

Crna Gora
Ministarstvo prosvjete

**STRATEGIJA RAZVOJA STRUČNOG
OBRAZOVANJA U CRNOJ GORI (2020-2024)**

SA AKCIONIM PLANOM ZA 2020-2021. GODINU

PRIJEDLOG

Podgorica, decembar 2019.

Sadržaj

---

1. Uvod	4
2. Analiza stanja	8
2.1. Socio-ekonomska kretanja i makroekonomske projekcije za period poslije 2020. godine	8
2.2. Zakonski okvir u kome se realizuje stručno obrazovanje	9
2.3. Analiza efekata sprovođenja Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori u periodu 2016-2019. godina.....	13
2.4. Stručno obrazovanje u Evropi poslije 2020. godine – trendovi, preporuke	27
2.5. SWOT analiza	31
3. Strateški cilj i operativni ciljevi razvoja stručnog obrazovanja	32
3.1. Strateški cilj razvoja stručnog obrazovanja.....	32
3.2. Operativni ciljevi	32
4. Ključne aktivnosti za sprovođenje operativnih ciljeva	33
4.1. Stručno obrazovanje koje omogućava vještine, kompetencije i kvalifikacije za zapošljivost, cjeloživotno učenje, inkluzivnost, lični razvoj i aktivno građanstvo pojedinaca.....	33
4.2. Relevantno za pojedinca, tržište rada i društvo, dostupno i inovativno stručno obrazovanje.....	37
4.3. Sveobuhvatno i efektivno stručno obrazovanje, sa upravljanjem i finansiranjem koje podstiče izvrsnost i efikasnost	42
5. Opis aktivnosti nadležnih organa i tijela za praćenje sprovođenja Strategije	47
6. Monitoring, evaluacija i izvještavanje	48
7. Akcioni plan sprovođenja Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2021)	50
8. Pojmovnik.....	80
9. Korišćeni izvori	83
10. Aneks.....	85

SKRAĆENICE

MP	Ministarstvo prosvjete
MRSS	Ministarstvo rada i socijalnog staranja
CSO	Centar za stručno obrazovanje
ICCG	Ispitni centar Crne Gore
ZZŠ	Zavod za školstvo
PKCG	Privredna komora Crne Gore
UPCG	Unija poslodavaca Crne Gore
ZZZCG	Zavod za zapošljavanje Crne Gore
ZUNS	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
MONSTAT	Zavod za statistiku Crne Gore
„Sl. list CG“	„Službeni list Crne Gore“
EQF	Evropski okvir kvalifikacija za cjeloživotno učenje
NOK	Nacionalni okvir kvalifikacija u Crnoj Gori
EQAVET	Evropski referentni okvir za obezbjeđenje kvaliteta u stručnom obrazovanju
ECVET	Evropski sistem prenosa kreditnih bodova u stručnom obrazovanju
CSPK	Crnogorski sistem prenosa i sakupljanja kreditnih bodova
KT	Kreditna tačka
SK	Savjet za kvalifikacije
NSO	Nacionalni savjet za obrazovanje
IVET	Inicijalno stručno obrazovanje
CVET	Kontinuirano stručno obrazovanje
ISCED	Internacionalna standardna klasifikacija obrazovanja

Reforma stručnog obrazovanja u prethodnom četvorogodišnjem periodu odvijala se u skladu sa Strategijom razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori¹ koju je Vlada Crne Gore usvojila u decembru 2015. godine i odgovarajućim akcionim planovima. Prioritetne aktivnosti ove Strategije su bile usmjerene na sprovođenje mjera radi izgradnje kvalitetnog i efikasnog stručnog obrazovanja, relevantnog za tržište rada, sa jednakim mogućnostima za sticanje kvalifikacija u stručnom obrazovanju radi zapošljivosti i socijalne inkluzije, cjeloživotno učenje i mobilnost. Učinjeni su značajni pozitivni pomaci u oblasti unapređenja kvaliteta stručnog obrazovanja u cjelini. Fokus je bio na unapređenju propisa, popularizaciji stručnog obrazovanja koje omogućava i uključivanje na tržište rada i nastavak obrazovanja, osavremenjavanju obrazovnih programa, unapređenju praktičnog obrazovanja i učenja uz rad i obezbjeđenju kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada u ustanovama.

Treba istaći izmjene i dopune Zakona o stručnom obrazovanju, kada su, pored ostalih, unaprijeđene odredbe koje se odnose na upis učenika u srednju školu koje su, pokazalo se, podsticaj za učenike osnovne škole da ulože više truda u svoje obrazovanje kako bi imali veću mogućnost izbora škole. Utvrđen je novi koncept stručnog ispita, stvoreni su uslovi za izjednačavanje zahtjevnosti maturalnog i eksternog stručnog ispita i povezano sa tim, ujednačen je standard opšteobrazovnih predmeta koje izučavaju svi učenici određenog nivoa obrazovanja. Smanjen je broj učenika u odjeljenju. Kroz unapređenje odgovarajućih odredbi, stvorene su pretpostavke za ponovno pokretanje praktičnog obrazovanja kod poslodavca ili dualnog obrazovanja, kako ga često nazivamo.

Usvojeno je 5 novih metodoloških dokumenata koji su osnov za razvoj kvalifikacija, baziranih na ishodima učenja. Dokumenti Metodologija za izradu standarda zanimanja, Metodologija za izradu standarda kvalifikacija, Metodologija za izradu ispitnih kataloga i Metodologija za izradu obrazovnih programa pripremljeni su uz ekspertsku podršku Evropske unije kroz projekat „Modernizacija obrazovnih programa i obuka nastavnika“ koji se realizovao u okviru IPA Komponente IV Operativnog programa Razvoj ljudskih resursa 2012-2013. Dokumenti su usvojeni na Nacionalnom savjetu za obrazovanje krajem 2016. godine. Unaprijeđena Metodologija za izradu programa obrazovanja (odrasli) usaglašena je sa prethodno navedenim metodološkim dokumentima radi uvođenja ishoda učenja u programe obrazovanja i takođe usvojena na Nacionalnom savjetu za obrazovanje krajem 2018. godine.

Radi usklađivanja obrazovanja sa potrebama tržišta rada, standardi zanimanja, na osnovu kojih se pripremaju standardi kvalifikacija i obrazovni programi, pripremaju se u saradnji sa poslodavcima i njihovim udruženjima. Unaprijeđeni su obrazovni programi stručnog obrazovanja. Obrazovni programi sadrže ishode učenja, u modulima su povezani teorija, vježbe i praktična nastava, prepoznata je uloga ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje. Na ovaj način omogućena je postupnost u sticanju kvalifikacija različitim ciljnim grupama (mladima, odraslima, učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama). Na osnovu unaprijeđenih metodoloških dokumenata za školsku 2017/2018. godinu pripremljeno je 10 modularizovanih obrazovnih programa, za školsku 2018/2019. godinu pripremljeno je 16 obrazovnih programa. Za školsku 2019/2020. godinu pripremljeno je 15 obrazovnih programa, u okviru kojih su tri prilagođena učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama.

---

¹ <http://www.mps.gov.me/biblioteka/strategije>

Rezultat promocije stručnog obrazovanja kao prvog izbora učenika ogleda se i u tome da je već u školskoj 2017/2018. godini poraslo interesovanje za upis u prvi razred obrazovnih programa u trogodišnjem trajanju u odnosu na godinu prije toga. U školskoj 2016/2017. godini, u ove programe je upisano 566 učenika, školske 2017/2018. godine - 727 učenika, školske 2018/2019. godine - 1561 učenik. Takođe, prisutan je trend rasta interesovanja učenika za upis u obrazovne programe koji se realizuju u dualnom obliku. U školskoj 2017/2018. godini, kada je nakon 10 godina ponovo pokrenut dualni oblik realizacije praktičnog obrazovanja, u ovaj oblik obrazovanja upisano je 277 učenika koji su praktično obrazovanje realizovali kod 101 poslodavca, obrazujući se po četrnaest obrazovnih programa, u dvanaest opština i u 18 stručnih i mješovitih škola. U školskoj 2018/2019. godini u dualnom obliku obrazovanja obrazovalo se 579 učenika kod 189 poslodavaca u 26 stručnih i mješovitih škola, u 18 opština i po 15 obrazovnih programa. Tekuće školske godine u dualnom obliku obrazovanja je preko 800 učenika i oko 270 poslodavaca, u 26 stručnih i mješovitih škola, koji se obrazuju po 15 obrazovnih programa. Podaci pokazuju da je oko 60% učenika koji su u junu 2019. godine završili treći razred kroz dualni oblik obrazovanja nastavilo radni angažman, odnosno zasnovalo radni odnos kod poslodavca kod koga su realizovali praktično obrazovanje.

I pored sveobuhvatnih reformskih aktivnosti koje su sprovedene u periodu 2016-2019. godine i koje su unaprijedile stručno obrazovanje, i dalje postoji potreba i mogućnosti za unapređenje kvaliteta stručnog obrazovanja. To se, prije svega, odnosi na predviđanje potreba za vještinama i kvalifikacijama i u skladu sa tim pripremanje obrazovne ponude, kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika, unapređenje mehanizama eksterne i interne evaluacije rada obrazovno-vaspitnih ustanova, unapređenja kvaliteta praktičnog obrazovanja i učenja uz rad. Novom Strategijom razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) nastaviće se sa sprovođenjem mjera i aktivnosti u tim oblastima.

Strateški cilj kao i operativni ciljevi u Strategiji razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) definisani su u skladu sa ocjenama o ispunjenosti aktivnosti iz prethodne Strategije, kao i nalazima i preporukama iz izvještaja, analiza i istraživanja u oblasti stručnog obrazovanja koje su pripremale međunarodne kao i različite organizacije i institucije u Crnoj Gori. U tački 2.3. Strategije data su detaljna objašnjenja o konkretnim aktivnostima i rezultatima koji su postignuti u prethodnom periodu, identifikovani izazovi i problemi kao i preporuke kako odgovoriti na izazove i preduprijediti probleme u narednom periodu.

Imajući u vidu prethodno navedeno, aktivnosti u oblasti stručnog obrazovanja u narednom periodu, definisane u Strategiji razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) biće usmjerene ka ostvarivanju operativnih ciljeva:

1. Stručno obrazovanje koje omogućava vještine, kompetencije i kvalifikacije za zapošljivost, cjeloživotno učenje, inkluzivnost, lični razvoj i aktivno građanstvo pojedinaca.
2. Relevantno za pojedinca, tržište rada i društvo, dostupno i inovativno stručno obrazovanje.
3. Sveobuhvatno i efektivno stručno obrazovanje, sa upravljanjem i finansiranjem koje podstiče izvrsnost i efikasnost.

Realizacijom aktivnosti, planiranih u okviru operativnih ciljeva, sistem stručnog obrazovanja obezbijediće mladim i odraslim visoko kvalitetno i inkluzivno obrazovanje i osposobljavanje koje je osnov za cjeloživotno učenje, ekonomsku i socijalnu integraciju, lični

i profesionalni razvoj pojedinca, sa efektivnim sistemom upravljanja i finansiranja. Dalji razvoj stručnog obrazovanja u narednom dvogodišnjem periodu biće podržan od strane Evropske unije kroz Program IPA 2 za zapošljavanje, obrazovanje i socijalnu zaštitu i projekte: Integracija ključnih kompetencija u obrazovni sistem Crne Gore i utvrđivanje kvaliteta, Unapređenje obrazovnih programa i usluga u skladu sa potrebama marginalizovanih grupa i Razvoj obrazovnih programa i kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada.

Naime, brzi razvoj novih znanja i tehnologija i uticaj digitalizacije na ekonomiju i tržište rada, rastuća težnja za visokokvalifikovanom radnom snagom, proces globalizacije i demografski trendovi nameću nužnost uspostavljanja fleksibilnog sistema stručnog obrazovanja, sa razvijenim sistemom osiguranja kvaliteta, koji daje mogućnost različitih puteva obrazovanja i mogućnosti za napredovanje, koji promovise i podstiče kvalitet i izvrsnost u učenju i vještinama za potpuno ostvarivanje ličnog potencijala. Usmjerenost na cjeloživotno učenje omogućava pojedincu lakši prelazak iz svijeta obrazovanja u svijet rada, bolji položaj na tržištu rada ili u nastavku obrazovanja, sa mogućnošću da vrednuje svoja ranije stečena znanja i vještine.

Kvalitetno inicijalno stručno obrazovanje je osnov za kontinuirano stručno obrazovanje, usavršavanje i nadograđivanje znanja i vještina svakog pojedinca. Obrazovan pojedinac, spreman da stalno unapređuje svoja znanja, može odgovoriti na promjenljive zahtjeve tržišta rada i društva, lakše ostvaruje svoj potencijal kao samouvjereni, aktivni građanin. Vještine stečene u toku obrazovanja su sredstvo za zapošljivost, za kvalitetno obavljanje poslova. Posjedovanje vještina koje se stiču u toku inicijalnog obrazovanja u velikoj mjeri utiču na konkurentnost i sposobnost za inovacije.

Podržavanje mobilnosti u učenju, razumijevanje drugih kultura, digitalna pismenost i korišćenje informacionih tehnologija, poznavanje stranih jezika, neophodni su za uspješno građenje karijere na promjenljivom tržištu rada i veću zapošljivost. Sistem stručnog obrazovanja treba da slijedi potrebe i prioritete privrede i usklađenosti obrazovanja i potreba poslodavaca, ali i potrebe pojedinca i društva u cjelini, i sprovodi mjere i aktivnosti kako bi se svakom pojedincu pomoglo da se što bolje snađe na tržištu rada.

Kvalifikacije razvijene u saradnji sa poslodavcima, bazirane na kompetencijama i ishodima učenja, mogućnost postupnosti u njihovom sticanju i mladim i odraslim, podsticajno okruženje za učenje, uključujući digitalne tehnologije i učenje utemeljeno na radu, individualizacija u procesu nastave i učenja, sa ojačanom ulogom nastavnika, garancija su kvaliteta i atraktivnosti stručnog obrazovanja koje je prvi izbor učenika.

Ciljevi i aktivnosti u Strategiji razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) i akcionim planovima usaglašeni su sa strateškim dokumentima koji uređuju javne politike na nacionalnom nivou kao što su Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji i Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2018-2020. U tekst Strategije su uvrštene preporuke iz dokumenata Evropskog parlamenta i Savjeta, značajnih za Poglavlje 26, koji se odnose na Evropski okvir kvalifikacija za cjeloživotno učenje, Obezbjedenje kvaliteta u stručnom obrazovanju i osposobljavanju, Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje, Sistem prenosa kreditnih bodova u stručnom obrazovanju, Priznavanje neformalnog i informalnog učenja i drugih.

Pri definisanju operativnih ciljeva i aktivnosti u obzir su uzete i preporuke iz Izvještaja Evropske komisije u okviru ocjene Programa ekonomskih reformi za Crnu Goru² sa Ministarskog dijaloga iz maja 2018. godine, u dijelu koji se odnosi na potrebu usaglašavanja upisne politike stručnog obrazovanja sa potrebama tržišta rada kao i preporuke sa Ministarskog dijaloga iz maja 2019. godine u dijelu koji se odnosi na potrebu uspostavljanja mehanizma praćenja i evaluacije primjene i rezultata praktičnog učenja.

Takođe, pri definisanju operativnih ciljeva i aktivnosti vodilo se računa o preporukama iz Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine u kojoj je, pored ostalog, navedeno: „Kroz nastavak reforme stručnog obrazovanja aktivnosti usmjeravamo na usklađivanje stručnog obrazovanja sa potrebama tržišta rada i uspostavljanje sistema kvaliteta u kojem su kvalifikacije bazirane na kompetencijama i uspješnoj primjeni stečenih znanja i vještina³“. Ciljevi i aktivnosti Strategije razvoja stručnog obrazovanja prate prioritete, značajne za ekonomski razvoj i ukupan napredak društva, date u Strategiji pametne specijalizacije Crne Gore (2019-2024)⁴: Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane, energija i održiva životna sredina, Održivi zdravstveni turizam i Informaciono-komunikacione tehnologije. Strateški cilj Strategije razvoja stručnog obrazovanja (2020-2024) podržava jedan od ključnih ishoda u Nacionalnoj strategiji za mlade (2017-2021)⁵ da „mladima treba obezbijediti kvalitetno obrazovanje“. Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) usaglašena je i sa Strategijom obrazovanja nastavnika (2017-2024), Strategijom inkluzivnog obrazovanja (2019-2025), Strategijom cjeloživotne karijerne orijentacije (2016-2020), Planom obrazovanja odraslih (2019-2022), Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa (2016-2020), Programom za razvoj i podršku talentovanim učenicima (2020-2022) i nacrtom Strategije za cjeloživotno preduzetničko učenje (2020-2024).

U sklopu izrade Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) pripremljen je i Akcioni plan sprovođenja Strategije (2020-2021). U Akcionom planu su definisane aktivnosti i rokovi za njihovu realizaciju, kao i nosioci aktivnosti kako bi se podržalo sprovođenje operativnih ciljeva, definisanih Strategijom.

U izradi Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) i Akcionog plana sprovođenja Strategije (2020-2021), pored predstavnika Ministarstva prosvjete, učestvovali su predstavnici Centra za stručno obrazovanje, Zavoda za školstvo, Ispitnog centra Crne Gore, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva sporta i mladih, Ministarstva ekonomije, NVO sektora, stručnih škola, Privredne komore Crne Gore, Sindikata prosvjete Crne Gore, Unije poslodavaca Crne Gore, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i dr. Strategija je razvijana kroz participativni proces svih relevantnih subjekata. U postupku izrade Strategije sprovedena je javna rasprava.

---

² <http://www.gsv.gov.me> (Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2018–2020, Nacrt Programa ekonomskih reformi za Crnu Goru 2020–2024)

³ <http://www.mrt.gov.me/biblioteka/strategije>

⁴ http://www.mna.gov.me/ministarstvo/Strategija_pametne_specijalizacije/

⁵ <http://www.strategijazamlade.me/>

2. Analiza stanja

2.1. Socio-ekonomska kretanja i makroekonomske projekcije za period poslije 2020. godine

U 2019. godini Crna Gora je imala 622.182 (procjena) stanovnika, pri čemu je udio starijih od 65 godina 15%, a mladih od 15 do 19 godina 6% (40.324). Stopa prirodnog priraštaja je u 2018. godini iznosila 1.2 %⁶. Unutrašnje migracije se uglavnom odvijaju od sjevera ka jugu.

Crna Gora je zemlja kandidat za članstvo u EU. Pregovori o pristupanju otvoreni su u junu 2012. godine. Do sada je otvoreno 32 od 33 pregovaračkih poglavlja, od kojih su 3 privremeno zatvorena. Prema godišnjoj ocjeni EU o napretku u pogledu sposobnosti Crne Gore da preuzme obaveze po osnovu članstva, država je ostvarila dobar nivo pripreme u oblastima kao što su spoljna, bezbjednosna i odbrambena politika, ali je u ranoj fazi u pogledu socijalne politike i zapošljavanja. Crna Gora je ostvarila napredak u implementaciji revidiranih VET programa zasnovanih na ishodima učenja, revidiranim politikama upisa, a uvođenje praktičnog učenja mora se održavati i osigurati na svim nivoima obrazovanja⁷. Preporuka Evropske komisije je da Crna Gora nastavi sa reformom kurikuluma u osnovnom i srednjem obrazovanju, uz akcenat na osnovnim i transverzalnim vještinama i ishodima učenja⁸.

Procjene Evropske komisije sa Ministarskog dijaloga o Programu ekonomskih reformi iz aprila 2018. godine su da Crna Gora ostvaruje dobar napredak u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Neusklađenost vještina na nivou srednjeg i visokog obrazovanja i nedostatak radnih mjesta ostaju ključni izazov za inkluzivni rast i konkurentnost u Crnoj Gori.

Zaključci Evropske komisije iz maja 2019. godine obuhvataju preporuke kojima se Crna Gora poziva da poveća učešće na tržištu rada, posebno mladih, žena i nisko kvalifikovanih, jačanjem aktivnosti za usavršavanje i prekvalifikaciju. Preporuka je i da treba uspostaviti čvrst mehanizam praćenja i evaluacije primjene i rezultata praktičnog učenja u stručnom i visokom obrazovanju. Navedene preporuke osnov su, pored ostalog, za pripremu Programa ekonomskih reformi za period 2020-2022. godina.

Statistički podaci ukazuju na transformaciju ekonomskog razvoja Crne Gore sa tradicionalnih industrijskih ka uslužnim sektorima. U takvim okolnostima, sektor malih i srednjih preduzeća ima značajniju ulogu. Prema podacima MONSTAT-a, broj mikro, malih i srednjih preduzeća i zapošljenih bilježi kontinuiran rast, gdje je samo u 2018. godini registrovano 10,38% više preduzeća u odnosu na 2017. godinu, dok je ukupan broj zapošljenih povećan za 6,38%.

Mala i srednja preduzeća (MSP) u Crnoj Gori predstavljaju većinu svih preduzeća, učestvuju sa više od tri četvrtine u ukupnoj zapošljenosti (prosjeck EU: dvije trećine) i doprinose sa 65% ukupnoj dodatoj vrijednosti. Potencijal malih i srednjih preduzeća trebalo bi da bude glavni pokretač kreiranja radnih mjesta. Ekonomska diverzifikacija je suviše mala i

⁶ Monstat, procjene stanovništva i demografski indikatori 2018, <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=177&pageid=47>

⁷ Evropska komisija, Izvještaj za Crnu Goru za 2018, COM (2018)-450 finalna verzija.

⁸ Evropska komisija, Izvještaj za Crnu Goru za 2018, COM (2018)-450 finalna verzija.

potrebno je više učiniti kako bi se ponudile ciljane finansijske i nefinansijske usluge za podršku poslovanju, uključujući razvoj preduzetništva⁹.

Prema podacima MONSTAT-a, u 2019. godini, radno sposobno stanovništvo Crne Gore od 15 do 64 godine čini 416.557 stanovnika, što je 66,9% od ukupnog broja stanovnika. U prvom kvartalu 2019. godine u Crnoj Gori je bilo zapošljeno 235.100 stanovnika, što je 56.4% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva. Skoro 45% zapošljenih su oni sa stručnim obrazovanjem. Sa opštim srednjim obrazovanjem zapošljeno je 4.3% stanovništva. Broj nezaposljenih lica na dan 2. septembar 2019. godine je 34.212. Stopa registrovane nezaposlenosti je 14,7% (na isti dan prethodne godine bila je 17,21%)¹⁰. Makroekonomske projekcije predviđaju dalji ekonomski rast, pa će samim tim i zaposlenost prosječno godišnje rasti za oko 1,5%, dok se očekuje smanjenje stope nezaposlenosti na 14,3% u 2022. godini.

U cilju povećanja efikasnosti aktivne politike zapošljavanja, Zavod za zapošljavanje Crne Gore realizuje programe obrazovanja i osposobljavanja nezapošljenih lica, javne radove, programe pružanja pomoći mladima da steknu prvo praktično iskustvo, odnosno programe stimulisanja prvog zapošljavanja i finansiranja zarada pripravnika, stimulisanja zapošljavanja mladih na sezonskim poslovima i druge programe. U cilju povećanja samozapošljavanja realizuju se programi stimulisanja preduzetništva, kroz dodjelu kredita za samozapošljavanje nezaposljenih lica i obuku za preduzetnike i lica koja započinju biznis. Zavod je, u saradnji sa organizatorima obrazovanja odraslih, tokom 2019. godine realizovao programe obrazovanja i osposobljavanja za više od 750 nezapošljenih lica. Programi sticanja stručnih kvalifikacija realizovani su za 420, a programi sticanja znanja i vještina za 330 nezaposljenih lica¹¹.

2.2. Zakonski okvir u kome se realizuje stručno obrazovanje

Sistem stručnog obrazovanja i vaspitanja u Crnoj Gori uređen je setom zakona: Zakon o stručnom obrazovanju („Sl. list RCG“, br. 64/02, 49/07, „Sl. list CG“, br. 45/10, 37/13 i 39/17), Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG“, br. 64/02, 31/05, 49/07 i „Sl. list CG“, br. 04/08, 21/09, 45/10, 45/11, 37/13, 39/17), Zakon o obrazovanju odraslih („Sl. list RCG“, br. 64/02 i 49/07 i „Sl. list CG“, br. 04/08, 21/09, 20/11, 39/17), Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama („Sl. list CG“, br. 80/08), Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama („Sl. list RCG“, br. 80/04 i „Sl. list CG“, br. 45/10), Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija („Sl. list CG“, br. 80/10, 46/16), kao i Zakonom o priznavanju inostranih obrazovnih isprava i izjednačavanju kvalifikacija („Sl. list CG“, br. 57/11, 46/16).

Obrazovni sistem u Crnoj Gori (slika 1) čini predškolsko, osnovno, opšte srednje obrazovanje (gimnazije), stručno obrazovanje i visoko obrazovanje. Srednje obrazovanje realizuje se u 47 javnih srednjih škola (gimnazije, stručne i mješovite škole) i 3 resursna centra (radi obrazovanja učenika sa posebnim obrazovnim potrebama).

Stručno obrazovanje u Crnoj Gori se realizuje u skladu sa odredbama Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju i odredbama Zakona o stručnom obrazovanju. Stručno obrazovanje se realizuje kao:

---

⁹ OECD, SME Policy Index: Western Balkans and Turkey 2016.

¹⁰ www.zzzcg.org/

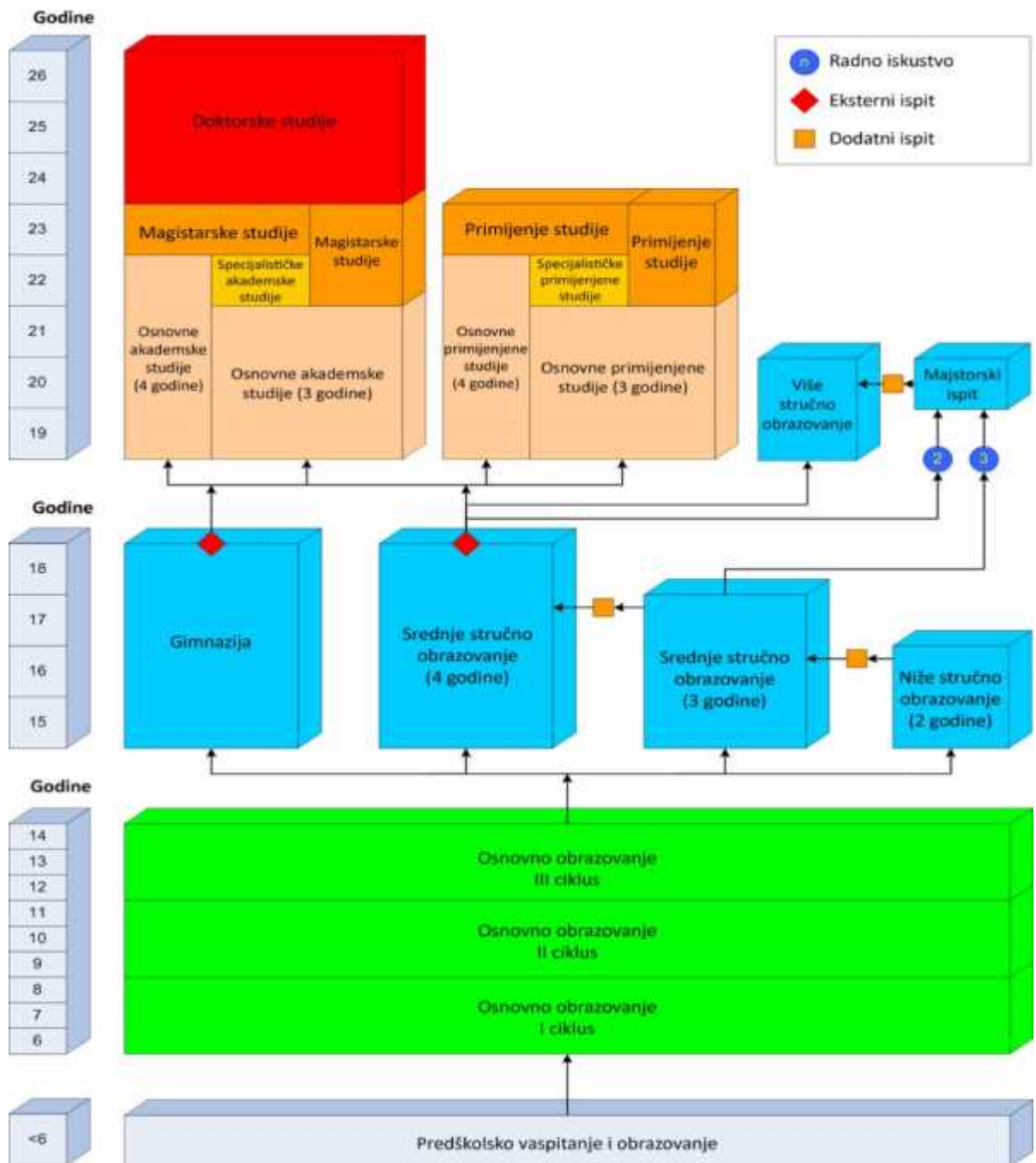
¹¹ Podaci Zavoda za zapošljavanje Crne Gore

- niže stručno obrazovanje (u trajanju od dvije godine), čijim završetkom se stiče kvalifikacija nivoa nižeg stručnog obrazovanja;
- srednje stručno obrazovanje (u trajanju od tri ili četiri godine), čijim završetkom se stiče kvalifikacija nivoa srednjeg stručnog obrazovanja u trajanju od tri odnosno četiri godine;
- više stručno obrazovanje (u trajanju do dvije godine, kao nastavak srednjeg stručnog obrazovanja), čijim završetkom se stiče kvalifikacija nivoa višeg stručnog obrazovanja.

Stručnom obrazovanju pripada i umjetničko obrazovanje, čijim završetkom se stiče kvalifikacija nivoa srednjeg stručnog obrazovanja u trajanju od četiri godine, kao i majstorski ispit. Stručno obrazovanje realizuje se i na albanskom jeziku u 3 srednje mješovite škole, u opštinama Plav, Ulcinj i Tuzi.

Zakonom o nacionalnom okviru kvalifikacija utvrđena su tri tipa kvalifikacija: kvalifikacija nivoa obrazovanja, stručna kvalifikacije i druge kvalifikacije. Kvalifikacije nivoa obrazovanja stiču se završetkom obrazovnih programa formalnog obrazovanja, potvrđuju se diplomom i omogućavaju uključivanje na tržište rada kao i nastavak obrazovanja. Pored toga, završetkom obrazovnog programa stiče se dvije ili više stručnih kvalifikacija, u zavisnosti od toga da li je obrazovni program urađen na osnovu dva ili više standarda zanimanja i standarda kvalifikacije. Stručne kvalifikacije, koje se potvrđuju sertifikatom, stiču se završetkom odgovarajućih modula obrazovnog programa, provjerom nakon završenog programa obrazovanja, direktnom provjerom ranije stečenih znanja ili priznavanjem inostranih sertifikata o stečenoj stručnoj kvalifikaciji u skladu sa zakonom. Stručne kvalifikacije omogućavaju uključivanje na tržište rada i mogu biti uvažene u sticanju kvalifikacije nivoa obrazovanja.

Slika 1: Obrazovni sistem u Crnoj Gori

U julu 2017. godine izmijenjen je i dopunjen set zakona iz oblasti obrazovanja. Najvažnije izmjene u Zakonu o stručnom obrazovanju su:

Praktično obrazovanje može da se realizuje u školi ili kod poslodavca, kada poslodavac ustupa svoj prostor, sve ostale aktivnosti su u nadležnosti škole (tzv. školski oblik). Odredbe Zakona o stručnom obrazovanju omogućavaju da poslodavac bude nadležan za praktično obrazovanje u cjelini i to je tzv. dualno obrazovanje ili praktično obrazovanje kod poslodavca.

Imajući u vidu značaj saradnje sa poslodavcima u realizaciji praktičnog obrazovanja, kao i potrebe obezbjeđenja kvaliteta u njegovoj realizaciji, Izmjenama Zakona utvrđeno je da, kada je za organizaciju, realizaciju i vrednovanje postignuća učenika na praktičnom obrazovanju zadužen poslodavac, materijalno-tehničke i kadrovske uslove koje treba da ispunjava poslodavac da bi mogao obrazovati učenika utvrđuje Centar za stručno obrazovanje.

Druga značajna novina je da naknade učenicima prvog i drugog razreda u dualnom obrazovanju obezbjeđuje Ministarstvo. Naknade u trećem razredu su obaveza poslodavca. Takođe, Izmjenama Zakona utvrđeno je da u dualnom obrazovanju poslodavac nema obavezu da učeniku uplaćuje penzijsko i zdravstveno osiguranje, kako je do sada bilo propisano Zakonom. Ove odredbe idu u susret davanju olakšica poslodavcima i podsticaj da se aktivno uključe u praktično obrazovanje učenika. One znače rasterećenje poslodavaca u dijelu izdvajanja sredstava za naknade i penzijsko i zdravstveno osiguranje, što je bila prepreka za njihovo aktivno uključivanje u periodu od školske 2004/2005. do 2006/2007. godine, kada je dualno obrazovanje pilotirano.

Kriterijumi za upis u srednju školu dopunjeni su u smislu da se utvrdi minimalan broj bodova koje je potrebno ostvariti za učenike gimnazija i četvorogodišnjih stručnih škola. Ovo je podsticaj za učenike osnovne škole da ulože više truda u svoje obrazovanje, kako bi sa boljim ostvarenim uspjehom u učenju u posljednja tri razreda osnovne škole i na eksternoj provjeri znanja nakon završenog devetog razreda imali veću mogućnost izbora škole.

Izmjenama Zakona utvrđeno je da stručni ispit, umjesto dosadašnja četiri ispita, polažu tri. Svi učenici iz opšteobrazovnog dijela stručnog ispita polažu crnogorski ili maternji jezik i književnost. Učenici biraju matematika ili prvi strani jezik, u skladu sa obrazovnim programom. Matematika ili strani jezik mogu da se polažu na osnovnom i višem nivou što omogućava ujednačavanje zahtjevnosti maturalnog i eksternog stručnog ispita i stvaranje uslova da učenici koji završavaju četvorogodišnje srednje obrazovanje pod istim uslovima nastavljaju obrazovanje na ustanovama visokog obrazovanja. Stručni dio ispita čini stručno-teorijski predmet, odnosno stručna teorija. Učenici koji polažu eksterni stručni ispit neće, kao do sada, raditi stručni rad; to će raditi učenici koji su se odlučili da idu na tržište rada i polažu interni stručni ispit.

Pored toga, navedene izmjene omogućiće da stručni ispit bude u potpunosti eksteran, u organizaciji Ispitnog centra. Zbog izrade stručnog rada, ovo do sada nije bilo moguće realizovati u potpunosti.

Nadležnosti Državne komisije za stručni ispit su proširene. Državna komisija će obrazovati predmetne komisije za pojedine nastavne predmete koji se polažu na stručnom ispitu, na prijedlog Ispitnog centra. Ove komisije će predlagati Državnoj komisiji sadržaj ispitnog materijala (test, esej, ispitna pitanja, ispitni listići i dr).

U odredbama koje se odnose na majstorski ispit, izmjenama Zakona je propisano da pripremu kandidata, pored škole, udruženja i poslodavaca, može da vrši i licencirani organizator obrazovanja odraslih. Komisiju za polaganje majstorskog ispita formira Centar za stručno obrazovanje.

Kako bi se omogućilo licima sa posebnim obrazovnim potrebama, učenicima koji su napustili obrazovanje i odraslima da napreduju u skladu sa svojim mogućnostima, odnosno da postupno stiču kvalifikaciju nivoa obrazovanja, pojašnjena je odredba koja se odnosi na obrazovne programe. Obrazovni programi se modularizuju. Imajući to u vidu, izmjenama Zakona utvrđeno je da završetkom pojedinih modula i polaganjem dopunskih, odnosno diferencijalnih ispita u skladu s obrazovnim programom, i polaganjem ispita na kraju obrazovanja, učenik može steći kvalifikaciju nivoa obrazovanja.

2.3. Analiza efekata sprovođenja Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori u periodu 2016-2019. godina

Brojno stanje

U školskoj 2019/2020. godini u srednjem obrazovanju ima 27.302 učenika. Po programima stručnih škola obrazuje se 18.840 učenika. Broj učenika koji je završio osnovnu školu u školskoj 2018/2019. godini je 6.996. U školskoj 2018/2019. godini maturski ispit je položilo 1.847 učenika, eksterni stručni ispit je položilo 3.145 učenika i interni stručni ispit je položilo 1.760 učenika.

U tabeli 1 dat je pregled broja učenika po školama u školskoj 2019/2020. godini. U tabelama 2. i 3. dat je pregled brojnog stanja učenika po ISCED oblastima u periodu od školske 2016/2017. godine do školske 2019/2020. godine.

Podaci pokazuju da se smanjuje broj učenika koji završavaju osnovno obrazovanje. Odnos broja učenica i učenika je 46% učenica, 54% učenika. Broj škola koje imaju manje od 50 učenika je 7, broj škola koje imaju do 100 učenika je 6, broj škola koje imaju do 500 učenika je 12, broj škola koje imaju do 1000 učenika je 13 i broj škola preko 1000 učenika je 5. Sve škole su javne ustanove - nema privatnih škola koje realizuju programe stručnog obrazovanja.

Tabela 1. Broj učenika po školama u školskoj 2019/2020. godini

Opština	Škola	M	Ž	Ukupan broj učenika
Andrijevica	Srednja mješovita škola Andrijevica	58	16	74
Bar	Srednja stručna škola	368	215	583
Bar	Srednja ekonomsko-ugostiteljska škola	301	297	598
Berane	Srednja stručna škola "Vukadin Vukadinović"	241	122	363
Berane	Srednja medicinska škola "Dr Branko Zogović"	144	412	556
Berane	Srednja stručna škola	232	103	335
Bijelo Polje	Srednja stručna škola	351	258	609
Bijelo Polje	Srednja elektro-ekonomska škola	388	310	698
Budva	Srednja mješovita škola "Danilo Kiš"	235	172	407
Cetinje	Srednja likovna škola "Petar Lubarda"	21	65	86
Cetinje	Srednja stručna škola	137	123	260

Opština	Škola	M	Ž	Ukupan broj učenika
Golubovci	Srednja mješovita škola	44	29	73
Herceg Novi	Srednja mješovita škola "Ivan Goran Kovačić"	294	374	668
Kolašin	Srednja mješovita škola "Braća Selić"	91	82	173
Kotor	Gimnazija	49	201	250
Kotor	Škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje "Vida Matjan"	7	27	34
Kotor	Srednja pomorska škola	533	95	628
Mojkovac	Srednja mješovita škola "Vuksan Đukić"	116	95	211
Nikšić	Srednja stručna škola	345	73	418
Nikšić	Škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje "Dara Čokorilo"	12	23	35
Nikšić	Prva srednja stručna škola	371	409	780
Nikšić	Srednja ekonomsko - ugostiteljska škola	454	559	1013
Petnjica	Srednja mješovita škola	76	50	126
Plav	Srednja mješovita škola "Bećo Bašić"	200	170	370
Pljevlja	Srednja stručna škola	444	323	767
Plužine	Obrazovni centar	26	21	47
Podgorica	Stručna medicinska škola	337	921	1258
Podgorica	Škola za srednje i više stručno obrazovanje "Sergije Stanić"	644	550	1194
Podgorica	Srednja ekonomska škola "Mirko Vešović"	521	855	1376
Podgorica	Srednja elektrotehnička škola "Vaso Aligrudić"	1094	123	1217
Podgorica	Srednja građevinsko-geodetska škola "Inž. Marko Radević"	291	268	559
Podgorica	Srednja mješovita škola	42	21	63
Podgorica	Srednja stručna škola "Ivan Uskoković"	646	220	866
Podgorica	Srednja stručna škola "Spasoje Raspopović"	205	396	601
Podgorica	Umjetnička škola osnovnog i srednjeg muzičkog obrazovanja za talente "Andre Navara"	7	16	23
Podgorica	Umjetnička škola za muziku i balet "Vasa Pavić"	38	55	93
Rožaje	Srednja stručna škola	416	250	666
Šavnik	Obrazovni centar	12	3	15
Tivat	Muzička škola	7	15	22
Tivat	Srednja mješovita škola "Mladost"	299	99	398
Tuzi	Srednja mješovita škola "25. maj"	48	26	74
Ulcinj	Srednja mješovita škola "Bratstvo-Jedinstvo"	190	102	292
Žabljak	JU Srednja mješovita škola "17. septembar"	24	21	45

Tabela 2: Broj učenika prvog razreda srednjih škola po nivoima i ISCED oblastima

Sektor	2016/2017.			2017/2018.			2018/2019.			2019/2020.		
	III	IV	G	III	IV	G	III	IV	G	III	IV	G
Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	177	1.037		263	1.034		558	531		607	449	
Poslovanje, administracija i pravo	72	1.179		23	1.085		127	920		172	890	
Usluge	397	1.156		451	1.167		862	844		740	812	
Informacione i komunikacione tehnologije		240			239			309			307	
Opšti programi i kvalifikacije			2.425			2.385			2.063			1.950
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterinarstvo		122			151		13	90		24	51	
Umjetnost i humanističke nauka		171			162			179			111	
Zdravstvo i socijalna zaštita		674			695			717			646	
UKUPNO	646	4.579	2.425	737	4.533	2.385	1.560	3.590	2.063	1.543	3.266	1.950
	7.650			7.655			7.213			6.759		
Ukupno učenika završilo osnovnu školu	7.768			7.861			7.411			6.988		

Tabela 3: Ukupan broj učenika u srednjem obrazovanju po nivoima i ISCED oblastima

Sektor	2016/2017.			2017/2018.			2018/2019.			2019/2020.		
	III	IV	G	III	IV	G	III	IV	G	III	IV	G
Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	430	3.769		548	3.780		947	3.339		1345	2.860	
Poslovanje, administracija i pravo	147	4.760		124	4.551		193	4.239		298	3.975	
Usluge	1.040	4.291		1.125	4.366		1.612	4.114		1.919	3.800	
Informacione i komunikacione tehnologije		820			843			972			1.056	
Opšti programi i kvalifikacije			9.090			9.103			8.842			8.456
Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterinarstvo		392			437		13	410		37	362	
Umjetnost i humanističke nauka		559			595			612			557	
Zdravstvo i socijalna zaštita		2.361			2.523			2605			2.637	
UKUPNO	1.617	16.952	9.090	1.797	17.095	9.103	2.765	16.291	8.842	3.599	15.247	8456
	27.659			27.995			27.898			27.302		

Kvalifikacije i obrazovni programi

Sektor obrazovanja je u prethodnom periodu, kroz unapređenje propisa, stvorio systemske pretpostavke za saradnju i dijalog sa predstavnicima privrede. Predstavnicima privrede i njihova udruženja su uključeni u sve faze izrade standarda i programa kroz rad radnih grupa, sektorskih komisija, odbora, savjeta, kao i u izradu propisa i strateških dokumenata. Omogućen je direktan uticaj poslodavaca i njihovih udruženja na kreiranje politika u obrazovanju. Ipak, prostor za aktivnije uključivanje poslodavaca u stručno obrazovanje postoji.

Obrazovni programi stručnog obrazovanja na osnovu kojih se stiče javno važeće obrazovanje formiraju se na osnovu više standarda zanimanja. Na osnovu standarda zanimanja pripremaju se standardi stručnih kvalifikacija, na osnovu njih se pripremaju kvalifikacije nivoa obrazovanja. Važno je istaći da se standardi zanimanja pripremaju u saradnji sa poslodavcima i predstavlja vezu sa potrebama tržišta rada. Na taj način poslodavci su u mogućnosti da iskažu svoje potrebe po pitanju sadržaja i obima kvalifikacija koje se razvijaju. Kompetencije i ključni poslovi iz standarda zanimanja se objedinjavaju i metodološki „prevode“ u ishode učenja u jedinicama kvalifikacije u standardu kvalifikacije koji predstavlja osnov za izradu obrazovnog programa. Standard kvalifikacije nivoa obrazovanja nastaje grupisanjem više standarda stručnih kvalifikacija, tako što od jedinica kvalifikacija nastaju moduli i predstavlja osnov za izradu obrazovnog programa. Ovi dokumenti sadrži: opšte informacije o kvalifikaciji, strukturu kvalifikacije, jedinice kvalifikacije, ostale informacije o kvalifikaciji, referentne podatke.

Obrazovni programi vrednuju se kreditnim tačkama i sadrže opšteobrazovne predmete i stručne i izborne module.

U periodu od 2003. godine do 2012. godine urađena su 102 obrazovna programa nižeg, srednjeg i višeg stručnog obrazovanja sa sadržajima i formativnim i socijalizacijskim ciljevima. U periodu od 2013. do 2016. godine urađeno je osam modularizovanih i kreditno vrednovanih obrazovnih programa. U okviru Projekta IPA „Modernizacija obrazovnih programa u stručnom obrazovanju i obuka nastavnika“, uz učešće predstavnika obrazovnih ustanova i institucija i podršku međunarodnih eksperata, izvršene su izmjene metodoloških dokumenata koji se odnose na strukturu standarda zanimanja, standarda stručnih kvalifikacija, standarda kvalifikacije nivoa obrazovanja, ispitnih kataloga i obrazovnih programa koji se baziraju na ishodima učenja. Ova dokumenta su usvojena od strane Nacionalnog savjeta za obrazovanje u oktobru i decembru 2016. godine i predstavljaju osnovu za razvoj kvalifikacija u stručnom obrazovanju i u narednom periodu.

Na osnovu unaprijeđenih metodoloških dokumenata, za školsku 2017/2018. godinu pripremljeno je 10 obrazovnih programa, u školskoj 2018/2019. godini pripremljeno je 16 obrazovnih programa. Za školsku 2019/2020. godinu pripremljeno je 13 novih obrazovnih programa, od čega je 8 programa u četvorogodišnjem trajanju, a 5 u trogodišnjem. Pored toga, pripremljena su i tri prilagođena modularizovana obrazovna programa za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama.

Obrazovni program omogućava sticanje kvalifikacije nivoa obrazovanja, sa mogućnošću sticanja više stručnih kvalifikacija različitog i/ili istog nivoa. Sticanje kvalifikacija nivoa obrazovanja i stručnih kvalifikacija omogućava modularna organizovanost obrazovnih programa. Moduli se definišu na osnovu analize standarda zanimanja i standarda kvalifikacije. Na osnovu analize standarda zanimanja i standarda kvalifikacije određuje se

koje module učenik, odnosno polaznik mora savladati da bi dobio odgovarajuću stručnu kvalifikaciju i kvalifikaciju nivoa obrazovanja, što se definiše obrazovnim programom.

U periodu od 2015. do 2019. godine urađeno je: 162 standarda zanimanja, 200 standarda kvalifikacija (stručnih i nivoa obrazovanja), 47 modularizovanih i kreditno vrednovanih obrazovnih programa (od toga 5 po „staroj“ metodologiji), uključujući tri prilagođena modularizovana i kreditno vrednovana obrazovna programa za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama i 28 ispitnih kataloga za provjeru radi sticanja stručnih kvalifikacija.

Preporuke:

- Unaprijediti mehanizme za istraživanje potreba tržišta rada.
- Kontinuirano ažurirati informacije o potrebama poslodavaca i pravcima razvoja djelatnosti na osnovu kojih se kreira obrazovna ponuda.
- Raditi na podsticanju poslodavaca za aktivno uključivanje u razvoj standarda zanimanja.
- Unaprijediti karijerno vođenje i savjetovanje učenika osnovnih škola kako bi sagledali svoje sklonosti i interesovanja i upoznali karakteristike stručnog obrazovanja i mogućnosti koje ono nudi.

Vještine i tržište rada

U skladu s principima Nacionalnog okvira kvalifikacija, do sada je, od donošenja Zakona, urađeno i usvojeno na Savjetu za kvalifikacije 226 standarda kvalifikacija, baziranih na ishodima učenja i to: 50 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja i 176 standarda stručnih kvalifikacija. U 2019. godini usvojeno je ukupno 65 standarda kvalifikacija i to: 50 standarda stručnih kvalifikacija i 15 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja.

Po sektorima, u 2019. godini usvojeno je:

- Sektor Građevinarstvo i uređenje prostora: 10 standarda stručnih kvalifikacija, 3 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja
- Sektor Poljoprivreda, prehrana i veterina: 6 standarda stručnih kvalifikacija, 2 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja
- Sektor Rudarstvo, metalurgija i hemijska industrija: 5 standarda stručnih kvalifikacija, 2 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja
- Sektor Zdravstvo i socijalna zaštita: 4 standarda stručnih kvalifikacija, 2 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja
- Sektor Usluge: jedan standard stručne kvalifikacije, 2 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja
- Sektor Humanistika i umjetnost: 21 standard stručne kvalifikacije, 2 standarda kvalifikacija nivoa obrazovanja
- Sektor Interdisciplinarna područja: 3 standarda stručnih kvalifikacija, jedan standard kvalifikacije nivoa obrazovanja
- Sektor Turizam, trgovina i ugostiteljstvo: jedan standard kvalifikacije nivoa obrazovanja

U dokumentu “Mjerenje neusklađenosti tržišta rada i sistema obrazovanja u partnerskim državama”¹² koji je pripremila Evropska fondacija za obuku (European Training Foundation, ETF), navedeno je da “analiza dosadašnjih kretanja na tržištu rada ukazuje na to

---

¹² www.etf.europa.eu; Mjerenje neusklađenosti tržišta rada i sistema obrazovanja u partnerskim državama, Izveštaj za Crnu Goru, ETF, 2019.

da je tranzicija sa industrijske ekonomije na ekonomiju baziranu na malim i srednjim preduzećima imala presudan uticaj na isti s obzirom na strukturne promjene koje je uzrokovala u mnogim segmentima ekonomije. Sve manji udio zapošljavanja u industriji u odnosu na sve veće učešće uslužnog sektora u bruto domaćem proizvodu doveli su do pada tražnje za određenim zanimanjima u industriji; generalno, navedeno je produžilo vrijeme traženja posla, dugoročna nezapošljenost sa tipičnim odlikama strukturne nezapošljenosti, u kombinaciji sa povećanom tražnjom za vještinama i kompetencijama u uslužnom sektoru. Iako je u 2018. godini bilo pozitivnih trendova, učinkovitost tržišta rada još uvijek odlikuju visoka nezapošljenost među mladima, slabo učešće žena i izražena dugoročna nezapošljenost. Regionalna strukturna nezapošljenost i visoka stopa dugoročne nezapošljenosti i dalje predstavljaju dominantne probleme”.

Preporuke:

- Potrebno je raditi na jačanju kapaciteta sektorskih komisija, uspostaviti sistemski i kontinuirani sistem prikupljanja informacija i sprovesti analize kojima bi se predviđale buduće potrebe za kvalifikacijama, utvrdile nedostajuće vještine i kvalifikacije i na taj način omogućio brži odgovor obrazovanja na potrebe tržišta rada i društva u cjelini.
- Potrebno je poslodavcima i njihovim udruženjima učiniti dostupnim informacije o mogućnostima za pokretanje inicijativa za razvoj novih ili reviziju postojećih kvalifikacija.

Praktično obrazovanje kod poslodavca/ Učenje uz rad

Interesovanje za stručne škole, za programe u trogodišnjem trajanju je u porastu. Broj učenika na programima u trogodišnjem trajanju u školskoj 2015/2016. godini bio je 1.654, školske 2018/2019. godine 2.765 učenika.

U školskoj 2016/2017. godini upisano je u prvi razred u programe u trogodišnjem trajanju 566 učenika, školske 2017/2018 - 727 učenika i školske 2018/2019. godine upisan 1.561 učenik.

U školskoj 2017/2018. godini 277 učenika je pohađalo praktično obrazovanje kod poslodavca odnosno obrazovalo se u dualnom obliku obrazovanja kod oko 100 poslodavca. U školskoj 2018/2018. godini u dualnom obliku obrazovanja bilo je 570 učenika i oko 200 poslodavaca. Od 79 učenika koji su u 2017. godini bili učenici drugog razreda, njih 53 je nastavilo obrazovanje kroz dualni oblik u trećem razredu. Oko 58% učenika trećeg razreda nastavilo je radni angažman kod poslodavca. Tekuće školske godine u dualnom obrazovanju je preko 800 učenika i oko 270 poslodavaca.

U periodu od školske godine 2017. do 2019. godine, u dualno obrazovanje je uključeno 26 srednjih stručnih i mješovitih škola u Crnoj Gori.

U školskoj 2017/2018. dodijeljeno je 119 stipendija učenicima prvih razreda koji se obrazuju po obrazovnim programima za deficitarne kvalifikacije. U školskoj 2018/2019. dodijeljeno je 285 stipendija. Stipendije su dodijeljene učenicima iz 27 stručnih i mješovitih škola, iz 19 opština i za 16 obrazovnih programa. Za školsku 2019/2020. godinu dodijeljeno je 266 stipendija učenicima prvih razreda stručnih i mješovitih škola iz 20 opština i za 20 obrazovnih programa. Privredna komora obezbjeđuje sredstva za 30 stipendija za učenike prvog razreda.

U realizaciju dualnog obrazovanja su uključeni samo oni poslodavci koji ispunjavaju materijalne i kadrovske uslove za realizaciju praktičnog obrazovanja konkretnog obrazovnog

programa. Instruktor praktičnog obrazovanja kod poslodavca mora imati najmanje pet godina u struci i nivo obrazovanja najmanje kao onaj za koji se obrazuje učenik. Prava i obaveze učenika u dualnom obrazovanju utvrđeni su Zakonom o stručnom obrazovanju i ugovorom kojeg potpisuju učenik odnosno njegov roditelj, poslodavac i škola. Za praćenje učenika na dualnom obrazovanju i kontakte između škole i poslodavca zadužen je organizator praktičnog obrazovanja iz škole. Za instruktore praktičnog obrazovanja i organizatore stručnog obrazovanja organizuje se obuka, u skladu sa programom, akreditovanm od strane Nacionalnog savjeta.

Realizaciju dualnog obrazovanja prati Koordinaciono tijelo za praćenje dualnog obrazovanja. Čine ga predstavnici Privredne komore, Unije poslodavaca, Centra za stručno obrazovanje i Ministarstva prosvjete. Aktivnosti koje se odvijaju u školama i kod poslodavaca, vezano za dualno obrazovanje prate se u kontinuitetu. Za obuku instruktora akreditovan je na Nacionalnom savjetu za obrazovanje odgovarajući program, obuka je organizovana za 88 instruktora praktičnog obrazovanja.

Preporuke:

- Podsticati poslodavce i njihova udruženja za aktivno uključivanje u rad škole, posebno u dijelu obrazovanja kod poslodavaca.
- Stvarati uslove za veću uključenost udruženja poslodavaca u utvrđivanje uslova kod poslodavca kod kojih je moguće realizovati praktično obrazovanje učenika.
- Definirati jasne procedure za licenciranje poslodavaca koji mogu realizovati praktično obrazovanje učenika odnosno utvrđivanje materijalno-tehničkih i kadrovskih uslova za uključivanje u praktično obrazovanje učenika.
- Obezbjediti kontinuirane obuke instruktora praktičnog obrazovanja kod poslodavca.
- Stvarati uslove za podsticaje (materijalne i nematerijalne) za poslodavce koji zapošljavaju učenike nakon završetka obrazovanja.
- Stvarati uslove za rješavanje pitanja naknada učenicima za prevoz, radnu opremu, osiguranje, ishranu i dr.
- U obrazovnim programima stručnog obrazovanja u četvorogodišnjem trajanju i obrazovnim programima višeg stručnog obrazovanja potrebno je povećati obim učenja uz rad, u realnom radnom okruženju i stvariti pretpostavke i uslove da se ovi programi mogu realizovati sa elementima dualnog oblika obrazovanja.
- Uspostaviti mehanizam monitoringa i evaluacije praktičnog obrazovanja kod poslodavca kao osnovnih elemenata kvaliteta praktičnog obrazovanja.

Ključne kompetencije u stručnom obrazovanju

U skladu sa Riga zaključcima¹³, u kojima je navedeno da je potrebno dodatno ojačati ključne kompetencije u programima stručnog obrazovanja i pružiti efikasne mogućnosti sticanja i razvijanja tih kompetencija kroz inicijalno i kontinuirano stručno obrazovanje i obuku, ključnim kompetencijama se poklanja posebna pažnja. U stručnom obrazovanju ključne kompetencije dostižu se kroz opšteobrazovne predmete, stručno-teorijske predmete odnosno stručne i izborne module i slobodne i vannastavne aktivnosti.

U svim obrazovnim programima postoje obavezni opšteobrazovni predmeti kojima se dostižu odgovarajuće ključne kompetencije: Crnogorski - srpski, hrvatski, bosanski jezik i

---

¹³ Deklaracija ministara EU i država kandidata nadležnih za stručno obrazovanje i obuku o srednjoročnim ciljevima obrazovanja i obuke u EU za razdoblje 2015. – 2020. godina, Riga, Latvija, 2015. godine, www.izm.gov.lv/images/RigaConclusions_2015.pdf

književnost ili Albanski jezik i književnost, Engleski/strani jezik, Matematika, Informatika. Zastupljenost i fond časova predmeta Fizika, Hemija, Biologija, Geografija i Sociologija zavisi od oblasti. Obuku nastavnika za realizaciju programa i korišćenje modernih nastavnih metoda i novih tehnologija u nastavi i učenju sprovodi Zavod za školstvo.

Standard stručne kvalifikacije sadrži listu ključnih kompetencija koje se dostižu u svakoj jedinici kvalifikacije posebno. Obrazovni program na početku dokumenta, kao obaveznu tačku, sadrži opis kvalifikacije nivoa obrazovanja tj. ishode učenja koji se odnose na dostizanje stručnih i ključnih kompetencija.

U obrazovnom programu, u okviru razrade stručnih i izbornih modula dat je način dostizanja ključnih kompetencija u okviru tih modula. Metodičke preporuke u obrazovnim programima upućuju nastavnike kako realizovati proces nastave i učenja, osnov je nastavni proces kroz koji se podstiču aktivnosti učenika.

Uz podršku ETF-a pilotiran je SELFIE alata za samoprocjenu (Self-reflection on Effective Learning by Fostering the use of Innovative Educational Technologies) kako bi se, kroz proces samoprocjene, nastavnicima i školama pomoglo da uključe digitalne tehnologije u nastavu, učenje i vrednovanje postignuća učenika.

Razvoju ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju (inicijalnom i kontinuiranom) treba posvetiti posebnu pažnju zbog značaja koji one podrazumijevaju u razvoju ličnosti i cjeloživotnom učenju, u postavljanju temelja za zapošljivost, potrebi za uključivim i održivim razvojem, socijalnom kohezijom i daljnjim razvojem demokratske kulture. Obuka nastavnika koji treba da razumiju koncept ključnih kompetencija i da, kroz proces nastave i učenja, omoguće njihov razvoj kod učenika, je jedan od najvažnijih zadataka u predstojećem periodu.

U novim obrazovnim programima koji se pripremaju u skladu sa odgovarajućom metodologijom iz decembra 2016. godine uveden je modul Preduzetništvo kao obavezni modul u svim obrazovnim programima. Izvršena je obuka svih nastavnika koji realizuju ovaj modul. Urađeni su priručnici o preduzetništvu za učenike i nastavnike stručnih škola. Pored toga, Preduzeće za vježbu je uvedeno u programe iz oblasti ekonomije školske 2009/2010. godine i realizuje se kao obavezan modul u trećem razredu. Kroz rad u virtuelnim preduzećima u toku svake školske godine uključeno je oko 1.200 učenika i 60 nastavnika. U cilju boljeg funkcionisanja rada virtuelnih preduzeća, osnovan je Servis centar preduzeća za vježbu, u okviru Centra za stručno obrazovanje.

Koncepti „Razvoj preduzetničkog znanja i vještina kroz slobodne aktivnosti” i „Preduzetnički klubovi u srednjim školama” kao modeli za unapređenje preduzetništva u stručnom obrazovanju realizuju se u stručnim školama. Kroz opšteobrazovne nastavne predmete u stručnom obrazovanju uvedeni su sadržaji iz oblasti preduzetništva. Izvršena je obuka nastavnika koji realizuju ove predmete u stručnim školama.

Pored značajnog napretka koje je ostvaren u stvaranju uslova za razvoj preduzetničke kompetencije u stručnom obrazovanju, neophodno je i dalje snažno promovisati i podsticati preduzetničko učenje i preduzetničku orijentaciju kao profesionalnu mogućnost I opcija kojoj teže mladi ljudi u Crnoj Gori.

Preporuke:

- Razviti metodološki okvir za integrisanje ključnih kompetencija u programe stručnog obrazovanja.
- Stvoriti uslove da se ključne kompetencije intergrišu i transferzalno kroz module obrazovnog programa, gdje god je to relevantno.
- Nastavni proces unaprijediti korišćenjem digitalnih tehnologija u obrazovno-vaspitnom radu kako bi učenici stekli digitalne kompetencije.
- Promocija preduzetničkog učenja i preduzetničkih ideja kroz nastavne i slobodne i vannastavne aktivnosti, učešće na nacionalnim i međunarodnim takmičenjima.

Profesionalni razvoj nastavnika

Zakonom o stručnom obrazovanju je definisano da obrazovno-vaspitni rad u stručnom obrazovanju obavljaju: nastavnici, stručni saradnici i instruktori praktičnog obrazovanja. Centar za stručno obrazovanje i Zavod za školstvo, u skladu sa zakonom predviđenim nadležnostima, realizuju osposobljavanje i usavršavanje nastavnika i direktora stručnih škola.

Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika se vrši kroz programe stručnog usavršavanja. Oblici i vrste programa stručnog usavršavanja definisane su Pravilnikom o programu i organizaciji oblika stručnog usavršavanja nastavnika¹⁴. Osposobljavanje i usavršavanje nastavnika u stručnom obrazovanju izvodi se u dva pravca: osposobljavanje nastavnika za unapređenje pedagoških znanja i korišćenja savremenih metoda za prenošenje znanja i osposobljavanje nastavnika za unapređenje didaktičko-metodičkih znanja iz stručno-teorijskih predmeta. Osposobljavanje i usavršavanje direktora se izvodi kroz pohađanje sedam obaveznih modula i izradom završnog rada na izabranu temu. Definisane su procedure organizacije, dinamika, realizacija i nadležnosti u sprovođenju profesionalnog razvoja nastavnika u stručnom obrazovanju, kao i izvođača programa kod organizatora obrazovanja odraslih. Katalog programa stručnog usavršavanja nastavnika za period od dvije godine predlažu Centar za stručno obrazovanje i Zavod za školstvo, a donosi Nacionalni savjet za obrazovanje.

U Strategiji obrazovanja nastavnika (2017-2024)¹⁵, na osnovu analize postojećeg stanja i dostignutog nivoa razvoja obrazovnog sistema i obrazovanja nastavnika, tradicije obrazovnog sistema, primjera dobre prakse i međunarodnog upoređenja, date su prioritetne oblasti i odgovarajuće mjere kako bi se njihovim sprovođenjem unaprijedilo inicijalno i kontinuirano obrazovanje nastavnika, u skladu sa potrebom cjeloživotnog učenja.

Za izradu standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i obrazovnih programa u periodu od 2015. do 2019. godine obučeno je oko 400 članova radnih grupa, sastavljenih od predstavnika poslodavaca, fakulteta, relevantnih ministarstava i stručnih škola. U tom periodu je izvršena obuka oko 600 nastavnika srednjih stručnih škola koji realizuju stručne i izborne module u novim modularizovanim programima, kao i obuka oko 90 direktora, pomoćnika direktora, pedagoga i psihologa, u vezi planiranja vaspitno-obrazovnog rada, vođenja nove odjeljenjske knjige i ocjenjivanja. Od školske 2017/2018. do 2019/2020. godine, obučeno je oko 120 nastavnika-koordinatora, za praćenje implementacije obrazovnih programa.

¹⁴ Pravilnik o programu i organizaciji oblika stručnog usavršavanja nastavnika („Sl. list RCG“, 20/04).

¹⁵ Strategija obrazovanja nastavnika (2017-2024), Vlada Crne Gore, decembar 2016.

U prvih šest mjeseci 2019. godine realizovano je 12 sesija obuka po programima, akreditovanim u Katalogu stručnog usavršavanja nastavnika. Obukama je prisustvovalo ukupno 270 nastavnika. Obuke su realizovane u okviru područja rada: mašinstvo, elektrotehnika, građevina, ekonomija, zdravstvo, saobraćaj i dr. Stručno usavršavanje kod poslodavaca završilo je 136 nastavnika, takođe po akreditovanom programu Obuka nastavnika kod poslodavaca.

Licenciranje i relicenciranje nastavnika u Crnoj Gori uvedeno je izmjenama Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju. Način i postupak izdavanja i obnavljanja dozvole za rad (licence) propisan je Pravilnikom o bližim uslovima, načinu i postupku izdavanja i obnavljanja dozvole za rad nastavniku, direktoru i pomoćniku direktora obrazovno-vaspitne ustanove.

Realizovan je projekat „Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i instruktora u stručnom obrazovanju u Crnoj Gori” koji je Ministarstvo prosvjete, uz podršku ETF-a, sprovelo u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje, Privrednom komorom Crne Gore i školama. Pored ostalog, u saradnji sa ETF-om organizovana je obuka za 88 instruktora praktičnog obrazovanja koji su uključeni u Beranama, Bijelom Polju, Podgorici (dvije sesije), Baru i Herceg Novom.

Tokom 2018. i 2019. godine godine, Zavod za školstvo je realizovao obuke za nastavnike osnovnih škola, gimnazija, nastavnike opšteobrazovne grupe predmeta u stručnim školama, stručne saradnike, pomoćnike direktora i direktore. Ukupno je programe obuke završilo oko 2.500 nastavnika. Urađene su obuke novoimenovanih direktora stručnih škola kroz šest modula. Organizovana su savjetovanja za direktore na sljedeće teme: Primjena nove pedagoške dokumentacije za osnovnu školu (2 savjetovanja); Primjena novih predmetnih programa za osnovno muzičko i baletsko obrazovanje (14 savjetovanja); Popunjavanje pedagoške dokumentacije u dijelu rubrike - Zapažanja o vladanju učenika (7 savjetovanja); Obrazovanje u oblasti vanrednih situacija u srednjem obrazovanju (1 savjetovanje). Realizovane su obuke direktora stručnih i mješovitih škola u okviru regionalnog projekta Efikasno obezbjeđivanje kvaliteta kroz uspješno upravljanje promjenama – izgradnja kapaciteta direktora škola, uz podršku KulturKontakta Austrija.

Preporuke:

- Promovisati značaj profesionalnog razvoja nastavnika na nivou škole i saradničkog učenja;
- Programe stručnog usavršavanja i plan njihove realizacije koncipirati na osnovu utvrđenih potreba nastavnika;
- Nastavnike treba pripremiti za nove uloge, imajući u vidu potrebu inovativnog pristupa u procesu nastave, bazirane na kompetencijama;
- Nastavnicima omogućiti unapređenje digitalnih kompetencija, podsticati ih za korišćenje digitalnih tehnologija u nastavi;
- Programe stručnog usavršavanja realizovati u školi kako bi bili dostupni što većem broju nastavnika i kako bi se uvažile karakteristike škole i specifične potrebe profesionalnog razvoja nastavnika različitih oblasti i profila unutar škole;
- Motivisati nastavnike za pohađanje programa stručnog usavršavanja, nezavisno od obnavljanja licence;
- Promovisati stručno usavršavanje nastavnika kod poslodavca.

Osiguranje kvaliteteta u stručnom obrazovanju

Obezbeđivanje i unapređenje kvaliteta u stručnom obrazovanju je zakonska obaveza institucija i škola/ustanova, a ostvaruje se, između ostalog, kroz procese eksterne i interne evaluacije. Utvrđivanje kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada se vrši za oblasti koje su definisane podzakonskom regulativom, pa je osnovna aktivnost u procesu eksternog utvrđivanja kvaliteta usmjerena u pravcu njihove procjene. Oblasti za koje se utvrđuje kvalitet, osim dijela nastave i učenja, iste su za sve ustanove stručnog obrazovanja do nivoa univerziteta¹⁶. Procjena kvaliteta vrši se za školu, razred i program, na osnovu indikatora. Ključne oblasti se razrađuju na indikatore. Izbor ključnih oblasti i indikatora za procjenu kvaliteta organizatora obrazovanja odraslih vrši se u skladu sa specifičnostima ustanove.

U 2019. godini izvršena je evaluacija u sedam škola od kojih su dvije umjetničke škole i jedan resursni centar. Ocjene za sve škole po oblastima one izgledaju ovako:

- Upravljanje, rukovođenje i organizacija - četiri škole su dobile ocjenu uspješan u ključnim segmentima, 3 škole ocjenu zadovoljava;
- Nastava, učenje i obuka – dvije škole su dobile ocjenu izvrstan, pet škola ocjenu uspješan u ključnim segmentima;
- Postignuća učenika stručnog obrazovanja - dvije škole su dobile ocjenu izvrstan, četiri škole ocjenu uspješan u ključnim segmentima, a jedna škola ocjenu zadovoljava.
- Saradnja koja omogućava da se odgovori na potrebe partnera u stručnom obrazovanju - dvije škole su dobile ocjenu izvrstan, tri škole uspješan u ključnim segmentima, dvije škole ocjenu zadovoljava.
- Usklađenost rada sa zakonskim propisima - četiri škole su dobile ocjenu uspješan u ključnim segmentima, a tri škole ocjenu zadovoljava;
- Kvalitet nastavnika, trenera i saradnika - dvije škole su dobile ocjenu izvrstan, četiri škole ocjenu uspješan u ključnim segmentima, a jedna škola ocjenu zadovoljava;
- Upravljanje kvalitetom - četiri škole su dobile ocjenu uspješan u ključnim segmentima, a tri škole ocjenu zadovoljava;
- Materijalni resursi - dvije škole su dobile ocjenu izvrstan, tri škole ocjenu uspješan u ključnim segmentima, dvije škole ocjenu zadovoljava;
- Dokumentacija i procedure – jedna škola je dobila ocjenu izvrstan, četiri škole ocjenu uspješan u ključnim segmentima, a dvije škole ocjenu zadovoljava;
- Provjera kompetencija - dvije škole su dobile ocjenu izvrstan, dvije škole ocjenu uspješan u ključnim segmentima, a tri škole ocjenu zadovoljava.

Interna evaluacija sprovodi se u skladu sa procedurama, datim u priručniku Razvoj stručnih škola procesom interne evaluacije. Centar za stručno obrazovanje je organizovao savjetovanja na temu interne evaluacije - zašto je potrebna i kako je raditi. Sve škole koje realizuju obrazovne programe stručnog obrazovanja ne sprovode internu evaluaciju. Cilj je da proces interne evaluacije, zajedno sa eksternom evaluacijom obrazovno-vaspitnog rada ustanove bude sastavni dio sistema obezbjeđenja kvaliteta. Tako bi cjelokupan proces evaluacije škola postaje važan za svaku školu, a rezultati evaluacije su prepoznavanje slabih strana rada škole i pravljenje planova za njihovo prevazilaženje.

Preporuke:

---

¹⁶ Pravilnik o sadržaju, obliku i načinu utvrđivanja kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada u ustanovama, ("Sl. listu Crne Gore", br. 26/2012)

- Jedan od prioriteta ciljeva osiguranja kvaliteta je da sve škole kontinuirano vrše internu evaluaciju.
- Sistem obezbjeđenja kvaliteta, koji podrazumijeva eksterno utvrđivanje kvaliteta rada ustanove od strane nadležnih ustanova i internog obezbjeđenja kvaliteta rada ustanove (samoevaluacija), treba da se bazira na dokazima i kvalitativnim analizama.
- Oblast upravljanja, rukovođenja i organizacije rada u školama je oblast koju treba unaprijediti.

Upravljanje i finansiranje stručnog obrazovanja

Evropska komisija (Generalni direktorat za susjedsku politiku i pregovore o proširenju) je zatražila od ETF-a (Evropske trening fondacije) da razvije i predloži instrumente, kao i da koristi participativne metodologije kako bi se procijenile dimenzije upravljanja i finansiranja u stručnom obrazovanju. Institucije Evropske unije su prepoznale upravljanje i finansiranje kao ključne faktore za uspješnu implementaciju politika u stručnom obrazovanju. Imajući u vidu pozitivna iskustva iz u radu u prethodnom periodu (prihvatanje politika, operativnu pouzdanost) i političku volju za pristupanjem Evropskoj uniji, Crna Gora je izabrana za pilotiranje ove inicijative kako bi buduća finansijska pomoć od strane EU mogla imati koristi od dodatnih informacija zasnovanih na dokazima, a odnose se na upravljanje i javne finansije. U Analizi komponenti Upravljanje i Finansiranje u Strategiji razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori¹⁷ koju je ETF pripremio navedeno je da postoji prostor za aktivnije učešće partnera u stručnom obrazovanju i podjelu odgovornosti između partnera (državnih i ne-državnih) u sprovođenju Strategije i budžetiranju aktivnosti. Analiza je pokazala da je potrebno raditi na unapređivanju saradnje i partnerstva između škola, lokalne sredine i poslodavaca u upravljanju i finansiranju stručnog obrazovanja. Potrebno je, takođe, podsticati partnere za aktivno učešće u planiranje, realizaciju, monitoringu i evaluaciju sprovođenja mjera i aktivnosti definisanih u strategijama i akcionim planovima.

Preporuke:

- Promovisati aktivno učešće i podjelu odgovornosti socijalnih partnera kako u planiranju politika, tako i u upravljanju i finansiranju stručnog obrazovanja.
- Stvarati uslove da finansiranje dualnog oblika obrazovanja bude u nadležnosti poslodavaca
- Promovisati formiranje lokalnih partnerstava.

Torino proces i Crna Gora

Evropska fondacija za obuku (ETF) priprema za zemlje - kandidate za članstvo u Evropskoj uniji, zemlje zapadnog Balkana i druge partnere, izvještaje u dvogodišnjim ciklusima, kroz holistički pristup, analizu i kvalitativnu procjenu politika u stručnom obrazovanju i njihovom sprovođenju, baziranu na dokazima, uz učešće partnera u zemlji .

U Torino izvještaju o stručnom obrazovanju za Crnu Goru (četvrti ciklus, period 2017-2018) kojeg ETF pripremio u saradnji Ministarstva prosvjete, Centra za stručno obrazovanje, Unije poslodavaca, Prvredne komore Crne Gore, Zavoda za školstvo, Zavoda za zapošljavanje i drugih partnera, konstatovano je, pored ostalog:

---

¹⁷ Analiza komponenti Upravljanje i Finansiranje u Strategiji razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori, ETF, 2019.

- Da je procjena Evropske komisije o Programu ekonomskih reformi iz april 2018. godine, da Crna Gora ostvaruje dobar napredak u procesu pridruživanja Evropskoj uniji ali da neusklađenost vještina na nivou srednjeg i visokog obrazovanja i nedostatak radnih mjesta ostaju ključni izazov za inkluzivni rast i konkurentnost u Crnoj Gori;
- Preporuka Evropske komisije da je potrebno se stručno obrazovanje stavi u vrh agende politika je ostvarena – unapređenje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja je u vrhu prioriteta Ministarstva prosvjete i Vlade;
- Konstatovano je da stanje u privredi i kontekst u kome se stručno obrazovanje realizuje utiče na njegovu efikasnost;
- I dalje je značajno učešće mladih u strukturi nezapošljenih, disproporcija između ponude i tražnje na tržištu rada postoji, prisutna je regionalna nezapošljenost i značajan broj nezapošljenih koji se smatra teže zapošljivim. Konstatovano je da je smanjen broj nezapošljenih, da je manje nezapošljenih sa srednjim i visokim obrazovanjem, brže se zapošljavaju lica sa srednjim obrazovanjem;
- Zavod za zapošljavanje sprovodi aktivne mjere tržišta rada, daje se podrška ženskom preduzetništvu, realizuju se obuke za nezapošljene o preduzetništvu kao i obuke za mlade i žene o samozapošljavanju;
- Navedeno je da je približno stalan odnos broja između učenika u stručnom i opštem obrazovanju u školskim godinama;
- Učenicima stručnih škola dostupna je široka obrazovna ponuda. Prisutna je fleksibilnost puteva učenja i postupnost u sticanju kvalifikacija;
- Dat je pregled aktivnosti na popularizaciji programa nivoa III kao i šta je urađeno u oblasti stipendiranja učenika za deficitarne kvalifikacije i u dualnom obliku obrazovanja;
- Obrađena je inkluzija u stručnom obrazovanju, podrška RE populaciji za uključivanje i ostanak u obrazovanju (podaci, podsticaji), podrška učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama;
- Obrađena su pitanja vezana za modularizaciju programa, koncepcija povezivanje teorije i prakse, učenje uz rad;
- Dat je pregled urađenog u oblasti obezbjeđenje kvaliteta u inicijalnom i kontinuiranom stručnom obrazovanju, ostvarivanje ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i drugo.

Najvažnije preporuke iz Torino izvještaja za Crnu Goru su:

- Uključiti poslodavace u predviđanje potreba za vještinama;
- Poboljšati IT infrastrukturu u školama;
- Neophodno je razviti mehanizme praćenje srednjoškolaca nakon završetka obrazovanja;
- Omogućiti priznavanje neformalnog i informalnog učenja;
- Nastaviti sa promocijom učenja kroz rad;
- Raditi na dostupnosti različitih modela stručnog usavršavanja nastavnika, poboljšati digitalne kompetencije nastavnika;
- Unaprijediti model finansiranje profesionalnog razvoja nastavnika;
- Kontinuirano sakupljati informacije o kvalitetu obrazovanja;
- Jačati mehanizme samoevaluacije u školama;
- Osnježavanje učešća odraslih u programima cjeloživotnog učenja;
- I dalje raditi na unapređenju sticanja ključnih komptencija i transferzalnih vještina u inicijalnom i kontinuiranom stručnom obrazovanju.

2.4. Stručno obrazovanje u Evropi poslije 2020. godine – trendovi, preporuke

Lisabonska strategija¹⁸, kao globalna strategija za ekonomski i socijalni razvoj i odgovor na izazove pred sa kojima se Evropa suočava, daje smjernice za razvoj i modernizaciju obrazovanja i predstavlja osnov saradnje u Evropskoj uniji, koja treba da bude „najkonkurentnija i dinamična ekonomija na svijetu, utemeljena na znanju, sposobna za održivi ekonomski rast, sa većim brojem boljih poslova i većom socijalnom kohezijom“. To podrazumijeva povećanje kvaliteta i efikasnosti sistema obrazovanja i osposobljavanja, omogućavanje svima pristup obrazovanju i otvaranje sistema obrazovanja prema okruženju.

Kopenhaška deklaracija¹⁹ evropskih ministara stručnog obrazovanja i osposobljavanja, postavlja strateške ciljeve: jačati evropske dimenzije u stručnom obrazovanju i osposobljavanju; poboljšati transparentnosti nacionalnih sistema stručnog obrazovanja i osposobljavanja i s kvalifikacija, unapređenje karijernog vođenja i savjetovanja; poboljšati prenosivosti i priznavanje kvalifikacija i kroz razvoj modela kreditnog vrednovanja, definisanje referentnih nivoa preko ishoda učenja, podsticanje priznavanja neformalnog i informalnog učenja, uz razvoj zajedničkih načela vrednovanja; poboljšati kvaliteta kroz razmjenu modela i metoda, definisanje zajedničkih načela za obezbjeđivanje kvaliteta, uz poboljšanje obrazovanja i osposobljavanje nastavnika u stručnom obrazovanju.

Za obrazovne sisteme u Evropi veoma su značajne i preporuke iz dokumenata Nove vještine za nova radna mjesta²⁰, Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje²¹, Evropski sistem prenosa kredita u stručnom obrazovanju i osposobljavanju (ECVET), Evropski okvir kvalifikacija za cjeloživotno učenje²², „Ponovno promišljanje o obrazovanju“ i drugi.

Cilj inicijative Nove vještine za nova radna mjesta je olakšati sticanje odgovarajućih vještina i kompetencija i omogućiti njihovo aktivno korišćenje na radnom mjestu. Da bi se to ostvarilo važno je imati najbolja moguća predviđanja o vještinama koje će biti potrebne u budućnosti i pomoći pri razvijanju tih vještina kroz obrazovanje i osposobljavanje.

Evropski okvir obezbjeđenja kvaliteta u stručnom obrazovanju i osposobljavanju (EQAVET)²³ preporučuje uspostavljanje jedinstvenog referentnog okvira za provjeru kvaliteta stručnog obrazovanja i osposobljavanja kako bi nivo pružanja ovih usluga bio izjednačen u svim državama Evropske unije. Uključuje uniformnu primjenu provjere kvaliteta uključivanjem širokog spektra aktera prilikom definisanja kriterijuma i metodologije za provjeru kvaliteta, primjenu konkretnih mjera za uspostavljanje ocjenjivanja kvaliteta realizacije stručnog obrazovanja i drugo.

Preporuke Evropskog parlamenta i Savjeta o Priznavanju neformalnog i informalnog učenja²⁴ odnose se na obavezu zemalja-članica Evropske unije da treba da, uzimajući u obzir

¹⁸ European Parliament (2000). Lisbon European Council 23 and 24 March. Presidency conclusions. http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.

¹⁹ https://www.cedefop.europa.eu/files/copenhagen_declaration_en.pdf

²⁰ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0682:FIN:en:PDF>

²¹ COM(2018)24 EUe – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).

²² Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03)

²³ Evropski referentni okvir za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke (EQAVET); <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:155:0001:0010:EN:PDF>

²⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012H1222%2801%29>

moćnost svakog pojedinca da stekne znanja i vještine van formalnog sistema obrazovanja i osposobljavanja, omoguće njihovo vrednovanje.

U Rezoluciji o strateškom okviru za saradnju u Evropi u obrazovanju i osposobljavanju²⁵ (ET 2020), postavljeni su referentne ravni evropske uspješnosti, tzv. „evropska mjerila,, koja treba da pomognu u utvrđivanju napretka i određivanju izazova, koji će uticati na oblikovanje politika. Učešće odraslih u cjeloživotnom učenju treba da je najmanje 15% populacije, udio petnaestogodišnjaka sa slabim rezultatima iz matematike, čitanja i prirodnih nauka treba da bude ispod 15%, stopu preranog napuštanja škole treba da je ispod 10%, udio mladih osoba sa tercijarnim stupnjem obrazovanja treba da je minimalno 40%, najmanje 75% ljudi u dobi od 20 do 64 godine mora biti zapošljeno. Pored toga, Savjet EU je preporučio Evropskoj komisiji da punu pažnju posveti mobilnosti, zapošljivosti i učenju jezika.

Zajednički ciljevi za politike mladih definisani su u Strategiji Evropske unije za mlade (2010-2018). Strategija Evropske unije za mlade je osmišljena u cilju stvaranja jednakih mogućnosti obrazovanja i učešća na tržištu rada za mlade ljude širom Evrope, kao i njihovog podsticanja da postanu aktivni građani društva. Strategija se sprovodi kroz saradnju sa zemljama članicama, strukturirani dijalog, omladinski rad i promoviše proaktivno učešće mladih u svim strukturama evropskog društva, povećanje njihove mobilnosti i interakcije kroz podršku razmjena, inicijativa i aktivnosti u polju delovanja mladih.

Nastavljajući saradnju u oblasti stručnog obrazovanja i obuke, uspostavljenu Kopenhaškim procesom iz 2002. godine, na sastanku održanom 2015. u Rigi, ministri zaduženi za obrazovanje i obuku zemalja članica EU, zemalja kandidatkinja za članstvo u EU, država Evropskog ekonomskog prostora (EEA), Evropska komisija i evropski socijalni partneri, utvrdili su kroz Zaključke pet glavnih područja ili srednjoročnih rezultata, koji čine osnovu agende za modernizaciju stručnog obrazovanja i obuke u period do 2020. godine. Zaključci iz Rige²⁶ iz 2015. godine predstavljaju ulogu VET-a u kontekstu planova rasta i radnih mjesta i strateškog okvira za evropsku saradnju u obrazovanju i obuci (ET2020).

Razlog za utvrđivanje prioriteta u Zaključcima iz Rige su u činjenici da se Evropa i dalje suočava s ekonomskim i socijalnim Preporukama, sa visokim nivoom nezapošljenosti mladih u mnogim državama članicama EU, sa nedostatkom osnovnih vještina kod četvrtine odrasle radne snage, sa snažnom potrebom za unaprjeđivanjem vještina radne snage zbog promjena u potražnji tržišta rada, uključujući sve veću upotrebu novih tehnologija, nesrazmjer ponude i potražnje vještina koji ometa ekonomski razvoj i otvaranje novih radnih mjesta, kao i sa smanjenim javnim i privatnim finansijskim resursima zbog procesa konsolidacije budžeta. Stručno obrazovanje prepoznato je kao važan činilac u sklopu sveukupne strategije rasta ekonomije, borbe protiv nezapošljenosti mladih i otvaranja novih radnih mjesta.

Pet srednjoročnih rezultata u Zaključcima iz Rige su:

- 1) Promovisati učenje temeljeno na radu/učenje uz rad u svim njegovim oblicima²⁷, sa posebnim Promovisati učenje temeljeno na radu/učenje uz rad u svim njegovim

²⁵ https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en

²⁶ Deklaracija ministara EU i država kandidata nadležnih za stručno obrazovanje i obuku o srednjoročnim ciljevima obrazovanja i obuke u EU za razdoblje 2015. – 2020. godina, Riga, Latvija, 2015. godine, www.izm.gov.lv/images/RigaConclusions_2015.pdf.

²⁷ Prema Cedefop-u, učenje temeljeno na radu odnosi se na znanje i vještine koje se stiču na radnom mjestu ili u ustanovi za stručno obrazovanje. Postoje tri vrste učenja temeljenog na radu: 1) naizmjenične šeme praktičnog obrazovanja koje se obično nazivaju „dualnim sistemom“ 2) učenje temeljeno na radu koje se sprovodi u stručnoj školi, ali uključuje razdoblja osposobljavanja kroz rad u preduzećima i

oblicima, sa posebnim naglaskom na praksu (naukovanje), uključivanje socijalnih partnera, firmi, komora i pružalaca stručnog obrazovanja i obuke, kao i podsticanjem inovacija i poduzetništva.

- 2) Dalje razviti mehanizme osiguranja kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u skladu sa preporukom EQAVET-a i, kao dio sistema osiguranja kvaliteta, uspostaviti kontinuirane informacije i povratne informacije u sistemima inicijalnog stručnog obrazovanja (I-VET-a) i kontinuiranog stručnog obrazovanja (C-VET-a) na temelju ishoda učenja.
- 3) Povećati dostupnost stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve putem fleksibilnijih i propusnih sistema, nudeći efikasne i integrirane usluge karijernog savjetovanja i omogućavajući vrednovanje neformalnog i informalnog učenja.
- 4) Pružiti dodatni podsticaj ključnim kompetencijama u programima stručnog obrazovanja i obuke i ponuditi efikasnije mogućnosti za sticanje ili razvijanje tih vještina kroz I-VET i C-VET.
- 5) Uvesti sistematične pristupe i mogućnosti za inicijalno i kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika, trenera i mentora kako u školi, tako i u okruženju na radnom mjestu.

U Zaključcima iz Rige prepoznata je i uloga transferzalnih oblasti (partnerstvo, efikasno finansiranje i promocija izvrsnosti i inovacija u stručnom obrazovanju, konzistentna upotreba pristupa na ishode učenja i zajednički razvijeni alati i principa) u unapređenju kvaliteta stručnog obrazovanja.

Ključne kompetencije su u okvir obrazovnih politika u Evropskoj uniji ušle 2006. godine donošenjem Evropskog referentnog okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje²⁸, kojeg su u formi Preporuke usvojili Parlament i Savjet Evropske unije. EU referentni okvir je identifikovao osam ključnih kompetencija, koje su kombinacija znanja, vještina i stavova, za obrazovanje svih pojedinaca u cilju profesionalnog i ličnog razvoja, aktivnog učešća u ekonomiji i društvu, socijalne inkluzije i zapošljavanja. Nakon evaluacije dvanaestogodišnje primjene politika ključnih kompetencija u evropskom obrazovnom prostoru, nadležni organi Evropske unije su 2018. godine donijeli Revidirani okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje²⁹. Osam ključnih kompetencija Revidiranog okvira su: kompetencija pismenosti, kompetencija višejezičnosti, matematička kompetencija i kompetencija u prirododnim naukama, tehnologiji i inženjerstvu, digitalna kompetencija, lična i socijalna kompetencija i kompetencija učenja kako učiti, socijalna i građanska kompetencija i preduzetnička kompetencija i kompetencija kulturne svijesti i izražavanja.

Ključne kompetencije predstavljaju okosnicu i temelj ideje o učenju tokom cijelog života i postavljaju se u prvi plan na svim nivoima i vrstama obrazovanja i učenja. Zbog toga su one bitne za svaki obrazovni sistem. Razvijaju se u perspektivi cjeloživotnog učenja, od ranog djetinjstva do odraslog doba, kroz formalno i neformalno i informavno učenje u svim kontekstima. Sve ključne kompetencije smatraju se jednako važnima; svakom od njih doprinosi se uspješnom životu u društvu. Kompetencije se mogu primijeniti u različitim kontekstima i u različitim kombinacijama. Preklapaju se i isprepliću; aspekti ključni za jedno područje ojačavaju kompetenciju u drugom području. Vještine, kao što su kritičko

---

3) učenje temeljeno na radu koje je integrisano u školski program, korištenjem laboratorija, radionica, kuhinja, restorana, preduzeća za vježbu, simulacije ili pravih stručnih projektnih zadataka (2 i 3 su "školski oblik" praktičnog obrazovanja)

²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGIS-SUM%3Ac11090>

²⁹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01))

razmišljanje, rješavanje problema, timski rad, komunikacijske i pregovaračke vještine, analitičke vještine, kreativnost i međukulturne vještine dio su ključnih kompetencija.

U Preporukama o uvođenju Evropskog okvira kvalifikacija za cjeloživotno učenje³⁰ sve kvalifikacije se razvrstavaju u osam nivoa kvalifikacija i opisuju se kroz znanja, vještine i kompetencije. Evropski okvir kvalifikacija promovira mobilnost onih koji rade i uče između zemalja i olakšava njihovo cjeloživotno učenje. Evropski okvir kvalifikacija nema za cilj potpuno ujednačavanje evropskih obrazovnih sistema, već upoređivanje kvalifikacija, baziranih na ishodima učenja. Crna Gora je usaglasila svoj Nacionalnog okvira kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija u novembru 2014. godine.

---

³⁰ Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03)

2.5. SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - Socijalno partnerstvo uspostavljeno na nacionalnom nivou - Nastava u školama stručno zastupljena, nastavnici posjeduju odgovarajući profil i nivo obrazovanja - Uspostavljen sistem profesionalnog razvoja nastavnika, nastavnici imaju pozitivan odnos prema stručnom usavršavanju - Uspostavljen eksterni stručni ispit - Opremljene radionice u većem broju stručnih škola - Prisutan rast interesovanja učenika za programe u trogodišnjem trajanju - Urađeni novi modularizovani obrazovni programi zasnovani na ishodima učenja - Bolja povezanost teorijske i praktične nastave, kroz modularizovani pristup - Poslodavci učestvuju u razvoju kvalifikacija - Uspostavljen sistem praktičnog obrazovanja kod poslodavca (dualnog obrazovanja) - Država učestvuje u obezbjeđenju stipendija za deficitarne kvalifikacije i sredstva za naknade učenicima I i II razreda u dualnom obrazovanju - Uvedena obavezna praktična nastava kod poslodavca u svim modularizovanim programima - Uvedeno učenje uz rad u svim oblicima 	<ul style="list-style-type: none"> - Sezonalnost poslova u pojedinim oblastima utiče na popularnost stručnog obrazovanja - Podaci Zavoda za zapošljavanje pokazuju strukturnu neusklađenost ponude i tražnje na nivou srednjeg obrazovanja - Značajan broj nezapošljenih su mladi - Veliki je broj nezapošljenih koji se smatra teže zapošljivim - Nedovoljno je informacija o zapošljivosti učenika koji završavaju stručno obrazovanje - Učenici koji završe obrazovanje nijesu zainteresovani za učešće u istraživanjima o praćenju karijere - Nedostataku sa tržišta rada relevantne informacije o tendencijama razvoja pojedinih djelatnosti radi predviđanja potreba za vještinama - Nedovoljno je interesovanje odraslih za učešće u programima obrazovanja radi sticanja stručnih kvalifikacija - Lokalne zajednice nijesu dovoljno aktivne u kreiranju politika u oblasti stručnog obrazovanja i planiranju upisa učenika - U budžetima lokalne zajednice ne planiraju se sredstva za podršku radu stručnih škola
MOGUĆNOSTI	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> - Poboljšanje IT infrastrukture u školama - Unapređenje digitalnih kompetencija nastavnika - Dostupnost različitih modela stručnog usavršavanja nastavnika - Kontinuirano prikupljanje informacija o kvalitetu procesa nastave - Jačanje mehanizama eksterne evaluacije rada škola - Unaprijeđena ponuda programa obuke za nastavnike u određenim stručnim oblastima - Jačanje mehanizama interne evaluacije u školama - Podrška uprave škola za fleksibilni raspored časova radi realizacije modularizovanih obrazovnih programa - Bolje integrisanje ključnih kompetencija i transferzalnih vještina u inicijalno i kontinuirano stručno obrazovanje 	<ul style="list-style-type: none"> - Smanjenje broja učenika koji završavaju osnovnu školu - Nedovoljno interesovanje učenika za upis na studijske programe matematike i prirodnih nauka što za posledicu ima nedostatak nastavnika ovih profila - I dalje visok procenat učenika stručnih škola nastavlja studije - Uključenost partnera van javnog sektora nije na potrebnom nivou, nedovoljna podjela odgovornosti u finansiranju stručnog obrazovanja - Nedovoljno interesovanje poslodavaca za dualni oblik obrazovanja - Nedovoljan broj obučanih instruktora praktičnog obrazovanja kod poslodavaca - Struktura preduzeća (preovlađuju mala i mikro) su ograničavajući faktor za uključivanje većeg broja učenika u učenje uz rad

3. Strateški cilj i operativni ciljevi razvoja stručnog obrazovanja

Imajući u vidu ostvarenost ciljeva definisanih u Strategiji razvoja stručnog obrazovanja (2015-2020)³¹, realizovane ključne aktivnosti i aktivnosti iz odgovarajućih akcionih planova, preporuke date u tački 2.3. ovog dokumenta i zajedničke ciljeve koji su dati u preporukama iz dokumenata Evropske komisije³², preporuke iz dokumenata organa Evropske unije, datih u tački 2.4, rezultata SWOT analize, date u tački 2.5, definisan je strateški cilj i operativni ciljevi u stručnom obrazovanju za period 2020-2024. godine. U okviru operativnih ciljeva prioritetne oblasti djelovanja se odnose na povezanost vještina i kvalifikacija koje se razvijaju sa tržištem rada, praktično obrazovanje i učenje uz rad, obrazovne programe i ključne kompetencije u njima, profesionalni razvoj nastavnika, osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i upravljanje i finansiranje stručnog obrazovanja.

3.1. Strateški cilj razvoja stručnog obrazovanja

Strateški cilj razvoja stručnog obrazovanja je: Kvalitetan i inkluzivan sistem stručnog obrazovanja koji je osnov za cjeloživotno učenje, ekonomsku i socijalnu integraciju, lični i profesionalni razvoj pojedinca, sa efektivnim sistemom upravljanja i finansiranja.

3.2. Operativni ciljevi

1. Stručno obrazovanje koje omogućava vještine, kompetencije i kvalifikacije za zapošljivost, cjeloživotno učenje, inkluzivnost, lični razvoj i aktivno građanstvo pojedinaca.

Indikator učinka 1: Obrazovni programi su modularizovani, bazirani na ishodima učenja, sa stručnim i ključnim kompetencijama.

Indikator učinka 2: Učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama omogućena postupnost u sticanju kvalifikacija nivoa ili stručnih kvalifikacija.

Indikator učinka 3: Uspostavljen je sistem praćenja učenika nakon završetka obrazovanja.

2. Relevantno za pojedinca, tržište rada i društvo, dostupno i inovativno stručno obrazovanje.

Indikator učinka 1: Udio učenika koji su praktično obrazovanje realizovali kod poslodavca (dualni oblik obrazovanje) se zaposlilo u period od 6 mjeseci nakon završetka obrazovanje.

Indikator učinka 2: Nastavnici praktične nastave, organizatori praktičnog obrazovanja i instruktori praktičnog obrazovanja kod poslodavca osposobljeni za sprovođenje mehanizama obezbjeđenja kvaliteta praktičnog obrazovanje kod poslodavca

³¹ Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2015-2020)

³² Position paper on European Union policy after 2020 on Vocational and Educational Training by the European VET providers associations cooperating in VET4EU2, <http://evbb.eu/blog/2018/11/30/>; VET expert conference: "The Future of Vocational Education and Training in Europe", Austrian Presidency of the Council of the European Union, July 2018; What future for vocational education and training in Europe? https://www.cedefop.europa.eu/files/9133_en.pdf

Indikator učinka 3: Nastavnici osposobljeni za primjenu savremenih metoda nastave i učenja, sa unaprijeđenim digitalnim kompetencijama.

3. Sveobuhvatno i efektivno stručno obrazovanje, sa upravljanjem i finansiranjem koje podstiče izvrsnost i efikasnost.

Indikator učinka 1: Definisana jasna podjela odgovornosti između partnera u upravljanju i finansiranju stručnog obrazovanja.

Indikator učinka 2: Upisna politika usaglašena sa potrebama tržišta rada.

4. Ključne aktivnosti za sprovođenje operativnih ciljeva

4.1. Stručno obrazovanje koje omogućava vještine, kompetencije i kvalifikacije za zapošljivost, cjeloživotno učenje, inkluzivnost, lični razvoj i aktivno građanstvo pojedinaca

4.1.1. Mjera: Donošenje odluka na osnovu relevantnih podataka i informacija o potrebama tržišta rada i rezultatima stručnog obrazovanja

Opis aktivnosti:

Kako bi se izgradio fleksibilan sistem stručnog obrazovanja i osposobljavanja, usklađen sa potrebama tržišta rada i pojedinca, baziran na ishodima učenja, potrebno je unaprijediti mehanizme za istraživanje potreba tržišta rada. U istraživanju potreba tržišta rada mogu se koristiti analize sektorskih komisija koje mogu da koriste metode kao što su strukturirani intervjui, upitnici, fokus grupe i dr. Takođe, za predviđanje potreba mogu se koristiti analize o predviđanju potreba tržišta rada koje pripremaju međunarodne organizacije i dr, ali i podaci o demografskim trendovima, nezapošljenosti, uključujući i informacije o zapošljivosti onih koji su završili programe stručnog obrazovanja.

Uspostavljanje partnerstva između stručnog obrazovanja i preduzeća u svim ekonomskim područjima, uključujući područja sa visokim potencijalom za pametnu specijalizaciju (obnovljiva energija, zdravstveni turizam) je neophodno radi razvoja odgovarajućih kvalifikacija i programa za mlade i odrasle.

Praćenje destinacije učenika nakon završetka obrazovanja značajan je podatak o relevantnosti kvalifikacija koje se stiču u stručnom obrazovanju. Povezivanje baza podataka iz sistema obrazovanja, službi zavoda za zapošljavanje i poreske uprave, visokoškolskih ustanova i dr.

Obrazovne ustanove treba da koriste informacije o zapošljivosti učenika i njihovoj karijeri pri planiranju planiranja obrazovne ponude kod upisa u prvi razred i promotivnih aktivnosti.

Lokalne zajednice i organizatore obrazovanja odralih treba podsticati za pripremu inicijativa za razvoj nedostajućih kvalifikacije ili reviziju postojećih.

Pored navedenog, u stručnom obrazovanju koje ima važnu ulogu u podsticanju zapošljivosti učenika, u produktivnosti, konkurentnosti i inovacijskom potencijalu preduzeća, potrebno je omogućiti svakom učeniku praktično obrazovanje na radnom mjestu (učenje uz rad) u različitim oblicima, u zavisnosti od dostupnosti mjesta za učenje u sredini u kojoj se škola nalazi.

4.1.2. Mjera: Razvoj kvalifikacija u skladu sa principima Nacionalnog okvira kvalifikacija

Opis aktivnosti:

Rezultati istraživanja su osnov za reviziju postojećih i pripremu novih kvalifikacija, nivoa II do V i različitih tipova kako bi obrazovna ponuda zadovoljila zahtjeve tržišta rada i različitih ciljnih grupa. Postupak sprovede nadležne obrazovne institucije u saradnji s komorama odnosno udruženjima poslodavaca, sektorskim udruženjima, službama za zapošljavanje i drugim zainteresovanim partnerima.

Relevantnost stručnog obrazovanja za tržište rada, društvo a i pojedinca na osnovu relevantnih informacija o nedostajućim vještinama i kvalifikacijama na tržištu rada, podrazumijeva da se kvalifikacije razvijaju na osnovu standarda zanimanja koji sadrže opis ključnih poslova i aktivnosti, kao i na osnovu standarda kvalifikacija koji sadrže jedinice kvalifikacije i ishode učenja koji predstavljaju osnov za pripremu obrazovnih programa.

U razvoju standarda zanimanja i standarda kvalifikacija potrebno je obezbijediti sistemsko učešće poslodavaca i njihovih udruženja kako bi se omogućilo da sadržaj programa stručnog obrazovanja odgovara aktuelnim potrebama za vještinama privrede i društva.

U skladu sa strateškim pravcima, prepoznatim u Strategiji pametne specijalizacije: Zdravija Crna Gora; Održiva Crna Gora i Modernizovana i digitalizovana Crna Gora, potrebno je razvijati nove standarde zanimanja i kvalifikacije u podsektorima, vezanim za održivu poljoprivredu i proizvodnju hrane, obnovljivu energiju i održivu životnu sredinu i zdravstveni turizam, uz dalji razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija i podršku izvrsnosti. Standardi treba da budu osnova kako za programe formalnog obrazovanja tako i za programe, namijenjene odraslim radi sticanja stručnih kvalifikacija.

Potrebno je sprovoditi evaluaciju i po potrebi reviziju usvojenih kvalifikacija, najmanje nakon pet godina.

4.1.3. Mjera: Izrada fleksibilnih, modularizovanih i kreditno vrednovanih obrazovnih programa širokih profila, baziranih na ishodima učenja, sa stručnim i ključnim kompetencijama

Opis aktivnosti:

Programi stručnog obrazovanja treba da sadrže zajedničko jezgro koje daje znanja, vještina i stručne i ključne kompetencije, potrebne svakom pojedincu na određenom nivou obrazovanja, radi ličnog razvoja i cjeloživotnog učenja. Ono treba da sadrži dijelove, vezane za stručnu oblast, kako bi se pojedincima omogućio razvoj vještina i stručnih kompetencija kao i sticanje transverzalnih kompetencija, potrebnih na tržištu rada i u društvu, koje će osnažiti pojedinca u vođenju samostalnog profesionalnog života i aktivnog građanstva. Tokom procesa učenja, pojedinci treba da stiču ključne kompetencije - kompetencije

pismenosti i višejezičnosti, kompetencija u prirododnim naukama, tehnologiji i inženjerstvu, digitalnu pismenost, socijalna i građanska kompetencija i druge, kao i interdisciplinarne kompetencije i tzv. meke vještine i vještine upravljanja karijerom koje treba da su da su integrisane u obrazovne programe odnosno njihovu realizaciju kako bi su omogućilo učenicima da ih steknu kroz stručno obrazovanje.

Radi pravilnog razumijevanja ključnih kompetencija, u skladu sa Preporukama o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje³³, važno je imati u vidu sljedeće: Sve ključne kompetencije smatraju se jednako važnim, svaka od njih doprinosi uspješnom životu u društvu i kretanju na tržištu rada. Vještine, kao što su kritičko razmišljanje, rješavanje problema, timski rad, komunikacijske i pregovaračke vještine, analitičke vještine, kreativnost i međukulturne vještine dio su ključnih kompetencija.

Kompetentna upotreba digitalnih tehnologija ključna je vještina za učešće u društvu, cjeloživotnom učenju i povećanju mogućnosti na tržištu rada. Učenicima treba omogućiti sticanje digitalnih vještina u toku redovnog obrazovanja. Pored tehničkih sposobnosti i znanja o tehnologiji, kod učenika treba podsticati i kritički i odgovoran pristup tehnologiji (medijsko obrazovanje, zaštita podataka, etika). Sposobnost istraživanja i pronalaženja informacija i njihovog kritičkog vrednovanja važan je aspekt digitalne pismenosti. Digitalno obrazovanje treba da bude široko integrisano u obrazovne programe stručnog obrazovanja.

Dakle, potrebno je pripremati modularizovane, kreditno vrednovane obrazovne programe, bazirane na ishodima učenja, usaglašene sa standardima zanimanja i standardima kvalifikacija, širokih profila, za niže, srednje i više stručno obrazovanje, koji omogućavaju izbornost. Moduli obrazovnih programa treba da budu usaglašeni sa ključnim poslovima u okviru standarda zanimanja i jedinicama kvalifikacije u okviru standarda kvalifikacije. Ishodi učenju u okviru modula treba da budu usaglašeni sa aktivnostima u okviru ključnih poslova u standardima zanimanja. U mjeri mogućeg, u okviru određene stručne oblasti, kada se programi baziraju na istim standardima zanimanja, obrazovne programe treba koncipirati tako da se kroz obrazovne programe koji omogućavaju sticanje kvalifikacije višeg nivoa može steći kvalifikacija nižeg nivoa. Takva struktura obrazovnih programa omogućiće da učenici koji rano napuste obrazovanje koji su dio programa uspješno završili, učenici sa posebnim obrazovnim potrebama koji napreduju u skladu sa svojim sposobnostima ili odrasli koji će da se vrate u sistem i steknu kvalifikaciju nivoa, završetkom odgovarajućih modula mogu steći jednu ili više stručnih kvalifikacija i postepeno sticati kvalifikaciju nivoa obrazovanja.

Obrazovanje za održivi razvoj koje uključuje mogućnost sticanja znanja o klimatskim promjenama, zaštiti životne sredine, biodiverzitetu, zdravstvenom obrazovanju i zdravim stilovima života, obrazovanje za i o ljudskim pravima, globalno obrazovanje i dr. treba da su zastupljeni u obrazovnim programima stručnog obrazovanja i u realizaciji obrazovno-vaspitnog rada u cjelini. Takođe, potrebno je omogućiti učenicima da steknu znanja o poslovima u zelenoj ekonomiji i zelenim poslovima koji doprinose zaštiti i obnavljanju kvaliteta životne sredine, bez obzira da li su u tradicionalnim sektorima kao što su prerađivačka industrija ili građevinarstvo ili u novonastalim, zelenim sektorima kao što su energetska efikasnost ili proizvodnja energije iz obnovljivih izvora (solarne energija i energija vjetra).

---

³³ COM(2018)24 EUe – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).

Obrazovnim programom treba da je propisan minimalan fond časova praktične nastave koji se realizuje u realnom radnom okruženju.

Potrebno je ažurirati koncept višeg stručnog obrazovanja odnosno način pripreme obrazovnih programa, kao i razvijati kvalifikacije radi polaganja majstorskog ispita.

Realizacija programa osposobljavanja za članove radnih grupa koji učestvuju u procesu pripreme standarda zanimanja, standarda kvalifikacija, ispitnih kataloga za sticanje stručnih kvalifikacija, obrazovnih programa je neophodan korak u obezbjeđenju kvaliteta u razvoju obrazovnih programa i kvalifikacija. Takođe, neophodno za uspješnu realizaciju obrazovnih programa je i osposobljavanje nastavnika za planiranje nastave i provjeravanje i ocjenjivanje ishoda učenja, kao i za realizaciju obrazovnih programa korišćenjem savremenih metoda nastave, baziranih na primjeni informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT) i korišćenju digitalnih obrazovnih sadržaja.

Diplome koje se izdaju nakon završetka pojedinih nivoa obrazovanja treba da sadrže dodatak, u skladu sa EUROPASS-om.

4.1.4. Mjera: Prilagođavanje obrazovnih programa i obrazovne ponude licima sa posebnim obrazovnim potrebama i talentovanim učenicima

Opis aktivnosti:

U skladu sa Programom za razvoj i podršku talentovanim učenicima 2020-2022, potrebno je pripremati programe podrške talentovanim učenicima. Potrebno je sagledati koncept takmičenja učenika stručnih škola, usaglasiti koncept u mjeri mogućeg za različite oblasti, definisati jasne procedure i nadležnosti ustanova, institucija i organa.

Realizaciju nastave i slobodnih i vannastavnih aktivnosti potrebno je dopuniti aktivnostima koje podstiču kreativnost i inovativnost učenika. Za talentovane učenike potrebno je organizovati, pored takmičenja, učešće u projekatima, na sajmovima i drugim vidovima organizovanih aktivnosti koje omogućavaju njegovanje talenata i sklonosti učenika. Nastavnicima treba učiniti dostupnim uključivanje u programe stručnog usavršavanja radi unapređenja njihovih profesionalnih kompetencija koji su podrška radu sa talentovanim učenicima. Stručni saradnici takođe treba da budu uključeni u programe stručnog usavršavanja.

Na nivou škole potrebno je pripremati programe podrške učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama i kao i učenicima koji su u riziku od napuštanja obrazovanja prije njegovog završetka.

Potrebno je raditi na proširivanju obrazovne ponude, prilagođene licima sa posebnim obrazovnim potrebama. U pripremi obrazovnih programa potrebno je imati u vidu koncept koji omogućava postupnost u sticanju kvalifikacije u skladu sa mogućnostima polaznika - izrada modularizovanih obrazovnih programa na osnovu standarda zanimanja različitog nivoa radi lakšeg prilagođavanja učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama. Proširivanjem ponude modularizovanih programa stručnog obrazovanja je način koji će omogućiti prevazilaženje postojećih barijera za pristup obrazovanju i osposobljavanju učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama, ali i mogućnost onima koji su napustili obrazovanje prije sticanja kvalifikacije nivoa obrazovanja da steknu jednu ili više stručnih kvalifikacija, u zavisnosti od modula koje su uspješno završili. Te mogućnosti potrebno je definisati obrazovnim programom.

Za škole i nastavnike potrebno je pripremiti smjernica za prilagođavanje načina realizacije nastave i provjere postignuća učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama. U svim školama je potrebno primjenjivati individualni tranzicioni plan. Potrebno je identifikovati potrebe i obezbijediti nastavna sredstva za izvođenje obrazovnih programa u skladu sa individualnim potrebama učenika.

Kontinuirano osposobljavanje nastavnika za rad u nastavi sa učenicima licima sa posebnim obrazovnim potrebama kao i ranjivim grupama na svim nivoima stručnog obrazovanja treba da je sastavni dio profesionalnog razvoja nastavnika.

Za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama potrebno je stvoriti uslove za efikasne i integrisane usluge profesionalnog informisanja i karijernog savjetovanja. Učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama treba omogućiti korišćenje IC tehnologija.

Kod ranjivih grupa potrebno je sprovesti aktivnosti promovisanja stručnog obrazovanja i pružiti im mogućnost za aktivno osposobljavanje za život i rad.

4.1.5. Mjera: Sprovođenja aktivnosti karijernog vođenja i savjetovanja u školi

Opis aktivnosti:

Kako bi se svim pojedincima (mladima i odraslima) obezbijedila podrška u prepoznavanju i razvoju njihovih sposobnosti i razvoju znanja i vještina koje su im neophodne za vođenje karijere u skladu sa njihovim sposobnostima, interesima i potrebama na tržištu rada, potrebno je: omogućiti dostupnost informacija o mogućnostima učenja, sticanja kvalifikacija i zapošljavanja svakom pojedincu, u svim periodima njegovog života; omogućiti usluge karijernog savjetovanja i vođenja svakom pojedincu, bez obzira na njegove godine, pol, nacionalnost, porijeklo, imajući u vidu potrebe pojedinca i društva; pružiti podršku mladim i odraslim za sticanje vještina za razvoj karijere kako bi se izbjegla nezapošljenost i skratilo vrijeme prelaska iz obrazovanja u svijet rada.

Imajući u vidu prethodno navedeno, potrebno je uključiti sadržaje i ishode, vezane za razvoj karijere u obrazovno-vaspitni rad u cjelini, ojačati ulogu i razvijati kapacitete pedagoško-psiholoških službi i nastavnika u oblasti karijernog vođenja i savjetovanja.

4.2. Relevantno za pojedinca, tržište rada i društvo, dostupno i inovativno stručno obrazovanje

---

4.2.1. Mjera: Organizacija i realizacija praktičnog obrazovanja u realnom radnom okruženju - učenje na radnom mjestu, uz rad

Opis aktivnosti:

Jedan od najvećih izazova u razvoju nedostajućih vještina tržištu rada je obezbijediti da učenje zadovoljava potrebe radnog mjesta. Praksa pokazuje da je efikasan način za to korišćenje radnog mjesta kao pravog okruženja za učenje i pronalaženje efikasnog mehanizma za povezivanje interesa poslodavaca je praktično obrazovanje kod poslodavca, učenje utemeljeno na radu, učenje uz rad, učenje u realnom radnom okruženju (work based learning, WBL). Kroz praktično obrazovanje učenik razvija manuelne ili praktične vještine, ali i stiče sposobnost timskog rada, snalaženja u novim i nepoznatim situacijama, sposobnost rješavanja problema. U toku praktičnog obrazovanja učenik stiče i preduzetničku

kompetenciju i transferzalne vještine koje mu omogućavaju brže uključivanje u posao i lakšu zapošljivost.

Učenje uz rad je, pored toga što je prepoznato kao efikasan način u olakšavanju tranzicije mladih iz škole na posao, posebno značajno za poslodavce jer pruža mogućnost razvoja vještina koje su usko vezane za potrebe tržišta rada. Učenje utemeljeno na radu je u državama sa niskim procentom nezapošljenosti mladih prepoznat pristup razvoju radne snage kako za sadašnje potrebe, tako i za srednjoročne i dugoročne. To je strukturiran način da se poveća nivo znanja i kompetencija postojećih i budućih zaposlenih koji su potrebni preduzećima i koji će pomoći produktivnosti, održivosti i dugoročnom rastu proizvodnih sektora i ekonomije. Prije početka realizacije praktičnog obrazovanja kod poslodavca potrebno je utvrditi da li poslodavac posjeduje materijalne i kadrovske uslove za praktično obrazovanje učenika, imajući u vidu sadržaj programa praktične nastave, u skladu sa unaprijed utvrđenim kriterijumima.

Kvalitet praktičnog obrazovanja i učenja uz rad, bez obzira na njegove modalitete, zahtijeva: definisana prava i obaveze svih partnera u tom procesu (škole, učenika, poslodavaca), dokumentovene dogovore o saradnji; definisane kriterijume verifikovanja poslodavaca kod kojih se realizuje praktično obrazovanje za sve oblike praktičnog obrazovanja kod poslodavca; formiranje baze podataka/evidencija poslodavaca kod kojih učenici obavljaju praktično obrazovanje; smjernice za realizaciju praktičnog obrazovanja kod poslodavca, koje uključuju odgovarajuću dokumentaciju za vođenje evidencija, modele individualnog i kolektivnog ugovora i drugo; obuku instruktora praktičnog obrazovanja, u skladu sa utvrđenim potrebama.

Monitoring i evaluacija praktičnog obrazovanja kod poslodavca koja uključuje istraživanje i sakupljanje podataka o karijeri učenika nakon završetka programa stručnog obrazovanja su neophodni elementi sistema kvaliteta stručnog obrazovanja.

Aktivno uključivanje poslodavaca u sve faze stručnog obrazovanja – planiranje, organizaciju, realizaciju, vrednovanje kao i upravljanje i finansiranje i stvaranje uslova za olakšice i podsticaje poslodavcima koji omogućavaju praktično obrazovanje učenicima i učenje na radnom mjestu je kontinuirana aktivnost partnera.

4.2.2. Mjera: Unapređenje profesionalnog razvoja nastavnika u stručnom obrazovanju

Opis aktivnosti

Za uspostavljanje efikasnog, kontinuiranog sistema profesionalnog razvoja nastavnika neophodno je da postoje akreditovani programi stručnog usavršavanja nastavnika u kojima su definisani modeli obuke, dužina trajanja programa stručnog usavršavanja, metode i dr. Programi kontinuiranog stručnog usavršavanja nastavnika treba da budu pripremljeni na osnovu istraživanja stvarnih potreba nastavnika, u skladu sa postavljenim ciljevima i analizom postignutih rezultata u obrazovanju.

Usavršavanje nastavnika dio je strategije cjeloživotnog učenja. Škole treba da u profesionalnom razvoju nastavnika promovišu i njeguju principe timskog rada i saradnje, podržavajući rad udruženja nastavnika, podstičući njihovo umrežavanje i razmjenu pozitivnih praksi.

Mogućnost izbora programa stručnog usavršavanja nastavnika od samih nastavnika je polazna tačka za kvalitet samog usavršavanja. Standardi kompetencija nastavnika i

direktora u vaspitno-obrazovnim ustanovama³⁴, usvojeni od strane Nacionalnog savjeta za obrazovanje, predstavljaju dobar osnov za dalji razvoj nastavničke profesije. Standardi su osnov za definisanje i ujednačavanje obaveza nastavnika u pogledu osposobljenosti nastavnika za obavljanje svoje profesije, da nastavnicima budu jasnije obaveze i zadaci, da lakše prate i vrednuju svoj rad, kao i identifikuju potrebe za obukom/stručnim usavršavanjem i postave ciljeve za unapređenje svoga rada i da u skladu sa tim biraju programe stručnog usavršavanja.

Jačanje uloge stručnih aktiva, organizovanje skupova radi razmjene dobre prakse i organizovanja zajedničkih aktivnosti na pripremi nastavnih materijala, planiranju, unapređenju programa i dr, omogućavanje nastavnicima razvoj digitalne kompetencije radi korišćenja digitalnih alata i sadržaja priprema smjernica za korišćenje digitalnih alata i kreiranje digitalnih sadržaja, treba da budi dio profesionalnog razvoja nastavnika.

Nastavnicima treba omogućiti različite načine stručnog usavršavanja, uključujući online platforme, mentorstvo, veb seminare, časopise i literaturu o profesionalnom razvoju, učešće i vođenje razvojnih projekata, saradničko učenje i drugo, uz izradu i praćenje plana i portfolija svog profesionalnog razvoja. Škole treba da vode baze podataka o stručnom usavršavanju za svakog nastavnika.

U pravilnicima i drugim podzakonskim aktima radi praćenja, ocjenjivanja i napredovanja nastavnika definisati kriterijume za ocjenjivanje i utvrditi mjerljive indikatore uspješnosti za svaki od elemenata za praćenje i ocjenjivanje. Standardi za nastavnike su osnov za definisanje transparentnog okvira za praćenje i vrednovanje rada nastavnika. U tom kontekstu, škole i njihove uprave treba da preuzmu dio odgovornosti za uvođenje promjene u praksu, jer podrška u uvođenju novina podstaći će i motivisati.

Jedan od najvažnijih elemenata u profesionalnom razvoju nastavnika je praćenje i podrška nastavnika da u školi primjeni naučeno nakon završenog programa usavršavanja. Sprovedenje istraživanja, praćenje primjene naučenog u nastavničkoj praksi i istraživanje efekata stručnog usavršavanja nastavnika kroz praćenje postignuća učenika treba da budu osnov za koncipiranje ponude programa stručnog usavršavanja nastavnika i pripremu kataloga stručnog usavršavanja nastavnika.

Neophodni su takođe utvrđeni uslovi i standardi za akreditaciju programa koji su dio kataloga stručnog usavršavanja nastavnika i organizatora (ponuđača) usluga obuke nastavnika.

Sastavni dio profesionalnog razvoja nastavnika i njegovog napredovanja treba da bude i obuka nastavnika stručnih škola kod poslodavca. Obuka nastavnika kod poslodavaca je značajna zbog toga što su nastavnici u mogućnosti da dopune, ažuriraju vještine i znanja iz svoje struke, da razumiju koje kompetencije poslodavci traže što će im pomoći da bolje pripreme učenike za rad u realnom radnom okruženju. Da bi sistem obuke nastavnika kod poslodavca bio efikasan, neophodna je dobra koordinacija i usaglašenost rada svih partnera. Uloge i odgovornosti nastavnika i poslodavaca moraju biti jasno definisane tako da obuka može ponuditi odgovarajući obim praktičnog iskustva i mogućnosti učenja nastavnicima. Jasna identifikacija potreba svakog pojedinog nastavnika treba da se uradi prije početka obuke.

---

³⁴ <http://www.zzs.gov.me>; <https://epale.ec.europa.eu/hr/content/standardi-kompetencija-za-nastavnike-i-direktore-u-vaspitanje-obrazovnim-ustanovama>

Kod licenciranja nastavnika potrebno je napraviti ravnotežu između uslova za licenciranje (sakupljanje bodova) i motivisanja nastavnika za mijenjanje nastavne prakse i za lični profesionalni razvoj. Za programe stručnog usavršavanja koji su dio obaveznih / prioritetnih oblasti profesionalnog razvoja nastavnika, neophodnih za dobijanje odnosno obnavljanje licence treba obezbijediti sistemske, održive mehanizme finansiranja.

U školama je potrebno raditi na razvoju mehanizama internog obezbjeđenja kvaliteta i osposobiti nastavnike za kontinuirano vrednovanja svog rada, baziranog na indikatorima kvalitetne nastavne prakse. Standardi kompetencija nastavnika, usvojeni na Nacionalnom savjetu za obrazovanje, daju mogućnost nastavniku da procjenjuje svoj rad.

Nastavnicima treba omogućiti stručno usavršavanje za rad sa različitim ciljnim grupama: talentovanim učenicima, učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama, učenicima sa teškoćama u učenju, potencijalnim osipnicima, odraslim.

Praćenje kvaliteta rada nastavnika, praćenja i evaluacije rezultata rada nastavnika nakon završenih programa osposobljavanja i efektima koje programi obuke imaju u nastavnoj praksi i utvrđene nadležnosti u praćenju i evaluaciji rada nastavnika treba da budu ugrađeni u uslove za dobijanje odnosno obnavljanje licence.

Škole treba osposobiti za korišćenje EU fondova, podsticati na saradnju sa državama iz okruženja i Evrope u oblasti stručnog obrazovanja, podržavati mobilnost nastavnika. Korišćenje evropskih instrumenata za transparentnost (EQF, Europass) može unaprijediti mobilnost nastavnog kadra

Međunarodnoj mobilnostii učenika stručnih škola treba posvetiti punu pažnju. U tom smislu značajno je promovisanje mogućnosti za učenje jezika i za učenike i nastavnike stručnog obrazovanja i obezbjeđivanje obuke na stranim jezicima koja je prilagođena konkretnim potrebama stručnog obrazovanja.

4.2.3. Mjera: Uspostavljanje sistema osiguranja kvaliteta u stručnom obrazovanju na nacionalnom nivou i nivou škola, u skladu sa EQAVET

Opis aktivnosti

Uspostavljanje koherentnog sistema osiguranja kvaliteta stručnog obrazovanja i osposobljavanja u skladu sa preporukama Evropskog referentnog okvira za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i osposobljavanja (EQAVET) ključno je za osiguranje kvalitetnog, relevantnog za tržište rada i privlačnog za pojedinca stručnog obrazovanja, za razvoj njegovih vještina i kompetencija koje omogućavaju zapošljivost i cjeloživotno učenje.

Evropski referentni okvir definiše utvrđivanje kvaliteta na nivou funkcionisanja sistema i nivou funkcionisanja obrazovnih ustanova (škola) odnosno organizatora obrazovanja. Ova dva nivoa utvrđivanja kvaliteta su međusobno povezana, komplementarna jer, bez obzira da li se posmatra kvalitet na nivou sistema ili ustanove, pokazatelji kvaliteta obrazovanja su rezultati obrazovnog rada koji se najjasnije vide kroz nivo postignuća učenika.

Jačanje sistem monitoringa i evaluacije kvaliteta obrazovnog sistema, koje uključuje unapređenje kapaciteta institucija i pojedinaca koji učestvuju u procesu eksternog ocjenjivanja kvaliteta i unapređenje kapaciteta ustanova za sprovođenje mehanizama

internog obezbjeđenja kvaliteta je dio sveobuhvatnog sistema obezbjeđenja kvaliteta stručnog obrazovanja.

Periodično sprovođenje revizije propisa i dokumenata u skladu sa kojima se realizuju procedure interne i eksterne evaluacije je neophodno. U tom smislu, a radi unapređenja kvaliteta rada ustanove u cjelini, potrebno je obezbijediti da se metodološki dokument koji bliže uređuje procedure obezbjeđenja i unapređenja kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada u ustanovama srednjeg obrazovanja i obrazovanja odraslih periodično evaluira, da se sagleda da li su indikatori sa deskriptorima za svaku ocjenu jasni i odgovarajući. Metodološki dokument treba da bude usaglašena između Zavoda za školstvo i Centra za stručno obrazovanje.

U skladu sa zakonom, potrebno je sprovoditi redovno vrednovanje rada ustanova i sistema osiguranja kvaliteta od strane (eksternih) nadležnih ustanova, pripremati godišnje analize kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada ustanova i definisati preporuke za poboljšanje procesa u skladu sa rezultatima vrednovanja. Rezultati vrednovanja rada u ustanovama treba da su dostupni na web strani ustanove.

Škole treba podsticati da efikasnije koriste podatke MEIS-a u monitoringu i evaluaciji obrazovno-vaspitnog rada u ustanovi i donošenje odluka o politikama i njihovoj implementaciji. Nadležna ustanova koja se bavi razvojem obrazovanja treba da pripremi stručne podloge za unapređenje kvaliteta vrednovanja znanja učenika u skladu sa obrazovnim programima koj sadrži ishode učenja, uključujući praktično obrazovanje kao i osposobljavanje škola/nastavnika za njihovu primjenu.

Škole treba podržati u osiguranju podsticajnog okruženja za proces nastave i učenje. To znači da je nastavnici treba da budu osposobljeni za primjenu različitih metoda nastave. Učenje utemeljeno na radu, u svim oblicima, treba da je u fokusu pri planiranju realizacije nastave. Pristupi učenju treba da budu različiti, na primjer, da povezuju praksu i teoriju, da se akcentuju kompetencije, da podstiču samostalnost i kreativnost učenika, timski rad i učenje, učenje uz rad u svim oblicima i dr. Odgovarajuća infrastruktura u radionicama, laboratorijama i učionicama koja prati nove tehnološke zahtjeve, digitalni materijali, ICT u nastavi i dostupni otvoreni obrazovni resursi su faktori koji utiču na unapređenje okruženja za nastavu i učenje.

Omogućavanje postizanje ishoda učenja svim učenicima, uključujući ranjive grupe i učenike sa posebnim obrazovnim potrebama one koji su suočeni sa barijerama - fizičkim, emocionalnim, socio-ekonomskim i drugim kao i onim učenicima koji ostvaruju lošije rezultate u učenju. Posebno je važno pratiti redovnost pohađanja nastave kako bi se preduprijedilo napuštanje obrazovanja i osipanje učenika. Da bi ustanova zadovoljila širok spektar obrazovnih i drugih potreba učenika, potrebna joj je podrška, kako sa nivoa sistema, tako i okruženja u kom se ustanova nalazi. Efikasna partnerstva i saradnja na nivou ustanove, sistema i lokalne zajednice su ključne za ostvarivanje kvaliteta rada ustanove. Partneri iz lokalne zajednice su druge obrazovne ustanove, fakulteti, poslodavci iz javnog i privatnog sektora, nevladine, omladinske i druge organizacije i drugi.

Objektivna procjena rada nastavnika, bazirana na dokazima, kontinuirano samovrednovanje i saradnja sa drugima, uz eksternu evaluaciju, daje nastavniku jasnu sliku o tome koliko se ustvaruju postavljeni ciljevi, kakvi su ishodi učenja i šta treba unaprijediti. Kako bi se osiguralo dostizanje postavljenih ishoda učenja, potrebno je praćenje u

kontinuitetu napredovanja učenika u znanjima, vještinama i stavovima i identifikovli faktori koji utiču na nedovoljan nivo postignuća učenika.

Ustanova treba da kontinuirano prati i analizira podatke o postignućima učenicima po predmetima, odjeljenjima i razredima tokom nastavne godine kao i eksternih provjera znanja, analizira ih i planira i sprovodi mjere u cilju boljih postignuća učenika. Pored ostalih, ustanova daje podršku učeniku kroz organizaciju dopunske i dodatne nastave za učenike koji ostvaruju nedovoljan napredak u nastavi kao i za one koji postižu izuzetne rezultate.

Ustanove posjeduju značajan obim kvantitativnih podataka. Pored podataka o postignućima učenika, ustanove posjeduju i podatke o socio-ekonomskom položaju učenika, izostajanju učenika sa nastave, vaspitnim mjerama, uspjehu u prethodnom obrazovanju i dr. Ustanove treba da koriste ove podatke za prepoznavanje mogućih izazova i pripremu aktivnosti prevencije i intervencije, gdje je neophodno. Smanjivanju osipanja učenika i skrivenom osipanju (tamo gdje učenik ima veliki broj izostanaka, na primjer) treba posvetiti posebnu pažnju.

Razvijanje sistema praćenja kvaliteta ispita na završetku pojedinih nivoa obrazovanja i unapređenje procedura ispita na završetku pojedinih nivoa obrazovanja kako bi se obezbijedile kvalitetne analize i njihova primjena u obrazovnoj politici su stalni zadatak nadležnih službi i ustanova. Potrebno je takođe pripremiti instrumentarij za evaluaciju obrazovnih programa, sprovođenje evaluacije i analize, kako bi se na osnovu toga pripremila preporuke školama, nadležnim organima i tijelima.

U svim fazama razvoja i sticanja kvalifikacija i njihovog svrstavanja u Nacionalni okvir kvalifikacija potrebno je poštovanje procedura osiguranja kvaliteta.

4.2.4. Mjera: Omogućavanje dostupnosti osposobljavanju i sticanju kvalifikacijama odraslim

Opis aktivnosti:

Stručno obrazovanje treba da uvaži činjenicu sve veće potrebe usavršavanja i prekvalifikacije odraslih u perspektivi cjeloživotnog učenja i promjena na tržištu rada. Zbog toga je potrebno uspostaviti sistem stručnog obrazovanja koji omogućava efikasan pristup učenju i osposobljavanju različitim ciljnim grupama i koji će, kroz transparentan proces podržati vrednovanje neformalnog i informalnog učenja, priznavanje prethodnog učenja i omogućiti odraslim kvalitetne i efikasne usluge karijernog vođenja i savjetovanja.

Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama daje mogućnost vrednovanja neformalnog i prethodnog učenja. Imajući u vidu iskustva primjene odredbi Zakona u prethodnom periodu, potrebno je sprovesti analizu procedura i nadležnosti institucija i tijela u postupku provjere neformalnog i prethodnog učenja i, u skladu sa rezultatima analize, ukoliko je potrebno, unaprijediti postupak.

Obrazovnu ponudu treba pripremati tako da je moguće sticanje odgovarajućih kvalifikacija na različitim nivoima, kako bi ona bila dostupna i licima sa nižim kvalifikacijama i onima koji žele da unapređuju svoje vještine i kompetencije. Različitim ciljnim grupama (zapošljenim i nezapošljenim) potrebno je učiniti dostupnim informacije o kvalifikacijama koje omogućavaju lakše uključivanje na tržište rada, o programima obrazovanja koji se nude, mogućnostima za njihovo pohađanje, procedurama provjere stečenih znanja i vještina.

Potrebno je takođe razvijati posebne programe iz oblasti obnovljivih izvora energije, zdravstvenog turizma i drugih povezanih sektora kako bi se odraslim, kroz ponudu programa i sticanje kvalifikacija do nivoa V, omogućilo dodatno osposobljavanje odraslim i tako pomoglo ublažavanju nezapošljenosti i neaktivnosti kao i brži odgovor na zahtjeve tržišta rada za kvalifikovanom radnom snagom iz navedenih oblasti.

Jačanje kapaciteta nadležnih institucija, ustanova i tijela koje sprovode procedure vrednovanja neformalno i prethodno stečenih znanja, obuka ispitivača za provjeru neformalno i prethodno stečenih znanja, promovisanje cjeloživotnog učenja, razvoja karijere i vrednovanja neformalnog i prethodnog učenja, poboljšanje obrazovne ponude, uključujući pripremu programa obrazovanja radi sticanja stručne kvalifikacije koja odgovara dijelu (modulu) obrazovnog programa i dostupnosti obrazovne ponude na teritoriji Crne Gore treba da se realizuje u kontinuitetu.

Potrebno je takođe sagledati procedure sticanja kvalifikacije nivoa obrazovanja završetkom obrazovnih programa formalnog obrazovanja, urediti postupak priznavanja stručnih kvalifikacija u nastavku obrazovanja i pripremiti odgovarajuća uputstva za prilagođavanje ovih programa odraslim.

Sistem obezbjeđenja kvaliteta, usklađen sa EQAVET, treba da se primjenjuje i kod obrazovanja odraslih.

4.3. Sveobuhvatno i efektivno stručno obrazovanje, sa upravljanjem i finansiranjem koje podstiče izvrsnost i efikasnost.

Upravljanje i organizacija stručnog obrazovanja treba da budu podržani predviđanjem potreba za vještinama i kvalifikacijama i sistemom praćenja učenika kako bi se učenicima omogućilo sticanje vještina koje odgovaraju na dinamična kretanja u društvu i na tržištu rada, posebno u digitalizaciji, automatizaciji, prelasku na zelenu ekonomiju i održivom razvoju.

Stručno obrazovanje treba da se prilagođava društveno-ekonomskom okruženju koje se brzo razvija i ima promjenljive zahtjeve, da podržava internacionalizaciju i mobilnost, nove oblike digitalnog učenja i module za usavršavanje.

Stručno obrazovanje treba da se temelji na efikasnom upravljanju na svim nivoima koji uključuje sve relevantne partnere, posebno socijalne partnere i osigurava efikasan i pravedan socijalni dijalog između sindikata i poslodavaca, uzimajući u obzir nacionalni sistem odnosa i prakse obrazovanja i osposobljavanja sa realnim sektorom. Upravljanje sa više partnera i višeslojno upravljanje trebalo bi da se odrazi i na mehanizme finansiranja.

Stručno obrazovanje treba da pruži odgovarajući stepen autonomije ustanovama odnosno organizatorima obrazovanja u skladu s propisima, kao i održivo finansiranje koje podržava realizaciju ove vizije.

4.3.1. Mjera: Učešće socijalnih partnera u definisanju politika, planiranju, sprovođenju, nadzoru i vrednovanju stručnog obrazovanja

Opis aktivnosti:

Stručno obrazovanje treba da bude koncipirano u perspektivi cjeloživotnog učenja, da uključuje inicijalno i kontinuirano stručno obrazovanje, da je integralni dio nacionalnog sistema obrazovanja, povezano sa zapošljavanjem i socijalnim politikama, integrirano u ekonomske i strategije inovacija na lokalnom, nacionalnom i evropskom nivou radi zajedničke podrške inovacijama i rastu ekonomije. Kao što je prethodno navedeno, ono treba da se temelji na jasnim mehanizmima obezbjeđenja kvaliteta i efikasnim i pouzdanim povratnim informacijama koje omogućavaju pravovremeno prilagođavanje obrazovne ponude programa tržištu rada.

Zbog prethodno navedenog, potrebno je unaprijediti postojeće i uspostaviti nove, efikasne mehanizme uključivanja i saradnje socijalnih partnera, poslodavaca iz javnog i privatnog sektora, sindikata, civilnog društva i drugih partnera u proces donošenja odluka u definisanju politika, planiranju, sprovođenju, nadzoru i vrednovanju stručnog obrazovanja.

Značajno za kvalitet stručnog obrazovanja je i osiguranje uravnoteženog sastava i povećanje kapaciteta partnera, uključenih u stručno obrazovanje: nadležnih institucija koje se bave razvojem obrazovanja, tijela, odbora, sektorskih komisija, radnih grupa, škola i drugih relevantnih partnera koji učestvuju u aktivnostima razvoja sistema stručnog obrazovanja.

U kontinuitetu je potrebno raditi na jačanju partnerstva između obrazovnih ustanova i institucija, preduzeća (javnih i privatnih) i udruženja poslodavaca, na lokalnom i nacionalnom nivou u stručnom obrazovanju u razvoj standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i programa; u pružanju mogućnosti za uključivanje predstavnika poslodavaca u nastavu radi prenošenja iskustva i savremenih radnih praksi kao i sticanja iskustva nastavnika u realnom radnom okruženju, uz sprovođenje monitoringa i evaluacije.

Promovisanje pozitivnih primjera aktivnosti učešća socijalnih partnera u definisanju politike i planiranju, realizaciji, praćenju i vrednovanju stručnog obrazovanja treba da bude stalna praksa. Takođe, potrebno je unapređivati partnerstvo i saradnju između ustanova stručnog obrazovanja, institucija koje se bave douniverzitetskim obrazovanjem, jačati saradnju između tih institucija sa drugim organima i institucijama, direktno ili indirektno povezanim sa stručnim obrazovanjem i uspostaviti efikasne mehanizme razmjene informacija između institucija.

4.3.2. Mjera: Učešće socijalnih partnera u finansiranju stručnog obrazovanja

Opis aktivnosti:

U oblasti finansiranja obrazovanja potrebno je, radi podjele odgovornosti i jačanje saradnje između ključnih partnera, podsticanja autonomije i razvojne orijentacije škole, povećavanje partnerstva među subjektima koji utiču na rad škole. Potrebno je sagledati modalitete finansiranja stručnog obrazovanja u zemljama sa razvijenim stručnim obrazovanjem, pripremiti analizu načina finansiranja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori i, u skladu sa prethodnim, pripremiti preporuke za unapređenja modela finansiranja stručnog obrazovanja.

Ojačavanje partnerstva i saradnje između poslodavaca i njihovih udruženja i obrazovnih ustanova u efikasnijoj upotrebe resursa i obezbjeđivanje relevantnosti tehnologija koja se koriste u stručnom obrazovanju treba da bude zadatak svih partnera. Takođe, potrebno je podsticati lokalne zajednice za uključivanje u finansiranje stručnog

obrazovanja (opremanje kabineta, laboratorija, radionica, finansiranje troškova obezbjeđenja sanitarnitarnih knjižica i dr.); stvarati uslove za javno-privatno partnerstvo i uspostavljanje efikasnog i održivog sistema finansiranja stručnog obrazovanja; stvaranje uslova da poslodavci obezbjeđuju sredstva za naknade učenicima u dualnom obliku obrazovanja, obezbijediti stimulanse za preduzeća koja obezbjeđuju praktično obrazovanje na radnom mjestu i zaposle učenika koji nakon toga završi obrazovanje; podsticanje na stvaranje mreža ili zajedničkih ulaganja ustanova i preduzeća za upotrebu opreme i tehnologije radi obezbjeđenja ekonomične obuke sa najmodernijom opremom.

4.3.3. Mjera: Unapređenje politike upisa učenika u srednje škole

Opis aktivnosti

Uskladiti upisnu politiku prema potrebama tržišta rada ali i pojedinca i društva je stalan izazov i za razvijene zemlje. Crna Gora se, kao i zemlje regiona i Evrope, suočava sa izazovima koji utiču na obrazovni sistem: globalizacija, pritisak na resurse, informacione tehnologije i novi putevi do znanja, strukturna neusaglašenost ponude i tražnje radne snage na tržištu rada.

Upisna politika je jedan od mehanizama koji može da smanji strukturnu neusklađenost između budućih potreba na tržištu rada i strukture kvalifikacija učenika i studenata koji završavaju školovanje. Upisna politika se opredjeljuje kao usklađivanje demografskih karakteristika populacije kandidata koji se upisuju u srednje i visokoškolsko obrazovanje, budućih potreba ekonomije i drugih karakteristika zemlje. Za postizanje ciljeva upisne politike koriste se mjere kao što su: planiranje broja upisnih mjesta na pojedinim programima i školama odnosno povećavanje ili smanjivanje broja upisnih mjesta u skladu sa potrebama ekonomije ili države, stipendije za deficitarne kvalifikacije, različite promotivne aktivnosti i slično. Značajnu ulogu u upisnoj politici ima profesionalna orijentacija. Politika upisa povezana je sa mrežom škola (vidjeti 4.3.6).

Kako bi upisna politika odgovorila na potrebe tržišta rada, podržala bržu zapošljivost i strateška razvojna opredjeljenja Crne Gore, potrebno je uspostaviti čvrstu saradnju između Ministarstva prosvjete, nadležnih ministrastava, Centra za stručno obrazovanje, škola, lokalnih zajednica, udruženja poslodavaca kako bi se, na bazi relevantnih informacija i predviđanja razvoja djelatnosti sagledale potrebe za kadrovima i kvalifikacijama. Takođe, praćenje destinacije učenika nakon završetka obrazovanja je važan činilac kako u planiranju obrazovne ponude, tako i u planiranju broja upisnih mjesta na pojedinim obrazovnim programima i školama.

4.3.4. Mjera: Unapređenje međunarodne saradnje u oblasti stručnog obrazovanja

Opis aktivnosti

Saradnju između obrazovnih institucija i relevantnih međunarodnih partnera na nivou škola, institucija koje se bave razvojem obrazovanja ili na nacionalnom nivou daje značajan doprinos u uspostavljanju kvalitetnog sistema stručnog obrazovanja u Crnoj Gori kroz razmjenu iskustava i dobrih praksi. Raznovrsnost međunarodne saradnje treba da bude rezultat sistematičnog rada na svim nivoima kako bi postala sastavni dio planova rada i to na sadržinskom, organizacionom, finansijskom nivou, kao i na nivou razvoja ljudskih resursa u školama i institucijama. Povezivanje škola, razmjena učenika i nastavnika i zajedničko učešće u međunarodnim projektima dodatna su vrijednost međunarodne saradnje i podsticaj su

mobilnosti. Kroz saradnju se obezbjeđuje uporedivost znanja koje učenici stižu u Crnoj Gori sa znanjima učenika drugih država, obezbjeđuje se kompetitivnost znanja koje stižu učenici u Crnoj Gori sa potrebama otvorenog evropskog tržišta rada i evropska dimenzija obrazovanja. Uvodi se multikulturalnost, kao i promocija crnogorskog obrazovanja, istorije i kulture.

4.3.5. Mjera: Unapređenje kompetencija rukovodnog kadra u školama

Opis aktivnosti

Rukovodnom kadru u školama treba omogućiti stručno usavršavanje u cilju jačanja svijesti o značaju ličnog kontinuiranog profesionalnog razvoja i razumijevanju novih potreba ekonomije, društva, obrazovnih ustanova, nastavnika, saradnika u nastavi i učenika u stručnom obrazovanju.

Razmjena dobre prakse kroz seminare i radionice kao i kroz rad strukovnog udruženja na kojima bi se razmatrala ključna pitanja iz obrazovno-vaspitnog rada su način unapređenja kompetencija rukovodnog kadra, samim tim i kvaliteta rada ustanove.

Rukovodni kadar treba da bude detaljnije upoznat sa konceptom modularizovane nastave, sa potrebom da nastavnici sarađuju prilikom izrade planova za realizaciju nastave u cilju postizanja korelacije među predmetima i modulima, kao i sa potrebom da se omogući fleksibilan raspored časova kojim se postiže kvalitetnija realizacija nastave i dostizanje ishoda učenja, definisanih obrazovnim programima.

4.3.6. Mjera: Unapređenje infrastrukturnih i materijalno-tehničkih uslova u školama

Mrežu škola koje realizuju obrazovne programe stručnog obrazovanja čine 43 škole u svim opštinama u Crnoj Gori. Postojeća mreža škola omogućava prihvatanje svih učenika koji žele da nastave obrazovanje nakon završetka osnovne škole. Iako su ulaganja u infrastrukturu u prethodnom periodu bila značajna - školski objekti su renovirani, pojedini su rekonstruisani na način da je obezbjeđena energetska efikasnost, opremane su radionice, potrebno je nastaviti sa obezbjeđenjem boljih infrastrukturnih uslova za realizaciju obrazovno-vaspitnog rada u školama.

U narednom periodu potrebno je sprovesti analizu usklađenosti mreže škola i obrazovne ponude sa potrebama tržišta rada i planovima razvoja opština ili regiona. Potrebno je mrežu škola definisati prema potrebama tržišta rada, u skladu sa teritorijalnom pripadnošću, strateškim pravcima razvoja opštine kojoj pripadaju, regionalnom razvoju i državnim interesima, koja materijalnim, kadrovskim i prostornim kapacitetima odgovara savremenoj nastavi i standardima definisanim obrazovnim programom, u cilju stvaranja kompetentnog i konkurentnog kadra na tržištu rada ili nastavku obrazovanja. Takođe, u definisanju mreže škola treba imati u vidu i tri strateška prioriteta, prepoznata u Strategiji pametne specijalizacije - održivu poljoprivredu i lanac proizvodnje hrane, energiju i održivu životnu sredinu i održivi zdravstveni turizam, uz potrebu daljeg razvoja informativno-komunikacionih tehnologija. U ovim prioritetima, uz inovativan pristup, prepoznate su prednosti i potencijal za povećanje privrednog rasta i zaposlenosti.

Potrebno je poboljšati opremljenost kabineta informatičkom i drugom opremom, radionica i laboratorija za praktičnu nastavu, kabineta za strane jezike, kompjuterskih učionica i dr.

5. Opis aktivnosti nadležnih organa i tijela za praćenje sprovođenja Strategije

Ministarstvo prosvjete je zaduženo za planiranje, implementaciju i unapređenje obrazovne politike. Radi pomoći u donošenju odluka osnovani su Nacionalni savjet za obrazovanje, Savjet za visoko obrazovanje i Savjet za kvalifikacije. Nadležnosti ovih savjeta, kao i njihov sastav uređen je odgovarajućim zakonima.

Osnovni preduslov za realizaciju strateškog cilja i operativnih ciljeva, definisanih Strategijom razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori za period 2020-2024. godina je dosljedno sprovođenje aktivnosti, propisanih akcionim planovima za sprovođenje Strategije. Po usvajanju Strategije i pratećeg Akcionog plana, Ministarstvo prosvjete će formirati Koordinaciono tijelo za praćenje sprovođenja Strategije.

Centar za stručno obrazovanje zadužen je za obezbjeđenje kvaliteta, razvoj, savjetodavnu podršku i istraživanje u stručnom obrazovanju mladih i odraslih. Centar za stručno obrazovanje je ključna institucija za realizaciju aktivnosti iz strateških dokumenata i akcionih planova stručnog obrazovanja. On koordinira izradom standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i obrazovnih programa, osposobljava radne grupe za pripremu tih dokumenata, osposobljava nastavnike za primjenu obrazovnih programa. Takođe, Centar podržava profesionalni razvoj nastavnika, priprema kataloge programa stručnog usavršavanja nastavnika, učestvuje u procesu eksternog utvrđivanja kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada ustanova, pruža podršku ustanovama u uspostavljanju mehanizama internog obezbjeđenja kvaliteta, prati kvalitet realizacije ispita na završetku obrazovanja, utvrđuje uslove za realizaciju praktičnog obrazovanja kod poslodavaca, organizuje takmičenje učenika u vještinama i drugo.

Zavod za školstvo definiše i obezbjeđuje kvalitet obrazovanja i obavlja razvojne, savjetodavne i istraživačke aktivnosti u douniverzitetkom obrazovanju. Zavod za školstvo je partner u realizaciji pojedinih aktivnosti iz Akcionog plana sprovođenja Strategije razvoja stručnog obrazovanja (2020-2021). Zavod za školstvo, u saradnji sa Centrom za stručno obrazovanje, pored ostalog, učestvuje u organizaciji kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika, eksternom utvrđivanju kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada ustanova, pripremi predmetnih programa za opšteobrazovnih predmeta obrazovnih programa stručnog obrazovanja.

Ispitni centar vrši testiranje postignuća učenika na kraju II ciklusa osnovne škole, eksternu provjeru znanja na kraju III ciklusa osnovne škole kao i eksternu provjeru postignuća učenika na ispitima na završetku četvorogodišnjeg srednjeg obrazovanja. Ispitni centar učestvuje u realizaciji aktivnosti iz Akcionog plana koje se, pored ostalog, odnose na obuku članova radnih grupa koji učestvuju u pripremi ispitnih kataloga za stručni ispit i izradu testova za polaganje stručnog ispita, obuci članova radnih grupa koji učestvuju u pripremi ispitnih kataloga za stručni ispit i izradi testova za polaganje stručnog ispita, usaglašavanju koncepta i definisanja procedura za takmičenje za pojedine stručne oblasti i obuku ispitivača za provjeru neformalno i prethodno stečenih znanja radi sticanja nacionalne stručne kvalifikacije.

Privredna komora Crne Gore i Unija poslodavaca Crne Gore učestvuju u organizaciji stručnih rasprava sa poslodavcima radi utvrđivanja potreba tržišta rada, predlaganju članova

za radne grupe za izradu standarda zanimanja, davanju stručnih mišljenja na urađene standarde zanimanja. Predstavnici Privredne komore i Unije poslodavaca su članovi sektorskih komisija, Savjeta za kvalifikacije i Nacionalnog savjeta za obrazovanje na kojima se razmatraju i donose najvažniji dokumenti iz oblasti obrazovanja.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore, kroz analize o stanju ponude i tražnje radne snage, daje podršku usaglašavanju upisne politike za potrebama tržišta rada. Takođe, kroz podatke o profilu i nivou nezapošljenih lica, Zavod omogućava sprovođenje odgovarajućih analiza koje rade sektorske komisije. Predstavnici Zavoda za zapošljavanje članovi su Savjeta za kvalifikacije i Nacionalnog savjeta za obrazovanje.

6. Monitoring, evaluacija i izvještavanje

Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) sadrži operativne ciljeve i ključne aktivnosti, potrebne za unapređivanje, osavremenjavanje i poboljšanje kvaliteta stručnog obrazovanja u Crnoj Gori. Sprovođenje strategije ostvariće se kroz akcione planove od kojih prvi akcioni plan pokriva period 2020-2021. godina, koji je sastavni dio ovog dokumenta, drugi će odnositi na period 2022-2023. godina, treći akcioni plan biće urađen za 2024. godinu. Akcioni planovi treba da sadrže detaljan pregled aktivnosti, potrebnih za ostvarivanje operativnih ciljeva, kao i nosioce aktivnosti i partnere za svaku od njih, rokove za realizaciju aktivnosti, indikatore kao i način finansiranja.

Kako bi se aktivnosti u akcionim planovima u okviru operativnih ciljeva sprovodile sa potrebnim kvalitetom i planiranom dinamikom, potrebno je formirati koordinaciono tijelo koje će, pored predstavnika Ministarstva prosvjete, činiti i predstavnici Centra za stručno obrazovanje, Zavoda za školstvo, Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, Privredne komore Crne Gore, Unije poslodavaca Crne Gore i škola iz sjeverne i južne regije (po jedan predstavnik) i centralne regije (dva predstavnika). Tijelo će biti formirano odmah nakon donošenja Strategije, ukupan broj članova i članica Tijela je 11. Koordinaciono tijelo će vršiti analizu ostvarivanja planiranog na kvartalnom nivou i učestvovati u pripremi godišnjih izvještaja o realizaciji akcionog plana. Izvještaj o realizaciji aktivnosti iz Akcionog plana na kraju kalendarske godine upućuje se Vladi Crne Gore na usvajanje. Izvještaj će se objavljivati na veb stranici Ministarstva prosvjete i nadležnih ustanova i institucija. Za evaluaciju Strategije razvoja stručnog obrazovanja u cjelini sprovedeće se interna ex-post evaluacija. Dodatna sredstva za evaluaciju Strategije nijesu potrebna.

Sprovođenje aktivnosti podrazumijeva pristup podjele nadležnosti između resornih institucija, obrazovnih ustanova i udruženja poslodavaca i drugih partnera i njihovu koordinaciju. Takođe, proces implementacije podržava neophodnost stalnog dijaloga i saradnje javnog i privatnog sektora jer je stručno obrazovanje direktno zavisno od te saradnje i od okruženja u kome se realizuje.

Radna grupa

Rješenjem ministra prosvjete broj 023-524/2019-34 od 10. juna 2019. godine formirana je Radna grupa u sastavu:

1. Veljko Tomić, Ministarstvo prosvjete, predsjednik Radne grupe;
2. Zora Bogičević, Ministarstvo prosvjete, članica;
3. Mirza Gargović, Ministarstvo prosvjete, član;
4. Lidija Radović, Ministarstvo ekonomije, članica;
5. Tamara Ivković, Ministarstvo finansija, članica;
6. Radmila Martinović, Ministarstvo finansija, članica;
7. Senka Vukčević, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, članica;
8. Martina Malić, Ministarstvo sporta i mladih, članica;
9. Duško Rajković, Centar za stručno obrazovanje, član;
10. Srđan Obradović, Centar za stručno obrazovanje, član;
11. Sandra Brkanović, Centar za stručno obrazovanje, članica;
12. Vidosava Kaščelan, Zavod za školstvo, članica;
13. Gojko Jelovac, Ispitni centar, član;
14. Mr Stanka Vukčević, Sindikat prosvjete Crne Gore, članica
15. Prof. dr Irena Orović, Univerzitet Crne Gore, članica;
16. Doc. dr Anđela Jakšić Stojanović, Univerzitet Mediteran, članica;
17. Dr Mladen Perazić, Privredna komora Crne Gore, član;
18. Vesna Radulović, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, članica;
19. Ervina Čikić, NVO „SOS“ Bijelo Polje, NVO „Centar za preduzetništvo“ Bijelo Polje, NVO „Udruženje za razvoj civilnog društva“ Bijelo Polje, članica
20. Filip Lazović, Unija poslodavaca Crne Gore, član;
21. Tatjana Džudović, Savez sindikata Crne Gore, članica;
22. Darko Vukčević, JU Škola za srednje i više stručno obrazovanje “Sergije Stanić” Podgorica, član;
23. Dijana Vujačić, JU Srednja ekonomska škola “Mirko Vešović” Podgorica, članica;
24. Miodrag Ivezić, JU Srednja elektro-ekonomska škola Bijelo Polje, član;
25. Mehdiya Adrović, JU Srednja stručna škola Berane, član;
26. Vesko Mihailović, JU Srednja stručna škola “Spasoje Raspopović” Podgorica, član.

U toku izrade Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2024) stručnu podršku dala je Evropska fondacija za obuku (European Training Foundation, Torino).

7. Akcioni plan sprovođenja Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori (2020-2021)

Strateški cilj: *Sistem stručnog obrazovanja obezbjeđuje mladim i odraslim visoko kvalitetno i inkluzivno obrazovanje i osposobljavanje koje je osnov za cjeloživotno učenje, ekonomsku i socijalnu integraciju, lični i profesionalni razvoj pojedinca*

7.1. Akcioni plan

Operativni cilj 1: Stručno obrazovanje koje omogućava vještine, kompetencije i kvalifikacije za zapošljivost, cjeloživotno učenje, inkluzivnost, lični razvoj i aktivno građanstvo pojedinaca.

Indikator učinka	Početno stanje	Stanje u 2021. godini	Stanje u 2024. godini
Indikator učinka 1: Obrazovni programi su modularizovani, bazirani na ishodima učenja, sa stručnim i ključnim kompetencijama.	42 obrazovna programa	- 62 obrazovna programa	- Svi obrazovni programi modularizovani i bazirani na ishodima učenja, sa stručnim i ključnim kompetencijama.
Indikator učinka 2: Učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama omogućena postupnost u sticanju kvalifikacija nivoa ili stručnih kvalifikacija.	Tri prilagođena programa za kvalifikacije nivoa obrazovanja	- Najmanje 18 programa za sticanje stručnih kvalifikacija i kvalifikacija nivoa	- Najmanje 30 programa za sticanje stručnih kvalifikacija i kvalifikacija nivoa
Indikator učinka 3: Uspostavljen je sistem praćenja učenika nakon završetka obrazovanja.	0	- Dobijeni odgovori od 55% učenika kojima su dostavljeni upitnici na godišnjem nivou	- Dobijeni odgovori od 70% učenika kojima su dostavljeni upitnici na godišnjem nivou

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
1.1. Donošenje odluka na osnovu relevantnih podataka i informacija o potrebama tržišta rada i rezultatima stručnog obrazovanja.	1. Analiza postojećih kvalifikacija radi utvrđivanja potrebe za njihovim osavremenjavanjem i/ili razvojem novih, uključujući rezultate analize tržišta rada	- Utvrđeni prioriteti i plan osavremenjava postojećih i razvoja novih kvalifikacija različitih tipova po sektorima	CSO/MP, Odjeljenje za NO kvalifikacija, sektorske komisije, PKCG, UPCG	II kvartal 2020. godine II kvartal 2021. godine	Budžet
	2. Uspostavljanje sistema praćenja (tracer study) učenika nakon završetka obrazovnog programa	- Definisane metodologije prikupljanja i obrade podataka o učenicima nakon završetka obrazovanja na nivou sistema i škole (zapošljivost, nastavak obrazovanja) - Sprovedeno istraživanje i urađena analiza destinacije učenika nakon završetka obrazovanja za školsku 2019/2020. godinu - Sprovedeno istraživanje i urađena analiza praćenja destinacije učenika nakon završetka obrazovanja za	CSO, MP/ škole, ZZZCG	II-IV kvartal 2020. godine III - I V kvartal 2021. godine	Budžet

³⁵ Za implementaciju mjera i aktivnosti iz Akcionog plana za 2020. godinu neophodno je obezbijediti sredstva u iznosu od 7.963.499.00 €. Budžetom je planirano 1.349.599.00€, od toga Budžetom Ministarstva prosvjete 1.046.808.00 €, Budžetom Centra za stručno obrazovanje 301.991.00 € i Budžetom Ispitnog centra Crne Gore 800.00 €. Kreditna sredstva Evropske investicione banke su u iznosu od 6.000.000€. Sredstva IPA fondova su u iznosu 613.700.000 € (za 2020. i 2021. godinu).

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
		školsku 2020/2021. godinu - Pripremljene preporuke za upisnu politiku na godišnjem nivou			
	3. Kontinuirano unošenje kvalifikacija u bazu Nacionalnog okvira kvalifikacija	- Ažurirani podaci u bazi kvalifikacija nacionalnog okvira kvalifikacija	MP, Odjeljenje za Nacionalni okvir kvalifikacija	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	4. Priprema profila i okvira kvalifikacija za sektore	- Pripremljeni profili sektora za sve sektore - Okviri kvalifikacija za sektore utvrđeni na sektorskim komisijama	MP, Odjeljenje za Nacionalni okvir kvalifikacija/sektorske komisije	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	
	5. Unapređenje kapaciteta sektorskih komisija u analizi potreba tržišta rada i predviđanju potreba za vještinama.	- Organizovana najmanje po jedna obuka članova sektorskih komisija na godišnjem nivou - Pripremljeni kvartalni izvještaji o radu sektorskih komisija - Izvještaji razmatrani na Savjetu za kvalifikacije	MP, Odjeljenje za Nacionalni okvir kvalifikacija/sektorske komisije	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	
1.2. Razvoj kvalifikacija u skladu sa principima Nacionalnog okvira kvalifikacija	1. Priprema plana revizije postojećih i/ili izrade novih dokumenata za razvoj kvalifikacija	- Pripremljena analiza dokumenata za razvoj kvalifikacija - Pripremljen plan revizije i/ ili izrade kvalifikacija i programa	CSO/MP	III kvartal 2020. godine	Budžet
	2. Obuka članova radnih grupa za izradu standarda zanimanja u	- Obučeni svi članovi radnih grupa za odabrane sektore	CSO/ PKCG, UPCG I druga udruženja	I-IV kvartal 2020. godine	Budžet, redovne

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
	skladu sa akreditovanim programima	(najmanje 3) na godišnjem nivou	poslodavaca	I-IV kvartal 2021. godine	aktivnosto
	3. Razvoj standarda zanimanja, zasnovanih na analizi potreba tržišta rada, u saradnji sa poslodavcima.	- Urađeno i usvojeno najmanje 20 standarda zanimanja na godišnjem nivou - Urađeno i usvojeno najmanje 2 standarda zanimanja iz oblasti koje su prioritetne u Strategiji pametne specijalizacije (održivi izvori energije i zdravstveni turizam)	CSO/sektorske komisije, Savjet za kvalifikacije, Privredna komora, Unija poslodavaca	III - IV kvartal 2020. godine III-IV kvartal 2021. godine	IPA 441.200,00 (uključujući i aktivnosti 1.3)
	4. Obuka članova radnih grupa za izradu standarda kvalifikacija u skladu sa sa akreditovanim programom	- Obučeni svi članovi radnih grupa za odabrane sektore (najmanje 3) na godišnjem nivou	CSO/ škole, fakulteti, PKCG, UPCG i druga udruženja poslodavaca	IV kvartal 2020. godine IV kvartal 2021. godine	
	5. Razvoj standarda kvalifikacija u skladu sa standardima zanimanja za kvalifikacije različitih nivoa i tipova (stručne i kvalifikacije nivoa).	- Urađeno i usvojeno najmanje 20 standarda kvalifikacija na godišnjem nivou - Urađeno i usvojeno najmanje 2 standarda kvalifikacija iz oblasti koje su prioritetne u Strategiji pametne specijalizacije	CSO/sektorske komisije, Savjet za kvalifikacije, škole, fakulteti, Privredna komora, Unija poslodavaca	I kvartal 2020.godine I kvartal 2021. godine	Budžet
	6. Obuka članova radnih grupa za izradu ispitnih kataloga za sticanje stručne kvalifikacije u skladu sa akreditovanim programom i izrada ispitnih kataloga	- Obučeni svi članovi radnih grupa za odabrane sektore (najmanje 3) na godišnjem nivou - Urađeno i usvojeno najmanje 5 ispitnih kataloga za sticanje	CSO/sektorske komisije, Savjet za kvalifikacije, škole, fakulteti, Privredna komora, Unija poslodavaca	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
		stručnih kvalifikacija na godišnjem nivou u skladu sa utvrđenim prioritetima			
1.3. Izrada fleksibilnih, modularizovanih i kreditno vrednovanih obrazovnih programa širokih profila, baziranih na ishodima učenja	1. Obuka članova radnih grupa za izradu modularizovanih obrazovnih programa	- Obučeni svi članovi radnih grupa za izradu modularizovanih obrazovnih programa za odabrane sektore (najmanje 3) na godišnjem nivou	CSO/škole, fakulteti, Privredna komora, Unija poslodavaca	II kvartal 2020. godine i dalje	(IPA 441.200,00)
	2. Priprema modularizovanih, kreditno vrednovanih obrazovnih programa sa integrisanim ključnim kompetencijama	- Urađeno i usvojeno 10 modularizovanih obrazovnih programa za školsku 2020/2021. i 10 obrazovnih programa za školsku 2021/2022. godinu - Ključne kompetencije, uključujući digitalne vještine i kompetencije, vidljive u obrazovnim programima	CSO/škole, fakulteti, Privredna komora, Unija poslodavaca, ZZŠ, Odbor za stručno obrazovanje, NSO	II kvartal 2020. i 2021. godine	
	3. Priprema modula slobodnih aktivnosti na osnovu utvrđenih smjernica	- Utvrđene smjernice za izradu modula slobodnih aktivnosti - Pripremljeni moduli slobodnih aktivnosti sa temama koje obuhvataju navedene ili slične oblasti: prevencija nasilja među učenicima, borba protiv bolesti zavisnosti, bezbjedno korišćenje interneta,	CSO / MP, ZZŠ, NVO, Odbor za stručno obrazovanje, NSO	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
		bezbjednost u saobraćaju, borba protiv trgovine ljudima, borba protiv nasilnog ekstremizma, karijerna orijentacija, prva pomoć, školska medijacija i dr. - Moduli akreditovani na Nacionalnom savjetu za obrazovanje			
	4. Obuka članova radnih grupa koji učestvuju u pripremi ispitnih kataloga za stručni ispit	- Pripremljeni ispitni katalogi kao sastavni dio obrazovnog programa	CSO/ ICCG, škole	III - IV kvartal 2020. godine III - IV kvartal 2021. godine	Budžet
	5. Obuka članova radnih grupa za izradu testova za polaganje stručnog ispita, na osnovu usvojenih ispitnih kataloga	- Organizovane obuke svih članova radnih grupa za izradu testova za polaganje stručnog ispita, na osnovu ispitnih kataloga	MP/ CSO, ICCG ,škole	I kvartal 2020. godine I kvartal 2021. godine	Budžet
	6. Priprema testova za polaganje stručnog dijela stručnog ispita za sve obrazovne programe po kojima su učenici upisani 2017/2018. i 2018/2019. školske godine	- Pripremljeni testovi za polaganje stručnog dijela stručnog ispita za 7 odnosno 9 obrazovnih programa, po godinama sukcesivno	MP (državne predmetne komisije) / CSO, ICCG, škole	I kvartal 2020. godine I kvartal 2021. godine	Budžet
	7. Osposobljavanje nastavnika stručnih modula za realizaciju modularizovanih obrazovnih programa - za planiranje nastave,	- Organizovane obuke nastavnika stručnih modula koji realizuju nastavu po modularizovanim obrazovnim programima	CSO/ škole	III kvartal 2020. i 2021. godine	(IPA 441.200,00)

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
	vođenje odjeljenjske knjige, provjeravanje i ocjenjivanje ishoda učenja, prema akreditovanim programima	Osposobljeni nastavnici koji realizuju obrazovne programe – najmanje 100 nastavnika godišnje			
	8. Osposobljavanje nastavnika opšteobrazovnih predmeta za realizaciju modularizovanih obrazovnih programa – za planiranje nastave, vođenje odjeljenjske knjige, provjeravanje i ocjenjivanje ishoda učenja, prema akreditovanim programima	- Organizovane obuke nastavnika opšteobrazovnih predmeta koji realizuju nastavu po modularizovanim obrazovnim programima Osposobljeni nastavnici koji realizuju obrazovne programe – najmanje 100 nastavnika godišnje	CSO/ ZZŠ, škole	III kvartal 2020. godine III kvartal 2021. godine	
	9. Obuka koordinatora za praćenje realizacije modularizovanih obrazovnih programa i organizacija godišnjih sastanaka, po sektorima	- Održana obuka koordinatora za praćenje realizacije obrazovnih programa - Održan godišnji sastanak koordinatora z apraćenje realizacije obrazovnih programa, po sektorima	CSO / škole	III kvartal 2020. godine III kvartal 2021. godine	
	10. Osposobljavanje nastavnika za razumijevanje koncepta ključnih kompetencija i realizaciju ključnih kompetencija u obrazovnim programima koji se pripremaju kroz projekat IPA, komponenta	- Osposobljeni nastavnici koji realizuju nove obrazovne programe u školskoj 2020/2021. i 2021/2022. godini, najmanje 100 nastavnika godišnjenje	CSO/ZZŠ, škole	III kvartal 2020. godine III kvartal 2021. godine	
	11. Priprema sadržaja za dodatak	- Pripremljeni opisi kvalifikacija	CSO	I kvartal 2020. i	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
	diplomi u skladu sa EUROPASS-om	za programe, pripremljene za školsku 2017/2018. godinu i školsku 2018/2019. godinu		2021. godine	
	12. Proširenje MEIS aplikacije koja se odnosi na elektronski dnevnik u cilju usklađivanja sa ocjenjivanjem ishoda učenja prema svim oblicima nastave u Odjeljenjskoj knjizi	- Usklađena MEIS aplikacija sa ocjenjivanjem ishoda učenja prema svim oblicima nastave u Odjeljenjskoj knjizi	MP / CSO	II - III kvartal 2020. godine	Budžet
	13. Podrška školama u realizaciji modularizovanih obrazovnih programa i obrazovnih programa iz oblasti umjetnosti	- Održani savjetodavni sastanci, obuke ili posjete školama u cilju pružanja podrške u realizaciji modularizovanih obrazovnih programa, najmanje jednom u polugodištu - Održani savjetodavni sastanci, obuke ili posjete umjetničkim školama u cilju pružanja podrške u realizaciji modularizovanih obrazovnih programa, najmanje jedan u polugodištu	CSO/škole	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	14. Priprema standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i programa višeg stručnog obrazovanja majstorskog ispita	- Urađen i usvojen najmanje po jedan standard zanimanja, standard kvalifikacije i program višeg stručnog obrazovanja i majstorskog ispita	CSO/sektorske komisije, Savjet za kvalifikacije, Odbor za stručno obrazovanje, NSO, Privredna komora, Unija poslodavaca, škole,	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
			Fakulteti		
1.3. Prilagođavanje obrazovnih programa i obrazovne ponude licima sa posebnim obrazovnim potrebama	1. Utvrđivanje liste kvalifikacija i obrazovnih programa koji mogu biti namijenjeni djeci sa posebnim obrazovnim potrebama i marginalizovanim grupama	- Utvrđena lista kvalifikacija (stručnih I kvalifikacija nivoa) i obrazovnih programa namijenjenih djeci sa posebnim obrazovnim potrebama i marginalizovanim grupama	CSO/MP, škole	I kvartal 2020.godine I kvartal 2021.godine	IPA 150.000,00 Eura
	2. Prilagođavanje ili izrada obrazovnih programa i modula koji vode stručnim kvalifikacijama namijenjenih učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama.	- Prilagođeno ili pripremljeno najmanje 15 programa ili modula obrazovnih programa koji vode stručnim kvalifikacijama kako bi zadovoljili potrebe inkluzivnog obrazovanja i socijalnih potreba i integracije	CSO, ZZŠ / škole, resursni centri		
	3. Kontinuirano osposobljavanje nastavnika za rad u nastavi sa učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama na svim nivoima stručnog obrazovanja , na teme: individualizirani nastavni proces, implementacija modularizovanih programa, facilitiranje tranzicije, senzitivne teme, nediskriminacija i borba protiv stereotipa i druge	- Najmanje 100 obučanih nastavnika na godišnjem nivou za aktivnosti podrške obrazovnoj inkluziji i socijalnoj integraciji	CSO, ZZŠ / škole, resursni centri	III-IV kvartal 2020. godine I-II kvartal 2021. godine	
	4. Primjena tranzicionog plana praćenja učenika sa posebnim	- Procenat učenika SEN i RE koji učestvuju u obrazovnim	CSO, ZZŠ / škole, resursni centri	III-IV kvartal 2020. godine	

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
	obrazovnim potrebama (SEN) i populacije ROMA i Egipćana (RE)	programima, povećan za minimum 10% do kraja implementacije - Unapređeni sistemi monitoringa i nadzora učinka i postignuća učenika u najmanje 11 škola (prioritetne škole u Podgorici, Nikšiću, Beranama, Herceg Novom, Bijelom Polju, Tivtu i Baru).			
1.4. Sprovođenja aktivnosti karijernog vođenja i savjetovanja orijentacije u školi	1. Unapređenje kapaciteta školskih timova za karijernu orijentaciju	- Po akreditovanom program u 10% stručnih škola organizovane obuke za školske timove za karijernu orijentaciju	Škole/CSO, MP	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	2. Organizovanje predavanja, radionica, okruglih stolova, medijskih nastupa i dr. o značaju karijernog vođenja i savjetovanja za učenike i roditelje	- Školski timovi za karijernu orijentaciju organizovali najmanje po jednu promotivnu aktivnost učenicima osnovnih i stručnih škola	Škole/CSO, MP	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/ partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava ³⁵ (€)
	3. Promovisanje obrazovne ponude stručnih škola i stručnog obrazovanja kao prvog izbora učenika	<ul style="list-style-type: none"> - Stručne škole organizovale dane otvorenih vrata za učenike osnovnih škola - Stručne škole organizovale susrete učenika, roditelja i poslodavaca radi promocije preduzetništva i primjera dobre prakse - Timovi za karijerno vođenje i savjetovanje osnovnih i srednjih škola zajedno planirali i realizovali aktivnosti karijernog informisanja i savjetovanja 	CSO, MP, škole	I - II kvartal 2020. godine I - II kvartal 2021. godine	Budžet

Operativni cilj 2: Relevantno za pojedinca, tržište rada i društvo, dostupno i inovativno stručno obrazovanje.

Indikator učinka	Početno stanje	Stanje u 2021. godini	Stanje u 2024. godini
Indikator učinka 1: Udio učenika koji su praktično obrazovanje realizovali kod poslodavca (dualni oblik obrazovanja) se zaposlilo u periodu od šest mjeseci nakon završetka obrazovanje	Nije u funkciji	- 55% učenika koji su se obrazovali u dualnom obliku obrazovanja zaposlilo se u periodu od šest mjeseci nakon završetka obrazovanje	- 75% učenika koji su se obrazovali u dualnom obliku obrazovanje zaposlilo se u periodu od šest mjeseci nakon završetka obrazovanja
Indikator učinka 2: Nastavnici praktične nastave, organizatori praktičnog obrazovanja i instruktori praktičnog obrazovanja osposobljeni za sprovođenje mehanizama obezbjeđenja kvaliteta praktičnog obrazovanje kod poslodavca	Nije u funkciji	- 150 nastavnika praktične nastave, organizatora praktičnog obrazovanja i instruktora praktičnog obrazovanje osposobljeno, u skladu sa odgovarajućim programom	- 80 % instruktora praktičnog obrazovanje osposobljeno, u skladu sa odgovarajućim programom I svi nastavnici praktične nastave I organizatori praktičnog obrazovanje
Indikator učinka 3: Nastavnici osposobljeni za primjenu savremenih metoda nastave i učenja, sa unaprijeđenim digitalnim kompetencijama	Nije u funkciji	- 1000 nastavnika osposobljeno za realizaciju obrazovnih programa, baziranih na ključnim kompetencijama, sa posebnim akcentom na digitalnu pismenost	- 2000 nastavnika osposobljeno za realizaciju obrazovnih programa, baziranih na ključnim kompetencijama, sa posebnim akcentom na digitalnu pismenost

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
2. 1. Učenje na radnom mjestu, uz rad	1. Organizovanje, po sektorima, stručnih rasprava radi sagledavanja stanja i otvorenih pitanja u organizaciji i realizaciji praktičnog obrazovanja u školskom i dualnom obliku	<ul style="list-style-type: none"> - U svim školama organizovani sastanci sa poslodavcima - Identifikovana otvorena pitanja - Pripremljen plan aktivnosti, rokovi i nosioci aktivnosti 	Škole/CSO	I-II kvartal 2020. godine I-II kvartal 2020. godine	
	2. Promocija povezivanja škola i preduzeća i uključivanja poslodavaca u realizaciju praktičnog obrazovanje kod poslodavca programe i praktičnog obrazovanja koje uključuje korištenje digitalnih vještina i kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> - Broj učenika kod poslodavaca; - Broj poslodavaca koji su uključeni u obrazovanje učenika 	Škole, CSO, MP, PKCG, UPCG	I-IV kvartal 2020. Godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	3. Priprema instrumenata za sprovođenje evaluacije dualnog obrazovanja - period od školske 2017/2018. do školske 2019/2020. godine	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljeni instrumenti za evaluaciju praktičnog obrazovanja 	MP, CSO/škole, PKCG, UPCG	I kvartal 2020. godine	Budžet
	4. Sprovođenje istraživanja o dualnom obrazovanju kod poslodavaca, učenika, škola i udruženja poslodavaca	<ul style="list-style-type: none"> - Sprovedeno istraživanje o dualnom obrazovanju kod poslodavaca, učenika, roditelja, škola i udruženja poslodavaca (od školske 2017/2018. do školske 2019/2020. godine) - Pripremljen odgovarajući izvještaj o rezultatima dualnog obrazovanja u skladu sa analitičkim okvirom Cedefop-a sa 	MP, CSO/škole, PKCG, UPCG	II –III kvartal 2020. Godine II –III kvartal 2021. godine	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
		interpretacijom rezultata i preporukama - Sprovedeno istraživanja rezultata dualnog obrazovanja u školskoj 2020/2021. i 2021/2022. godini			
	5. Izrada smjernica za realizaciju kontinuiranog praćenja i evaluacije kvaliteta realizacije praktičnog obrazovanja kod poslodavca (koje uključuju odgovarajuću dokumentaciju za vođenje evidencija, modele individualnog i kolektivnog ugovora i dr)	- Pripremljene smjernice i metodologija za realizaciju i praćenje praktičnog obrazovanja kod poslodavca u skladu sa Evropskim okvirom za kvalitetno i efikasno učenje uz rad, 2018/C 153/01	MP, CSO/škole, PKCG, UPCG	II kvartal 2020. godine	Budžet
	6. Obuka nastavnika praktične nastave, organizatora praktičnog obrazovanja i instruktora praktičnog obrazovanja	- Realizovana obuka nastavnika praktične nastave i organizatora praktičnog obrazovanja u svim školama, najmanje po jedna radionica u klasifikacionom periodu - Obučeno najmanje 75 instruktora praktičnog obrazovanja u 2020. godini i najmanje 150 instruktora praktičnog obrazovanja u 2021. godini	MP, CSO/PKCG, UPCG	II - IV kvartal 2020. godine I - IV kvartal 2021. godine	Budžet
	7. Razvijanje sistema verifikovanja poslodavaca kod kojih se realizuje praktično obrazovanje	- Utvrđene procedure i sadržaj evidencije o poslodavcima kod kojih se realizuje praktično	CSO/PKCG, UPCG, škole	I kvartal 2020. godine III kvartal 2020.	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	za sve oblike praktičnog obrazovanja kod poslodavca	obrazovanje - Formirane baze podataka o poslodavcima: - a) školski i dualni oblik – škole; - b) dualni oblik - CSO		godine	
	8. Obezbeđivanje naknada za učenike u dualnom obrazovanju	- Obezbeđene naknade za ulenuje I i II razreda dualnog oblika obrazovanja koji se obrazuju po programima u trogodišnjem trajanju	MP	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
2.2. Unapređenje profesionalnog razvoja nastavnika u stručnom obrazovanju	1. Izrada analize efekata usavršavana nastavnika u stručnom obrazovanju na nacionalnom i na nivou škole	- Pripremljen analitički izvještaj o usavršavanu nastavnika za prethodni dvogodišnji period - Iurađena baze podataka o stručnom usavršavanju nastavnika i drugog kadra koji radi u stručnom obrazovanju na nacionalnom nivou	CSO/škole	I - II kvartal 2020. i 2021. godine	Budžet
	2. Formiranje udruženja koordinatora profesionalnog razvoja nastavnika (KPR) na nivou škole	- Formirano udruženje - Pripremljen plan rada KPR na nivou škole - Utvrđeni prioriteti	Škole/CSO	II kvartal 2020. godine	Budžet
	3. Obuka članova školskih timova za profesionalni razvoj za identifikovanje potreba za obukom i pripremu godišnjih planova obuke na nivou škole	- Održane obuke za školske timove za KPR, najmanje 50% škola na godišnjem nivou - Pripremljeni godišnji planovi obuke na nivou škole	CSO/škole	II kvartal 2020. godine	Budžet
	4. Utvrđivanje liste programa iz	- Utvrđena lista programa iz	CSO, ZZŠ/škole, MP	III kvartal 2020. i	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	kataloga stručnog usavršavanja nastavnika koji su prioritetni za stručno osposobljavanje nastavnika	kataloga stručnog usavršavanja nastavnika koji su prioritetni za stručno osposobljavanje nastavnika - Lista dostavljena školama		2021. godine	
	5. Osposobljavanje nastavnika po programima obuke koji su definisani kao prioritetni radi primjene sistemskih rješenja u realizaciji obrazovnih programa i obezbjeđenja kvaliteta	- Organizovane obuke: priprema i realizacija obrazovnih programa; planiranje nastave bazirane na ishodima učenja - Akreditovan program stručnog usavršavanja eksternih evaluatora u procesu utvrđivanja kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada (II kvartal 2020.) - Organizovane obuke sa temom eksterne i interne evaluacije	CSO/ZZŠ, NSO, škole	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet, I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine
	6. Osposobljavanje nastavnika za realizaciju programa i vrednovanje ključnih kompetencija	- Organizovana obuka za najmanje 250 nastavnika stručnih škola u skladu sa akreditovanim programom - Organizovana obuka za najmanje 250 nastavnika stručnih škola koji će realizovati nove obrazovne programe u školskoj 2020/2021. u skladu sa akreditovanim programom	MP, CSO, ZZŠ, škole	I - IV kvartal 2020. godine I - II kvartal 2021. godine	IPA, 23.500,00

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	7. Osposobljavanje nastavnika za korišćenje digitalnih obrazovnih sadržaja u nastavi	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljen plan obuke nastavnika - Organizovana najmanje po jedna radionica na nivou škole 	MP, ZUNS, ZZŠ, CSO/škole	III-IV kvartal 2020. godine I - IV kvartal 2021. godine	Budžet
	8. Priprema nastavnika za izradu digitalnih sadržaja za realizaciju nastave i učenja	<ul style="list-style-type: none"> - Priprema nastavnika za izradu digitalnih sadržaja u procesu nastave i učenja 	MP,ZUNS, CSO /škole,	IV kvartal 2021. godine	Budžet
	9. Priprema kriterijuma i procedura za akreditaciju programa stručnog usavršavanja i za izbor izvođača programa stručnog usavršavanja	<ul style="list-style-type: none"> - Kriterijumi usaglašeni, odobreni od nadležnog organa - Definisane procedure - Formirane baze podataka po školama o poslodavcima, uključenih u profesionalni razvoj nastavnika 	CSO/ZZŠ, MP	IV kvartal 2020. godine	Budžet
	10. Analiza podzakonskih akata: Pravilnika o pripravničkom stažu nastavnika, Pravilnika o polaganju stručnog ispita nastavnika i Pravilnika o bližim uslovima, načinu i postupku izdavanja i obnavljanja dozvole za rad nastavniku, direktoru i pomoćniku direktora obrazovno-vaspitne ustanove, Pravilnik o izboru programa stručnog usavršavanja nastavnika	<ul style="list-style-type: none"> - Nakon analize primjene, po potrebi, izmijenjeni i dopunjeni pravilnici: 1. Pravilnik o pripravničkom stažu nastavnika, 2. Pravilnik o polaganju stručnog ispita nastavnika, 3. Pravilnika o bližim uslovima, načinu i postupku izdavanja i obnavljanja dozvole za rad nastavniku, direktoru i pomoćniku direktora 	MP/CSO, ZZŠ, škole, Unija direktora	2020. godina (T. 1. i 2) 2021. godina (T. 3)	Budžet
	11. Osposobljavanje nastavnika po programima obuke, planiranim	<ul style="list-style-type: none"> - Realizovani programi u skladu godišnim planom 	Škole/CSO, ZZŠ	I-IV kvartal 2020.	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	u godišnjem planu profesionalnog razvoja na nivou škole	profesionalnog razvoja na nivou škole, najmanje 16 sati godišnje za 20% nastavnika		godine I-IV kvartal 2021. godine	
	12.Osposobljavanje ispitivača - eksternih članova/poslodavaca na završnom ispitu	- Osposobljeni ispitivači, najmanje jedan ispitivač kod poslodavca kod koga je učenik trećeg razreda na praktičnom obrazovanju	Škole/ poslodavci, CSO	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	13.Organizovanje obuke nastavnika sa temame: Prevencija nasilja u školama, Bezbjedno korišćenje interneta i drugih	- Organizovane obuke nastavnika sa temame: Prevencija nasilja u školama; bezbjedno korišćenje interneta; sprječavanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma, održivi razvoj, zelena ekonomija, globalno obrazovanje, školska medijacija, poštovanje ljudskih prava i druge navedene, najmanje po pet tema za pet škola u pojedinim kvartalima	MP, CSO/ škole, ZZŠ, nadležna ministrtva, NVO	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
2.3. Obezbjedenje i unapređenje sistema osiguranja kvaliteta u stručnom obrazovanju na nacionalnom nivou i nivou škola, u skladu sa EQAVET	1. Primjena usaglašene a nivou sistema odgovarajuće metodologije obezbjeđivanje i unapređenje kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada u ustanovama srednjeg obrazovanja i obrazovanja odraslih	- Obučeni eksterni članovi timova za nadzor za primjenu metodologije - Razrađeni indikatori sa deskriptorima za svaku ocjenu	CSO, ZZŠ/ škole	I kvartal 2020. godine	Budžet
	2. Priprema i realizacija godišnjeg	- Uspostavljanje mehanizama za	CSO, ZZŠ/škole	I-IV kvartal 2020.	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	plana eksternog vrednovanja rada ustanova i sistema osiguranja kvaliteta od strane eksternih nadzornih tijela	<p>efikasno korišćenje podataka MEIS-a radi monitoringa i evaluacije rada u ustanovama</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pripremljen godišnji plan eksternog vrednovanja rada ustanova - Realizovane aktivnosti eksternog utvrđivanja, najmanje 10 škola na godišnjem nivou - Pripremljeni odgovarajući izvještaji i preporuke - Objavljeni izvještaji o utvrđivanju kvaliteta obrazovno-vaspitnog rada na sajtu CSO i ustanove 		godine I-IV kvartal 2021. godine	
	3. Sprovođenje interne evaluacije u školama	<ul style="list-style-type: none"> - Najmanje 50% škola u 2020. Godine sprovodi eksternu evaluaciju - Zaključno sa 2021. godinom, sve škole su sprovele internu evaluaciju - Izvještaji objavljeni na veb stranicama škole i Centra za stručno obrazovanje. 	Škole/CSO	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	4. Primijena SELFIE i ostalih EU alata u procesu osiguranja kvaliteta	<ul style="list-style-type: none"> - Primijena SELFIE i ostalih EU alata u procesu osiguranja kvaliteta kako bi se utvrdila spremnost škola i okruženja za upotrebu novih tehnologija 	Škole/CSO	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	
	5. Praćenje realizacije ispita na	<ul style="list-style-type: none"> - Praćenje realizacije ispita u 	CSO/ICCG, škole, PKCG,	II-IV kvartal	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	završetku obrazovnih programa trogodišnjeg i četvorogodišnjeg stručnog obrazovanja	<p>skladu sa odgovarajućim metodološkim dokumentom za praćenje rezultata završnog i internog stručnog ispita</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sprovedenje analize rezultata eksternog stručnog ispita i rezultata na kraju nastavne godine - Priprema izvještaja i preporuka - Po potrebi, unaprijeđene procedure ispita na završetku pojedinih nivoa obrazovanja. - U skladu sa rezultatima analize, razvoj stručnih podloga za unapređenje kvaliteta vrednovanja postignuća učenika 	UPCG	2020.godine II-IV kvartal 2021.godine	
	6. Sprovedenje analize izostajanja učenika sa nastave i izrečenih vaspitnih mjera u školskim 2018/2019. i 2019/2020. godinama i priprema preporuka	<ul style="list-style-type: none"> - Sprovedena analiza i pripremljene preporuke školama radi sprovođenja preventivnih mjera radi predupređenja i napuštanje obrazovanja i osipanje učenika - Smanjen broj izostanaka i izrečenih vaspitnih mjera za najmanje 10% po školi 	CSO/MP, škole	III- IV kvartal 2020. godine III- IV kvartal 2021. godine	Budžet
	7. Evaluacija realizacije i efekata modularizovanih obrazovnih programa	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljene smjernice za evaluaciju obrazovnih programa - Pripremljen plan evaluacije - Sprovedena evaluacija, 	CSO/škole	III kvartal 2021. godine	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
		pripremljena analiza sa preporukama			
	1. Analiza takmičenja učenika radi usaglašavanja koncepta i definisanja procedura za pojedine stručne oblasti.	- Usaglašen koncept i procedure za pojedine stručne oblasti - Koncept usvojen od strane nadležnog organa ustanove	CSO/ICCG, škole	I - II kvartal 2020. godine	Budžet
	2. Priprema i organizacija plana takmičenja učenika po stručnim oblastima	- Pripremljen plan takmičenja po oblastima - Organizovana takmičenja, najmanje iz tri oblasti	CSO/škole, ICCG, ZZŠ, PKCG, UPCG	III - IV kvartal 2020. godine III - IV kvartal 2021. godine	Budžet
	3. Izrada programa podrške talentovanim učenicima na nivou škole	- Pripremljen program - Utvrđena zaduženja stručnih aktiva - Pripremljen program rada sa talentovanim učenicima - Realizovane planirane aktivnosti - U programe podrške u školi uključeno najmanje 5% učenika pojedinih razreda	Škole/ CSO, ICCG, ZZŠ	I - IV kvartal 2020. godine I - IV kvartal 2021. godine	Budžet
2.4. Omogućavanje dostupnosti osposobljavanju i sticanju kvalifikacijama odraslim	1. Obuka ispitivača za provjeru neformalno i prethodno stečenih znanja radi sticanja nacionalne stručne kvalifikacije	- Objavljeni javni pozivi, najmanje 4 puta godišnje - Sprovedena obuka za zainteresovane kandidate	ICCG	I - IV kvartal 2020. godine I - IV kvartal 2021. godine	Budžet ICCG 800.00 eura
	2. Proširivanje obrazovne ponude za kvalifikacije različitog nivoa i onih koje se baziraju na primjeni informacionih tehnologija	- Priprema odgovarajućih programa obrazovanja, najmanje 5 na godišnjem nivou - Priprema programa obrazovanja radi sticanja stručne kvalifikacije	CSO/ organizatori obrazovanja odraslih	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
		koja odgovara dijelu (modulu) programa.			
	3. Unapređenje procedura sticanje kvalifikacija nivoa obrazovanja	<ul style="list-style-type: none"> - Unapređene smjernice za sticanje kvalifikacije nivoa obrazovanja u svojstvu vanrednog kandidata - Pripremljen pregled upisa i završetka kandidata u školskim 2019/2020. i 2020/2021. godinama i odgovarajuća analiza - Formirana baza podataka lica koja završavaju stručno obrazovanje u svojstvu vanrednog kandidata - Baza kvalifikacija se redovno ažurira 	CSO, MP/škole	II kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet

Operativni cilj 3: Operativni cilj 3: Sveobuhvatno i efektivno stručno obrazovanje, sa upravljanjem i finansiranjem koje podstiče izvrsnost i efikasnost

Indikator učinka	Početno stanje	Stanje u 2021. godini-	Stanje u 2024. godini
Definisana podjela odgovornosti između partnera u upravljanju i finansiranju stručnog obrazovanja. Upisna politika usaglašena sa potrebama tržišta rada.	Nije u funkciji 19% učenika se obrazuje po obrazovnim programima u trogodišnjem trajanju u odnosu na ukupan broj učenika u stručnom obrazovanju	- Partneri učestvuju u finansiranju stručnog obrazovanja (kroz fond za podršku dualnom obliku obrazovanja ili na drugi način) - Procenat učenika koji se obrazuju po obrazovnim programima u trogodišnjem trajanju je najmanje 22% u odnosu na ukupan broj učenika u stručnom obrazovanju	- Poslodavci učestvuju u finansiranju učenika drugog i trećeg razreda koji su u dualnom obliku obrazovanja ³⁶ - Procenat učenika koji se obrazuju po obrazovnim programima u trogodišnjem trajanju je najmanje 25% u odnosu na ukupan broj učenika u stručnom obrazovanju

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
3.1. Učešće socijalnih i drugih partnera u definisanju politika, planiranju, sprovođenju, nadzoru i vrednovanju	1. Analiza postojećih mehanizama učešća poslodavaca, sindikata, civilnog društva, lokalnih zajednica i drugih partnera u proces donošenja odluka u definisanju politika, planiranju, sprovođenju, nadzoru i vrednovanju stručnog	- Pripremljena analiza - Pripremljene preporuke radi jačanja saradnje u oblasti stručnog obrazovanja - Izrada koncepta socijalnog partnerstva koje znači podjelu odgovornosti u upravljanju i finansiranju stručnog	MP, PKCG, CSO, UPCG	I-II kvartal 2020. godine I-II kvartal 2021. godine	Budžet

³⁶ Sada poslodavci obezbjeđuju naknade za učenike trećeg razreda koji se obrazuju u dualnom obliku obrazovanja

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
stručnog obrazovanja	obrazovanja.	obrazovanja - Organizovani seminari i radionice radi povećanja kapacitete nadležnih institucija koje se bave razvojem obrazovanja, tijela, odbora, sektorskih komisija, radnih grupa, škola i drugih relevantnih partnera u aktivnostima razvoja sistema stručnog obrazovanja.			
	2. Jačanje partnerstva između lokalne zajednice, obrazovnih ustanova, preduzeća (javnih i privatnih) i udruženja poslodavaca u stručnom obrazovanju	- Formiranje lokalnih partnerstava, sastavljenih od predstavnika obrazovnih ustanova, lokalne zajednice, poslodavaca i drugih partnera - Priprema plana rada - Realizacija planiranog (preporuke za upisnu politiku, opremanje kabineta, laboratorija, radionica, finansiranje troškova obezbjeđenja sanitarnitarnih knjižica, prevoz učenika, formiranje fondova na lokalnom nivou za stipendiranje učenika za deficitarne kvalifikacije i dr)	Lokalne zajednice, škole, poslodavci i njihova udruženja/CSO	II kvartal 2020. godine II kvartal 2021. godine	Budžet
	3. Promovisanje pozitivnih primjera učešća socijalnih partnera u definisanju politike i	- Ojačavanje partnerstva i saradnje između poslodavaca i njihovih udruženja i obrazovnih	PKCG, UPCG/škole	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021.	

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	planiranju, realizaciji, praćenju i vrednovanju stručnog obrazovanja.	ustanova u efikasnijoj upotrebe resursa i obezbjeđivanje relevantnosti tehnologija koja se koriste u stručnom obrazovanju.		godine	
	4. Sagledavanje mogućnosti i uslova i priprema koncepta pretvaranja stručnih škola u regionalne centre za pojedine stručne oblasti	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza mreže škola koje realizuju programe stručnog obrazovanja u istoj stručnoj oblasti - Analiza stanja sa opremom u školskim radionicama u školama koje realizuju programe iz iste stručne oblasti - Razmatranje mogućnosti stvaranju mreža ili zajedničkih ulaganja škola i/ili preduzeća za upotrebu opreme i tehnologije radi obezbjeđenja njenog efikasnog korišćenja - Pripremljen koncept pretvaranja stručnih škola u regionalne centre za pojedine stručne oblasti (centre izvrsnosti/inovacija) 	MP, CSO/škole	III-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	5. Priprema za pilotiranje unaprijeđenog modela finansiranja stručnog obrazovanja	<ul style="list-style-type: none"> - Analiza sistema finansiranja stručnog obrazovanja u zemljama EU (najmanje dvije) - Analiza troškova finansiranja obrazovnih programa stručnog obrazovanja 	MP, CSO /škole, ETF	I-III kvartal 2021. godine	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
		<ul style="list-style-type: none"> - Priprema preporuka školama za racionalno korišćenje školskih resursa - Stvaranje uslova da poslodavci obezbjeđuju naknade učenicima u dualnom obliku obrazovanja - Stvaranje uslova za pilotiranje unaprijeđenog modela finansiranja stručnog obrazovanja u školskoj 2022/2023. godini 			
	6. Obezbjedenje podsticaja za preduzeća koja učestvuju u realizaciji praktičnog obrazovanja i zapošljavaju učenike nakon završetka obrazovanja	<ul style="list-style-type: none"> - Formiran fond za podršku praktičnom obrazovanju kod poslodavca (Fond za podršku dualnom obrazovanju) - Utvrđene aktivnosti podrške i ciljne grupe - Obezbijedena sredstva za rad fonda - Razvijen model finansijskih podsticaja za poslodavce kod kojih se realizuje praktično obrazovanje - Realizovani podsticaju, u skladu sa planom 	MP, PKCG/udruženja poslodavaca, lokalne zajednice, škole	I - IV kvartal 2020. godine I - IV kvartal 2021. godine	Budžet
3.2. Unapređenje politike upisa učenika u srednje škole	1. Analiza stanja na tržištu rada sa aspekta ponude, tražnje i zapošljavanja	- Pripremljena analiza ponude, tražnje i zapošljavanja u opštinama u Crnoj Gori po zanimanjima (u 2019. i 2020.	MP/ZZZCG	I kvartal 2020. godine I kvartal 2021. godine	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
		godini, sukcesivno) - Date preporuke sektoru obrazovanja			
	2. Analiza upisa učenika u srednje obrazovanje i više stručno obrazovanje	- Pripremljena analiza upisa u srednje škole prethodnom dvogodišnjem periodu - Date preporuke za upis učenika u srednje škole za školske 2020/2021. i 2021/2022. godinu - Objavljeni konkursi za upis učenika u srednje škole u skladu za junski i avgustovski rok	MP, CSO, škole	II kvartal 2020. godine I kvartal 2021. godine	Budžet
	3. Stvaranje uslova za elektronski upis u srednje škole	- Pripremljena analiza modela elektronskog upisa u srednje škole u najmanje tri države		I – IV kvartal 2021. godine	Budžet
3.3. Unapređenje međunarodne saradnje u oblasti stručnog obrazovanja	1. Koordinacija aktivnosti na nacionalnom nivou i objedinjavanje podataka o aktivnostima međunarodnih organizacija koje podržavaju razvoj stručnog obrazovanja	- Baza podataka o međunarodnim organizacijama i oblastima djelovanja formirana i kontinuirano se ažurira	MP/CSO, škole, ZZŠ, ICCG	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	2. Izrada standarda zanimanja u saradnji regionalnih službi za razvoj stručnog obrazovanja	- Urađeno najmanje dva standarda zanimanja koja su usklađena na regionalnom nivou sa najmanje dvije zemlje	CSO/ Privredna komora, Unija poslodavaca, škole	I i II kvartal 2020. godine I i II kvartal 2021. godine	ERISSE Sredstva donatora
	3. Podrška mobilnosti učenika i nastavnika stručnih škola, prema odgovarajućem	- Promocija razmjene nastavnika i učenika kroz programe međunarodne razmjene	MP/CSO, škole	IV kvartal 2020. godine i dalje	Sredstva EU fondova

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	programu	- Organizovana razmjena učenika i nastavnika, najmanje 10 učenika i najmanje 5 nastavnika u školama regiona ili Evrope u cilju mobilnosti prema odgovarajućem programu			
	4. Organizovanje učešća crnogorskog tima na EuroSkills takmičenju iz odabranih oblasti	- Organizovano učešće crnogorskog tima na evropskom takmičenju u vještinama EuroSkills iz odabranih oblasti	CSO/škole, fakulteti, poslodavci, MP	III kvartal 2020. godine	Budžet
	5. Organizovanje i učešća škola na međunarodnim sajmovima obrazovanja	- Organizovano učešće najmanje na jednom međunarodnom sajmu obrazovanja	CSO, škole	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	
	6. Učešće u obilježavanju Evropske nedjelje stručnih vještina	- Broj događaja registrovanih na portalu Evropske nedjelje stručnih vještina	MP, CSO, škole, socijalni partneri	III - IV kvartal 2020. godine III - IV kvartal 2020. godine	Budžet
	7. Organizovanje međunarodnih konferencija iz oblasti stručnog obrazovanja	- Broj organizovanih konferencija, broj učesnika	MP, CSO, škole	I-II kvartal 2020. godine III-IV kvartal 2021. godine	Budžet
3.4. Unapređenje kompetencija rukovodnog kadra u školama	1. Utvrđivanje potreba i dostupnosti osposobljavanja za rukovodni kadar u školama	- Utvrđene potrebe za stručnim usavršavanjem - Pripremljen plan stručnog usavršavanja rukovodnog kadra u školama za dvogodišnji period	CSO/ ZZŠ, Unija direktora, škole	I-IV kvartal 2020. godine I-IV kvartal 2021. godine	Budžet
	2. Organizacija obuka rukovodnog	- Realizovani programi	ZZŠ, CSO/škole	I-IV kvartal 2020.	Budžet

Mjera	Aktivnosti	Indikator rezultata	Nosilac aktivnosti/partneri	Vremenski okvir	Izvor sredstava (€)
	kadra u školama od strane nadležnih institucija, u skladu sa utvrđenim prioritetima i potrebama	osposobljavanja u skladu sa prioritetima i godišnjim planom, najmanje jednom u polugodištu		godine I-IV kvartal 2021. godine	
3.5. Unapređenje infrastrukturnih i materijalno-tehničkih uslova u školama	1. Rekonstrukcija 10 objekata srednjih škola	- Rekonstruisano 10 objekata srednjih škola na teritoriji Crne Gore	MP/škole	2020. godina	Evropska investiciona banka, kredit 2.000.000,00 eura
	2. Opremanje kabineta, laboratorija i školskih radionica nedostajućom opremom (veza sa aktivnosti 3.1.4)	- Pripremljena specifikacija opreme za pojedine škole i odgovarajuće oblasti - Opremljene škole	MP/škole	2020. godina	Evropska investiciona banka, kredit 2.000.000,00 eura
	3. Nabavka namještaja (klupe i stolice) za srednje škole	- Opremljene škole	MP/škole	2020. godina	Evropska investiciona banka, kredit 500.000,00 eura
	4. Nabavka računarske opreme i softverske infrastrukture	- Pripremljena specifikacija opreme - Opremanje škola		2020. godina	Evropska investiciona banka, kredit 1.500.000,00 eura

7. 2. Procjena troškova

Obezbeđenje kvalitetnog sistema stručnog obrazovanja, relevantnog za tržište rada, pojedinca i društvo, je kompleksan i sveobuhvatan proces jer zavisi od okruženja u kome se realizuje, dostupnosti relevantnih informacija o potrebama tržišta rada na osnovu kojih treba razvijati kvalifikacije, od spremnosti partnera da aktivno učestvuju u planiranju, organizaciji i realizaciji stručnog obrazovanja kao i vrednovanju rezultata stručnog obrazovanja. Pored toga, unapređenje kvaliteta stručnog obrazovanja zahtijeva i značajna finansijska sredstva.

Za sprovođenje aktivnosti iz Akcionog plana sprovođenja Strategije stručnog obrazovanja za 2020. godinu potrebno je obezbijediti sredstva u iznosu od 7.963.499.00 €. Budžetom je planirano 1.349.599.00€, od toga budžetom Ministarstva prosvjete 1.046.808.00 €, budžetom Centra za stručno obrazovanje 301.991.00 € i budžetom Ispitnog centra Crne Gore 800.00 €. Kreditna sredstva Evropske investicione banke su u iznosu od 6.000.000€. Sredstva IPA fondova su u iznosu 613.700.000 € (za 2020. i 2021. godinu).

Planirano trošenje sredstva iz Budžeta Crne Gore za 2021. godinu je 1.401.599,00 €, od toga iz budžeta Ministarstva prosvjete 1.046.808.00 €, budžeta Centra za stručno obrazovanje 350.000,00 € i budžeta Ispitnog centra Crne Gore 2.000,00 €.

8. Pojmovnik

Cjeloživotno učenje

Cjeloživotno učenje je organizovano cjelokupno opšte obrazovanje, stručno obrazovanje i osposobljavanje i neformalno i informalno učenje tokom cijelog života.

Diploma

Diploma je dokaz o stečenoj kvalifikaciji nivoa obrazovanja.

Evropski kvalifikacioni okvir za cjeloživotno učenje (EQF)

EQF je instrument za opis i upoređivanje nivoa kvalifikacija u sistemima kvalifikacija razvijenih na nacionalnom, međunarodnom ili sektorskom nivou.

Formalno obrazovanje

Formalno obrazovanje je organizovan proces obrazovanja koji se ostvaruje po javno važećem obrazovnom programu ili dijelu tog programa (modul, jedinica učenja i sl), na osnovu kojeg se stiče nivo obrazovanja, odnosno jedna ili više stručnih kvalifikacija, u skadu sa ovim zakonom i zakonima koji uređuju te oblasti obrazovanja

Informalno učenje

Učenje koje se odvija bez posebne namjere i organizovanog cilja, vremena i podrške kroz dnevne aktivnosti na radnom mjestu, u okviru porodičnog i društvenog života i slobodnog vremena. Znanja, vještine i kompetencije stečene na ovaj način mogu se provjeravati i dokazivati u postupku sticanja nacionalne stručne kvalifikacije, odnosno ključne vještine.

Ishodi učenja

Ishodi učenja su iskazi o tome šta učenik zna, razumije i šta je sposoban da uradi na kraju procesa učenja. Kriterijumi za dostizanje ishoda učenja daju informaciju o minimumu standarda dostignuća koje je potrebno ispuniti da bi se dostigao ishod.

Jedinica kvalifikacije

Jedinica kvalifikacije je najmanji dio kvalifikacije za koji je moguće organizovati provjeru postignutih ishoda učenja i za koju je moguće dodijeliti sertifikat (potvrdu, uvjerenje). Jedinica može da bude dio jedne kvalifikacije ili zajednička za više kvalifikacija. Na osnovu jedinica kvalifikacije iz standarda kvalifikacije, formiraju se moduli.

Kompetencija

Kompetencija znači pokazanu sposobnost upotrebe znanja, vještina i stavova i lične, socijalne i/ili metodološke sposobnosti u radnom ili u okruženju učenja, kao i u profesionalnom i ličnom razvoju.

Ključne kompetencije

Ključne kompetencije su one koje su potrebne svakom pojedincu za lično ispunjenje i razvoj, zapošljivost, socijalnu uključenost, održiv način života, uspješan život u miroljubivim društvima, zdrav način života i aktivno građanstvo. Razvijaju se u perspektivi cjeloživotnog učenja, od ranog djetinjstva do odraslog doba, kroz formalno, neformalno i informalno učenje u svim kontekstima, uključujući porodicu, školu, radno mjesto, okruženje i druge zajednice.

Kontinuirano obrazovanje i osposobljavanje

Obrazovanje ili osposobljavanje nakon inicijalnog obrazovanja i nakon ulaska u svijet rada koje pojedincu pomaže da poboljša ili osavremeni svoja znanja i vještine, stekne nove vještine, potrebne za napredovanje u karijeri ili ponovnom osposobljavanju ili nastavi svoj lični i profesionalni razvoj.

Kredit

Kredit/kreditni bod/kreditna tačka je mjerna jedinica za vrednovanje rada koju treba da ostvari učenik radi postizanja ishoda učenja i predstavlja brojčano izražen obim ishoda učenja koje prosječan učenik dostigne za 25 časova aktivnosti (teorijska i praktična nastava, vježbe, seminarski i projektni zadaci, istraživački rad, priprema za ispite i dr.).

Kreditni sistem

Instrument dizajniran za akumulaciju ishoda učenja sakupljenih u formalnom, neformalnom i/ili informalnom okruženju i njihov lakši transfer iz jednog okruženja u drugo u cilju vrednovanja i priznavanja.

Kvalifikacija

Kvalifikacija je formalni ishod procesa provjere koja se dobija kada nadležna institucija utvrdi da je lice postiglo ishode učenja, u skladu sa postavljenim standardima.

Kvalifikacioni sistem

Sve aktivnosti koje se odnose na priznavanje ishoda učenja i ostali mehanizmi koji povezuju obrazovanje i osposobljavanje sa tržištem rada i društvom u cjelini.

Obrazovni program

Obrazovni program je program na osnovu kojeg se ostvaruje obrazovanje i vaspitanje i čijim se završetkom stiče kvalifikacija nivoa obrazovanja, kao i stručne kvalifikacije u skladu sa zakonom.

Modul

Modul je programski i organizacioni dio obrazovnog programa ili programa obrazovanja, koji obuhvata skup funkcionalno povezanih znanja, vještina i stavova, odnosno kompetencija, izraženih ishodima učenja i realizuje se kroz različite oblike obrazovno-vaspitanog rada (teorijska nastava, vježbe, praktična nastava).

Nacionalni okvir kvalifikacija

Nacionalni okvir kvalifikacija je instrument za klasifikaciju kvalifikacija u skladu sa setom kriterijuma za određeni nivo dostignutog učenja, sa ciljem da integriše i koordinira nacionalne kvalifikacione podsisteme i unaprijedi jasnoću, prohodnost, sticanje i kvalitet kvalifikacija u skladu sa potrebama tržišta rada i društva u cjelini.

Nacionalna stručna kvalifikacija

Nacionalna stručna kvalifikacija je formalno priznata kvalifikacija na osnovu nacionalnih standarda zanimanja i stečena u postupku provjere znanja, vještina i kompetencija ili na osnovu dijela javno važećeg obrazovnog programa. Potvrđuje se sertifikatom, omogućava

uključivanje na tržište rada i može biti uvažena u nastavku obrazovanja i sticanju nivoa obrazovanja.

Kvalifikacija nivoa obrazovanja

Kvalifikacija nivoa je kvalifikacija koja se stiče završetkom programa formalnog obrazovanja, potvrđuje se diplomom i omogućava nastavak obrazovanja ili uključivanje na tržište rada.

Neformalno učenje

Neformalno učenje ostvaruje se kroz organizovane i planirane ciljeve i podršku, radi sticanja i unaprjeđivanja znanja, vještina i kompetencija, koje se mogu provjeravati i dokazivati u postupku sticanja nacionalne stručne kvalifikacije, odnosno ključne vještine.

Nivoi (i podnivoi) kvalifikacija

Nivoi (i podnivoi) kvalifikacija označavaju složenost stečenih ishoda učenja, a opisuju se skupom mjerljivih pokazatelja. Kvalifikacije u NOK-u se razvrstavaju na osnovu složenosti postignutih ishoda učenja, opisanih kroz znanje, vještine i kompetencije u osam nivoa.

Sektor

Sektor predstavlja grupisanje profesionalnih aktivnosti na osnovu njihovih glavnih ekonomskih funkcija, proizvoda, usluga ili tehnologija.

Sertifikat

Sertifikat, odnosno potvrda ili uvjerenje je dokaz o stečenoj stručnoj kvalifikaciji, dijelu kvalifikacije ili drugoj kvalifikaciji.

Standard zanimanja

Standard zanimanja je dokument koji određuje ključne poslove, aktivnosti i oblasti znanja u okviru zanimanja.

Učenje uz rad

Tri su oblika učenja uz rad: a) praktično obrazovanje kod poslodavca ili dualni oblik obrazovanja, u kojem poslodavac preuzima obavezu obrazovanja učenika, uključujući provjeru postignuća učenika; b) učenje uz rad, pri čemu je dominantan oblik obrazovanja u školi, dio obrazovanja se ostvaruje kod poslodavca i c) učenje uz rad u školskim radionicama, kuhinjama, restoranima, farmama i sl.

Vještina

Vještina je sposobnost i mogućnost efikasnog izvođenja aktivnosti i provođenja procesa na osnovu stečenog znanja za postizanje rezultata.

Stavovi

Stavovi opisuju spremnost na djelovanje ili reagovanje na ideje, osobe ili situacije i povezani način razmišljanja.

Znanje

Znanje označava skup stečenih i povezanih informacija koje su rezultat učenja. Znanje se sastoji od principa, činjenica, podataka, koncepata, ideja i teorija i prakse iz domena rada ili učenja kojima se podupire razumijevanje određenog područja ili teme.

9. Korišćeni izvori

- Zakoni i pravilnici iz oblasti obrazovanja (www.sluzbenilist.me, www.mps.gov.me/biblioteka)
- Metodološki dokumenti Nacionalnog savjeta za obrazovanje i Savjeta za kvalifikacije, www.cso.edu.me
- Program ekonomskih reformi za Crnu Goru (2020-2022), <http://www.gsv.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=347112&rType=2>
- Strategija inkluzivnog obrazovanja (2019-2025), www.mpin.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=343386&rType=2
- Strategija obrazovanja nastavnika u Crnoj Gori (2017-2024), www.mpin.gov.me/biblioteka/strategije
- Strategija pametne specijalizacije Crne Gore (2019-2024), www.mna.gov.me/ministarstvo/Strategija_pametne_specijalizacije/
- Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore, www.mrt.gov.me/biblioteka/strategije
- Strategija cjeloživotnog preduzetničkog učenja, www.mps.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=181432&rType=2&file=S
- Strategija cjeloživotne karijerne orijentacije (2016-2020), www.mps.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=243789&rType=2
- Strategija za mlade (2017-2021), www.mpin.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=245829&rType=2
- Strategija obrazovanja odraslih u Crnoj Gori (2015-2020), www.mps.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=177228&rType=2
- Strategija za razvoj i podršku darovitim učenicima (2015-2019), www.mpin.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=193450&rType=2&file
- European Parliament (2000). Lisbon European Council 23 and 24 March. Presidency conclusions.
- Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training, The Copenhagen Declaration, 2002;
- Rezolucija Savjeta o cjeloživotnom učenju, 2002. (Council resolution on lifelong learning, 2002 (COUNCIL RESOLUTION of 27 June 2002 on lifelong learning (2002/C 163/01))
- Odluka Evropskog parlamenta i Savjeta o uspostavljanju akcionog programa na području cjeloživotnog učenja, 2006. (Decision of the European Parliament and of the Council establishing an action programme in the field of lifelong learning, 2006);
- Deklaracija iz Briža (The Bruges Communiqué) o unapređenju saradnje u Evropi u oblasti stručnog obrazovanja za period 2011-2020. godine, Council of the European Union; European Commission (2010). The Bruges Communiqué, www.cedefop.europa.eu/EN/Files/bruges_en.pdf
- Preporuke Evropskog parlamenta i Savjeta o uspostavljanju Evropskog kvalifikacionog okvira za cjeloživotno učenje, Brisel, 2008 (Recommendation of the European Parliament and of the Council on establishment of the European Qualification Framework for lifelong learning, Brussels, 2008);

- Rezolucija o strateškom okviru za saradnju u Evropi u obrazovanju i osposobljavanju (ET 2020), Evropska komisija, 2009.
- Memorandum o cjeloživotnom učenju Evropske komisije (A Memorandum on lifelong learning, Commission of the European Communities, Brussels, 2000 (<http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>));
- Position paper on European Union policy after 2020 on Vocational and Educational Training by the European VET providers associations cooperating in VET4EU2, <http://evbb.eu/blog/2018/11/30/>
- Council Recommendation of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03)
- VET expert conference: "The Future of Vocational Education and Training in Europe", Austrian Presidency of the Council of the European Union, July 2018.
- Preporuka Savjeta Evrope od 22. decembra 2018. godine o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje, 2018/C 189/01, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)
What future for vocational education and training in Europe?
https://www.cedefop.europa.eu/files/9133_en.pdf
- http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.
- https://www.cedefop.europa.eu/files/copenahagen_declaration_en.pdf
- Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC), COM(2018)24 EUE – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).
- Evropski referentni okvir za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke (EQAVET), <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:155:0001:0010>
- https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en

10. Aneks

Pregled usvojenih standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i modularizovanih obrazovnih programa od 2017-2019. godine.

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program
1	Obrazovanje i osposobljavanje	Obrazovanje		
		Osposobljavanje	Asistent u nastavi / IV1	/
2	Humanistika i umjetnost	Humanistika		
		Umjetnost	Notograf / II	Muzički saradnik / IV1
			Arhivar muzičke građe / III	
			Saradnik u muzičkom programu / IV1	
			Fagotista / IV1	Muzički izvođač / IV1
			Flautista / IV1	
			Gitarista / IV1	
			Harfista / IV1	
			Gitarista / IV1	
			Harfista / IV1	
			Harmonikaš / IV1	
			Hornista / IV1	
			Klarinetista / IV1	
			Klavirista / IV1	
			Kontrabasista / IV1	
			Oboista / IV1	
			Perkusionista / IV1	
			Saksofonista / IV1	
Solo pjevač / IV1				
Trombonista / IV1				
Trubač / IV1				
Violinista / IV1				
Violista / IV1				

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program
			Violončelista / IV1	
		Mašinstvo		
5	Inženjerstvo, proizvodne tehnologije (mašinstvo i obrada metala, elektrotehnika i automatizacija i dr.)	Elektrotehnika	Elektrotehničar elektroenergetskih sistema / IV1	Elektrotehničar energetike / IV1
			Elektrotehničar elektromotornih pogona U/ IV1	
			Elektrotehničar električnih instalacija / IV1	
			Elektroinstalater u građevinskim objektima / III	
			Pomoćnik elektroinstalatera u građevinskim objektima / II	
			Elektroinstalater u građevinskim objektima / III	Elektroinstalater / III
			Pomoćnik elektroinstalatera u građevinskim objektima / II	
			Elektrotehničar za proizvodnju elektronskih uređaja i sistema / IV1	Elektrotehničar elektronike / IV1
			Elektrotehničar elektronskih komercijalnih uređaja i sistema / IV1	
			Elektrotehničar elektronskih sigurnosnih sistema / IV1	
			Elektrotehničar sistema industrijske elektronike i automatike / IV1	
			Instalater elektrosnih sigurnosnih sistema / III	
			Instalater sistema industrijske elektronike i automatike / III	
			Elektrotehničar komutacionih i data centara / IV1	Elektrotehničar elektronskih komunikacija / IV1
Elektrotehničar telekomunikacionih prenosno-pristupnih mreža / IV1				
Elektrotehničar telekomunikacionih korisničkih sistema / IV1				

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program	
			Monter telekomunikacionih prenosno-pristupnih mreža / III	Monter elektronske komunikacione infrastrukture / III	
			Monter telekomunikacionih korisničkih sistema / III		
			Pomoćnik montera elektronske komunikacione infrastrukture / II		
			Monter telekomunikacionih prenosno-pristupnih mreža / III		
			Monter telekomunikacionih korisničkih sistema / III		
			Pomoćnik montera elektronske komunikacione infrastrukture / II		
			Elektrotehničar računarskih sistema / IV1		Elektrotehničar računarskih sistema i mreža / IV1
			Elektrotehničar računarskih mreža / IV1		
			Elektrotehničar za administraciju softvera / IV1		
			Serviser računara / III		
		Mehatronika	Tehničar mehatronike komercijalnih uređaja / IV1	Tehničar mehatronike / IV1	
			Tehničar mehatronike transportnih sistema / IV1		
			Tehničar mehatronike industrijskih uređaja i sistema / IV1		
6	Građevinarstvo i uređenje prostora	Građevinarstvo	Instalater vodovodne i kanalizacione mreže / III	Vodoinstalater / III	
			Pomoćnik instalatera vodovodne i kanalizacione mreže / II		
			Građevinski tehničar za projektovanje objekata visokogradnje / IV1	Građevinski tehničar za visokogradnju / IV1	
			Građevinsko-arhitektonski tehničar za izvođenje objekata visokogradnje / IV1		
			Građevinski tehničar za kontrolu kvaliteta / IV1		

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program
			Građevinski tehničar za niskogradnju / IV1	Građevinski tehničar za niskogradnju i hidrogradnju / IV1
			Građevinski tehničar za hidrogradnju / IV1	
			Građevinski tehničar za kontrolu kvaliteta / IV1	
			Armirač / III	Izvođač građevinskih radova / III
			Izolater / III	
			Tesar / III	
			Zidar / III	
		Pomoćnik izvođača građevinskih radova / II	Arhitektonski tehničar / IV1	
		Uređenje prostora		Arhitektonski tehničar za projektovanje / IV1
		Arhitektonski tehničar za urbanizam / IV1		
7	Ekonomija i pravo	Ekonomija	Bankarski tehničar / IV1	Ekonomski tehničar / IV1
			Knjigovodstveni tehničar / IV1	
			Finansijski tehničar / IV1	
			Tehničar osiguranja / IV1	
		Pravo	Pravni tehničar / IV1	Pravno - administrativni tehničar / IV1
Administrativni tehničar / IV1				
8	Poljoprivreda, prehrana i veterina	Poljoprivreda	Proizvođač u akvaponijskoj proizvodnji / III	/
		Prehrana	Prehrambeni tehničar za biljnu proizvodnju / IV1	Prehrambeni tehničar / IV1
			Prehrambeni tehničar za animalnu proizvodnju / IV1	
			Proizvođač prehrambenih proizvoda biljnog porijekla / III	
			Proizvođač prehrambenih proizvoda animalnog porijekla / III	
Pomoćnik proizvođača prehrambenih proizvoda / II				

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program
			Proizvođač prehrambenih proizvoda biljnog porijekla / III	Proizvođač prehrambenih proizvoda / III
			Proizvođač prehrambenih proizvoda animalnog porijekla / III	
			Pomoćnik proizvođača prehrambenih proizvoda / II	
			Pekar za hljeb i peciva / III	Pekar / III
			Pekar za zahtjevne pekaskе proizvode / III	
			Pomoćnik pekara za hljeb i peciva / II	
			Pomoćnik pekara za zahtjevne pekaskе proizvode / II	
		Veterina	Veterinarski tehničar za kućne ljubimce / IV1	Veterinarski tehničar / IV1
			Veterinarski tehničar životinja za uzgoj i proizvodnju hrane / IV1	
		Šumarstvo		
9	Zdravstvo i socijalna zaštita	Zdravstvo	Kozmetički tehničar za tretmane lica / IV1	Kozmetički tehničar / IV1
			Kozmetički tehničar za masažu i tretmane tijela / IV1	
			Kozmetičar za manikir i pedikir / III	
			Kozmetičar za njegu tijela / III	
			Šminker / III	
		Socijalna zaštita	Kozmetičar za manikir i pedikir / III	Kozmetičar / III
			Kozmetičar za njegu tijela / III	
			Šminker / III	
			Saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti socijalne zaštite / III	
10	Turizam, trgovina i ugostiteljstvo	Turizam i ugostiteljstvo	Glavni konobar / IV1	Restorater / IV1
			Glavni barmen / IV1	
			Restoranski konobar / III	
			Barmen / III	

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program
			Servir / II	
			Pomoćnik barmena / II	
			Restoranski konobar / III	Konobar / III
			Barmen / III	
			Servir / II	
			Pomoćnik barmena / II	
			Glavni kuvar / IV1	Gastronom / IV1
			Poslastičar u hotelijerstvu / IV1	
			Kuvar jednostavnih gastronomskih proizvoda / III	
			Mesar u ugostiteljstvu / III	
			Poslastičar jednostavnih poslastičarskih proizvoda / III	
			Pripremač pica / II	
			Roštiljdžija / II	
			Pomoćnik u kuhinji / II	
			Kuvar jednostavnih gastronomskih proizvoda / III	
			Mesar u ugostiteljstvu / III	
			Poslastičar jednostavnih poslastičarskih proizvoda / III	Kuvar / III
			Pripremač pica / II	
			Roštiljdžija / II	
			Pomoćnik u kuhinji / II	
			Kuvar jednostavnih gastronomskih proizvoda / III	
		Trgovina	Tehničar prodaje u veleprodaji / IV1	Tehničar prodaje / IV1
			Tehničar prodaje u maloprodaji / IV1	
			Prodavač prehrambene robe / III	
			Prodavač neprehrambene robe / III	
			Pomoćni prodavač prehrambene robe / II	
			Pomoćni prodavač neprehrambene robe /	

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program
			II	
			Prodavač prehrambene robe / III	Prodavač / III
			Prodavač neprehrambene robe / III	
			Pomoćni prodavač prehrambene robe / II	
			Pomoćni prodavač neprehrambene robe / II	
			II	
11	Saobraćaj i komunikacije	Saobraćaj	Nautički oficir na radnom nivou / IV1	Nautički tehničar / IV1
			Brodski kormilar / III	
			Brodomašinski oficir na radnom nivou / IV1	Brodomašinski tehničar / IV1
			Brodski mazač / III	
12	Usluge	Tekstilstvo i kožarstvo	Modelar tekstilnih i odjevnih proizvoda / IV1	Tehničar modnog dizajna / IV1
			Konfektionar / III	
			Krojač tekstilnih i odjevnih proizvoda / III	
			Pomoćnik krojača tekstilnih i odjevnih proizvoda / II	
			Pomoćnik konfektionara / II	
			Konfektionar / III	
		Lične usluge	Krojač tekstilnih i odjevnih proizvoda / III	Modni krojač / III
			Pomoćnik krojača tekstilnih i odjevnih proizvoda / II	
			Pomoćnik konfektionara / II	
			Frizer za žene / III	Frizer / III
			Frizer za muškarce / III	
			Pomoćnik frizera za žene / II	
Pomoćnik frizera za muškarce / II	Pomoćnik frizera / II			
Pomoćnik frizera za žene / II				
Pomoćnik frizera za muškarce / II				
13	Interdisciplinarna područja	Ekonomija, Pravo i Saobraćaj	Špediterski tehničar / IV1	Tehničar za špediciju, carinu i

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program
			Carinski tehničar / IV1	organizaciju transporta / IV1
			Tehničar za organizaciju transporta / IV1	
14	Rudarstvo, metalurgija i hemijska industrija	Rudarstvo		
		Metalurgija		
		Hemijska industrija	Tehničar hemijskih ispitivanja / IV1	Tehničar hemijsko-farmaceutskih procesa i ispitivanja / IV1
			Tehničar industrijske farmaceutske tehnologije / IV1	
			Tehničar industrijske hemijske tehnologije / IV1	
			Operater hemijskih ispitivanja / III	
			Operater hemijskih tehnoloških procesa / III	
Operater hemijskih ispitivanja / III	Operater hemijskih procesa i ispitivanja / III			
Operater hemijskih tehnoloških procesa / III				
15	Informaciona tehnologija	Informaciona tehnologija	Elektrotehničar za razvoj veb aplikacija / IV1	Elektrotehničar za razvoj veb i mobilnih aplikacija / IV1
			Elektrotehničar za razvoj mobilnih aplikacija / IV1	
16	Prilagođeni OP	Turizam i ugostiteljstvo	Kuvar jednostavnih gastronomskih proizvoda / III	Kuvar sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći / III
			Mesar u ugostiteljstvu / III	
			Poslastičar jednostavnih poslastičarskih proizvoda / III	
			Pripremač pica / II	
			Roštiljdžija / II	
		Pomoćnik u kuhinji / II	Frizer sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći / III	
		Frizer za žene / III		
		Frizer za muškarce / III		
		Pomoćnik frizera za žene / II		
Usluge	Pomoćnik frizera za muškarce / II			

R.br.	Sektor	Podsektor	Standardi zanimanja i standardi kvalifikacija na kojima se OP zasniva	Obrazovni program
			Pomoćnik frizera za žene / II	Pomoćnik frizera sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći / II
			Pomoćnik frizera za muškarce / II	